

Crna Gora
Regulatorna agencija
za energetiku
Broj:17/2388-5
Podgorica, 28.07.2017. godine

CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE

PRIMLJENO:	28. VII	20. 17	GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-72/17-37		
VEZA:			
EPA:	242 XXVI		
SKRAĆENICA:			PRILOG:

SKUPŠTINA CRNE GORE

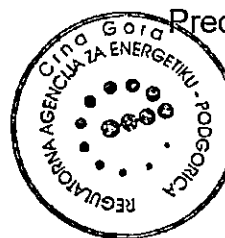
Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 10,
81000 Podgorica

Na osnovu člana 54 stav 1 Zakona o energetici ("Službeni list Crne Gore", broj 5/16), Regulatorna agencija za energetiku najkasnije do 31. jula tekuće za prethodnu godinu, dostavlja Skupštini Crne Gore na usvajanje Izvještaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2016. godini.

Shodno navedenom dostavljamo Izvještaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2016. godini, u štampanoj formi u 130 primjeraka, kao i u elektronskoj formi na CD.

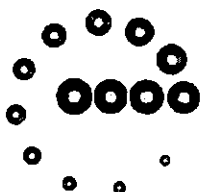
U prilogu ovog akta dostavljamo i odluke koje je donio Odbor Regulatorne agencije za energetiku, i to Odluku o utvrđivanju Izvještaja o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2016. godini i Odluku o određivanju predstavnika Agencije koji će učestvovati u skupštinskoj proceduri razmatranja i usvajanja Izvještaja o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2016. godini.

S poštovanjem,

Predsjednik Odbora Agencije,

Branislav Prelević

Crna Gora
Regulatorna agencija
za energetiku
Broj: 17/2388-4
Podgorica, 26.07.2017 godine

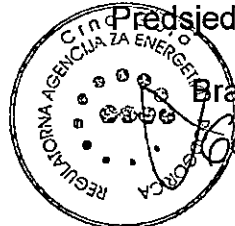
Na osnovu člana 54 stav 1 Zakona o energetici ("Službeni list Crne Gore", broj 5/2016) i člana 12 stav 1 tačka 20 Statuta Regulatorne agencije za energetiku ("Službeni list Crne Gore", broj 36/2017), Odbor Regulatorne agencije za energetiku, na sjednici održanoj 26. jula 2017. godine, donio je

ODLUKU

o određivanju predstavnika Regulatorne agencije za energetiku koji će učestvovati u skupštinskoj proceduri usvajanja Izvještaja o stanju energetskeg sektora Crne Gore za 2016. godinu

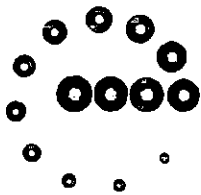
Za predstavnike Regulatorne agencije za energetiku koji će učestvovati u skupštinskoj proceduri usvajanja Izvještaja o stanju energetskeg sektora Crne Gore za 2016. godinu određuju se: Predsjednik Odbora Regulatorne agencije za energetiku, Branislav Prelević, Član Odbora Regulatorne agencije za energetiku, Miroslav Vukčević i Izvršni direktor Regulatorne agencije za energetiku, Novak Medenica.

Predsjednik Odbora Agencije,
Branislav Prelević

Dostaviti:

- Skupštini Crne Gore,
- A/a.

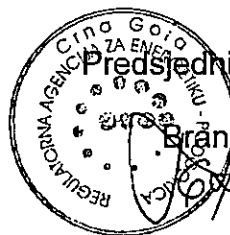
Crna Gora
Regulatorna agencija
za energetiku
Broj: 17/2388-2
Podgorica, 26.07.2017 godine

Na osnovu člana 54 stav 1 Zakona o energetici ("Službeni list Crne Gore", broj 5/2016), i člana 12 stav 1 tačka 20 Statuta Regulatorne agencije za energetiku ("Službeni list Crne Gore", broj 36/2017), Odbor Regulatorne agencije za energetiku, na sjednici održanoj 26. jula 2017. godine, donio je

ODLUKU

O UTVRĐIVANJU IZVJEŠTAJA O STANJU ENERGETSKOG SEKTORA CRNE GORE ZA 2016. GODINU

1. Utvrđuje se Izvještaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore za 2016. godinu.
2. Izvještaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore za 2016. godinu dostaviti Skupštini Crne Gore na usvajanje, u skladu sa zakonom.
3. Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Predsjednik Odbora Agencije,

Branišlav Prelević

Dostaviti:

- Skupštini Crne Gore;
- A/a.

Crna Gora
Regulatorna agencija za energetiku

**Izvještaj o stanju energetskeg sektora
Crne Gore u 2016. godini**

Podgorica, jul 2017. godine

SADRŽAJ

UVOD	7
1. ENERGETSKI RESURSI I KAPACITETI	11
1.1. ENERGETSKI RESURSI	11
1.1.1. Hidropotencijal	11
1.1.2. Ugalj	12
1.1.3. Obnovljivi izvori energije	15
1.1.3.1. Hidroenergija	16
1.1.3.2. Energija vjetra	22
1.1.3.3. Solarna energija	23
1.1.3.4. Biomasa	23
1.2. ELEKTROENERGETSKI KAPACITETI	24
1.2.1. Proizvodni kapaciteti	24
1.2.2. Prenosni kapaciteti	28
1.2.3. Distributivni kapaciteti	33
1.3. SEKTOR NAFTI I GASA	35
1.3.1. Skladišni kapaciteti	35
1.3.2. Transportni kapaciteti	36
1.3.3. Prodajni kapaciteti	37
1.3.4. Formiranje strateških rezervi nafte i/ili naftnih derivata	37
2. NALAZI IZ NADZORA ENERGETSKIH SUBJEKATA	41
2.1. NADZOR NAD RADOM ENERGETSKIH SUBJEKATA	41
2.2. NALAZI IZ NADZORA KOJI SE ODNOSI NA ELEKTROENERGETSKI SEKTOR	42
2.2.1. Ugovorni odnosi između energetske subjekata	42
2.2.2. Razgraničenje imovine između CGES, CEDIS i EPCG	42
2.2.3. Kvalitet snabdijevanja električnom energijom	43
2.3. POJEDINAČNI NALAZI IZ NADZORA ELEKTROENERGETSKIH SUBJEKATA	44
2.3.1. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica	44
2.3.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica	49
2.3.3. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić	50
2.3.4. Crnogorski operator tržišta električne energije	51
2.4. DJELATNOSTI U OBLASTI NAFTI I GASA	52
3. INVESTICIJE U ENERGETSKOM SEKTORU	55
3.1. CRNOGORSKI ELEKTRODISTRIBUTIVNI SISTEM	55
3.2. CRNOGORSKI ELEKTROPRENOSNI SISTEM AD PODGORICA	58
4. FINANSIJSKO POSLOVANJE ENERGETSKIH SUBJEKATA U 2016. GODINI	65
4.1. POSLOVANJE CRNOGORSKOG ELEKTRODISTRIBUTIVNOG SISTEMA DOO PODGORICA	65
4.2. POSLOVANJE CRNOGORSKOG ELEKTROPRENOSNOG SISTEMA AD PODGORICA	66
4.3. POSLOVANJE CRNOGORSKOG OPERATORA TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE DOO PODGORICA	69
4.4. POSLOVANJE MONTENEGRO BONUSA DOO CETINJE	70
4.5. POSLOVANJE JUGOPETROL AD PODGORICA	72
4.6. POSLOVANJE RUDNIKA UGLJA AD PLJEVLJA	73
4.7. FINANSIJSKO POSLOVANJE SUBJEKATA IZ OBLASTI NAFTI I GASA	73
5. STANJE I AKTIVNOSTI NA TRŽIŠTU ELEKTRIČNE ENERGIJE	77

6. CIJENE ELEKTRIČNE ENERGIJE ZA KUPCE PRIKLJUČENE NA DISTRIBUTIVNI SISTEM U 2016. GODINI.....	83
6.1. UTVRĐENE CIJENE PO KATEGORIJAMA KUPACA ZA 2016. GODINU	83
6.2. OBIM PRODAJE ELEKTRIČNE ENERGIJE KUPCIMA PRIKLJUČENIM NA DISTRIBUTIVNI SISTEM ZA PERIOD 2013-2016. GODINA	83
6.2.1. <i>Fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju kupcima priključenim na distributivni sistem za period 2013 - 2016. godina</i>	<i>84</i>
6.2.2. <i>Ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca za period 2013-2016. godina</i>	<i>85</i>
6.3. UPOREĐENJE CIJENA ELEKTRIČNE ENERGIJE U CRNOJ GORI SA CIJENAMA EVROPSKIH ZEMALJA U 2016. GODINI.....	85
7. AKTIVNOSTI AGENCIJE U PRIMJENI ZAKONA O ENERGETICI.....	89
7.1. ZAKON O ENERGETICI I ULOGA AGENCIJE U NJEGOVOJ IMPLEMENTACIJI	89
7.2. NORMATIVNA AKTIVNOST	91
7.3. ZAŠTITA POTROŠAČA	97
8. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI U OBLASTI ENERGETIKE	101
8.1. REGULATORNA AGENCIJE ZA ENERGETIKU	101
8.2. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI ENERGETSKIH SUBJEKATA	102
REZIME	105

Crna Gora
Regulatorna agencija za energetiku

UVOD

Regulatorna agencija za energetiku (u daljem tekstu: Agencija), sačinila je Izvještaj o stanju energetskog sektora Crne Gore za 2016. godinu, koji shodno članu 54 stav 1 Zakona o energetici ("Službeni list Crne Gore", broj 5/16), (u daljem tekstu: Zakon), podnosi Skupštini Crne Gore na usvajanje najkasnije do 31. jula tekuće, za prethodnu godinu.

Sadržaj predmetnog izvještaja je usklađen sa članom 54 stav 2 Zakona, kojim je propisano da izvještaj o stanju energetskog sektora Crne Gore naročito sadrži informacije o:

- 1) energetskim resursima i kapacitetima;
- 2) nalazima iz praćenja i kontrole energetskih subjekata;
- 3) investicijama u energetskom sektoru sa posebnim osvrtom na realizaciju investicija u prenosni sistem;
- 4) finansijskom poslovanju energetskih subjekata;
- 5) stanju i aktivnostima na tržištu električne energije i gasa;
- 6) mjerama koje je Agencija preduzela iz svoje nadležnosti i ostvarenim rezultatima;
- 7) napretku u razvoju tržišta električne energije i tržišta gasa.

Istim članom je propisano da izvještaj svake druge godine treba da uključi i informacije o mjerama preduzetim u prethodne dvije godine u odnosu na izvršavanje obaveza u pružanju javnih usluga, uključujući zaštitu potrošača i zaštitu životne sredine i mogućih efekata tih mjera na konkurenciju na domaćem i međunarodnom energetskom tržištu, radi dostavljanja nadležnom organu Energetske zajednice, odnosno nakon pristupanja Crne Gore EU, nadležnom organu Evropske unije.

Poglavlje 1 sadrži informacije o energetskim resursima i kapacitetima, u kojem su opisane glavne karakteristike svih energetskih resursa Crne Gore, prikazom primarnih resursa (vodni resursi, ugalj) i resursa iz obnovljivih izvora (male hidroelektrane, energetski potencijal vjetra, solarna energija, energetski potencijal biomase u sektoru šumarstva, poljoprivrede i čvrstog komunalnog otpada). Prikazani su raspoloživi proizvodni, prenosni i distributivni elektroenergetski kapaciteti i stanje raspoloživih kapaciteta u sektoru nafte i gasa (skladišni, transportni i prodajni).

U Poglavlju 2 date su informacije o nalazima iz praćenja i kontrole energetskih subjekata. Nadzor nad radom energetskih subjekata vršen je s jedne strane neposrednim kontrolama, a s druge strane kroz redovan posao Agencije vršenjem analiza mjesečnih, kvartalnih i godišnjih izvještaja i podataka koji su energetski subjekti dužni da dostavljaju Agenciji, u skladu sa obavezama iz licenci, čiji su imaoci, i na zahtjev Agencije. Pored elektroenergetskog sektora, zakonsku obavezu nadzora Agencija sprovodi i u sektoru nafte i gasa, u kojem primarno kontroliše primjenu propisa kojima su uređena sljedeća pitanja: kontrola kvaliteta naftnih proizvoda i gasa, održavanje mjernih uređaja i protivpožarnih aparata, zaštita životne sredine, kvalifikacije lica koja rukuju opasnim materijama i finansijsko poslovanje subjekata u pogledu ispunjavanja uslova utvrđenih licencom.

Investicije u energetskom sektoru Crne Gore su obrađene u Poglavlju 3 i odnose se na nivo realizovanih investicija Crnogorskog elektrodistributivnog sistema DOO Podgorica i Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD Podgorica, u odnosu na investicione planove koji je odobrila Agencija, dok su rezultati finansijskog poslovanja energetskih subjekata u 2016. godini, dati u Poglavlju 4. koje obuhvata i ostvarene troškove i prihode ovih subjekata u 2016. godini.

Važno je napomenuti da ovaj Izvještaj ne sadrži analizu finansijskog poslovanja Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić iz razloga što i pored više zahtjeva od strane Agencije za dostavljanje finansijskih iskaza o poslovanju EPCG nije dostavila izvještaj o radu za 2016. godinu do trenutka izrade ovog izvještaja. EPCG je u obavještenju, broj 17/2121-2 od 11.07.2017. godine, navela da je Skupština akcionara ovog društva tek 3. jula 2017. godine donijela odluke kojima su utvrđena početna stanja za 2016. godinu, čime su stekli uslove za rad na izvještaju o radu za 2016. godinu.

U Poglavlju 5 opisano je stanje na tržištu električne energije u Crnoj Gori, ostvareni napredak po pitanju pravne regulative u ovoj oblasti, kao i razvoj tržišta.

Poglavlje 6 se odnosi na cijene električne energije za kupce priključene na distributivni sistem u 2016. godini, dok su u Poglavlju 7 obrađene aktivnosti Agencije u primjeni Zakona.

Pregled međunarodnih aktivnosti u oblasti energetike, kako Agencije, tako i energetskih subjekata je obuhvaćeno Poglavljem 8.

1. Energetski resursi i kapaciteti

1. ENERGETSKI RESURSI I KAPACITETI

1.1. Energetski resursi

Glavni energetski resursi koji su do sada korišćeni u Crnoj Gori su snaga vodenih tokova i ugalj, a značajna pažnja se poklanja istraživanju i korišćenju drugih energetskih resursa, u dijelu obnovljivih izvora energije (energija sunca, vjetra, biomasa,...), a intenzivirane su aktivnosti na istraživanju ugljovodonika u podmorju Crne Gore.

Crna Gora posjeduje značajne energetske resurse koji bi mogli da obezbijede energiju za pokrivanje ukupnih potreba crnogorskog konzuma, pa i viškove za izvoz. Međutim, uslijed nedovoljne iskorišćenosti tih resursa u prethodnom periodu javljao se energetski deficit, koji se nadomještavao uvozom električne energije.

Iskorišćavanje energetskih resursa i kapaciteta je jedan od elemenata ukupnog ekonomskog razvoja svake države, jer čak i u situaciji nepostojanja deficita, iskorišćenost resursa, odnosno povećanje količine proizvedene energije, uz visok stepen razvijenosti prekograničnih prenosnih kapaciteta, omogućava plasman viškova električne energije na tržišta u regionu i šire. U tom cilju neophodno je sprovesti aktivnosti na izgradnji novih i revitalizaciji postojećih proizvodnih kapaciteta, uključujući i izgradnju kapaciteta za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora.

U Crnoj Gori je u toku niz projekata u realizaciji navedenih aktivnosti, kako u dijelu iskorišćenja vodnih resursa i resursa uglja, tako i aktivnosti na istraživanju rezervi nafte i gasa u priobalnom pojasu.

Skupština Crne Gore je u junu 2016. godine donijela Odluku o dodjeli ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore kompanijama Eni Montenegro B.V. Amsterdam Holandija i Novatek Montenegro B.V. Amsterdam Holandija, a u decembru 2016. godine Odluku o dodjeli Ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore kompaniji Energean Montenegro Limited sa Kipra. Na osnovu navedenih odluka, sa navedenim kompanijama su zaključeni ugovori kojima je predviđeno da faza istraživanja traje ukupno 7 godina, sa dva perioda, u trajanju od 3 i 4 godine.

1.1.1. Hidropotencijal

Crna Gora, uprkos maloj površini teritorije, posjeduje značajan hidropotencijal koji je valorizovan samo u manjem obimu, eksploatacijom velikih i malih vodotoka u energetskim proizvodnim objektima, čiji je pregled dat u Tabeli 1.

Tabela 1. Teoretski i tehnički hidropotencijal u Crnoj Gori

Teoretski potencijal	Tehnički potencijal
Glavni vodotoci: 9,8 TWh ¹⁾	Glavni vodotoci: 3,7 - 4,6 TWh ²⁾
Manji vodotoci: 0,8-1,0 TWh	Manji vodotoci: 0,4 TWh
Ukupno: 10,6 – 10,8 TWh	Ukupno: 4,1-5,0 TWh

¹⁾ Teoretski potencijal glavnih vodotoka pogodnih za izgradnju velikih hidroelektrana (uzimajući u obzir i prevođenje vode iz Tare u Moraču): Tara (2,255 TWh), Zeta (2,007 TWh), Morača (do Zete) (1,469 TWh), Lim (1,438 TWh), Piva (1,361 TWh), Čehotina (0,463 TWh), Mala Rijeka (0,452 TWh), Cijevna (0,283 TWh) i Ibar (0,118 TWh).

²⁾ Tehnički potencijal glavnih vodotoka bez prevođenja vode iz Tare u Moraču.

Na osnovu podataka iz prethodne tabele je evidentno da Crna Gora raspolaže značajnim tehnički iskoristivim hidroenergetskim potencijalom u odnosu na potrebe crnogorskog konzuma, a koji se odnosi

na iskorišćenje rijeka Zete, Pive, Tare, Morače, Lima, Komarnice, Čehotine i Ibra i njihovih pritoka, u iznosu od 4,6 TWh godišnje ali je u do sada izgrađenim elektranama (HE Perućica i HE Piva), korišćenjem uglavnom hidropotencijala Zete i Pive, iskorišćeno oko 1.800 GWh, odnosno nešto više od 39% tehničkog potencijala.

Pored navedenog potencijala koji se može koristiti za izgradnju proizvodnih postrojenja većih kapaciteta, na teritoriji Crne Gore postoji i hidropotencijal malih vodotoka, koji se zadnjih godina sve više koriste za izgradnju malih hidroelektrana.

U cilju utvrđivanja hidroenergetskog potencijala na malim rijekama, značajna hidrometrijska mjerenja su započeta u 2007. godini. Mjerenja su vršena za glavne pritoke većih rijeka u Crnoj Gori i tom prilikom je ispitan potencijal 35 manjih rijeka na 40 lokacija. Hidrometrijska mjerenja na najmanjim vodotocima su započeta 2010. godine, posebno za vodotoke na kojima bi se hidropotencijal iskoristio izgradnjom malih hidroelektrana instalisane snage do 1 MW. U tu svrhu instaliran je i sistem automatskih hidrometrijskih stanica. Takođe, postoji i značajan hidroenergetski potencijal koji se formira na slivnim područjima Crne Gore, dok se vodotoci i akumulacije formiraju na graničnim područjima sa susjednim zemljama. Za korišćenje ovih potencijala i izgradnju objekata na vodotocima, potrebno je postići dogovor o njihovom korišćenju na međudržavnom nivou.

(Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*).

1.1.2. Ugalj

Prema zvaničnim podacima, Crna Gora raspolaže sa značajnim rezervama uglja, koje se nalaze u dva odvojena geografska područja, u okolini Pljevalja i Berana.

Pljevaljsko područje obuhvata tri basena:

- Pljevaljski basen (ležišta: Potrlica, Kalušići, Grevo, Komini i Rabitlje) sa gravitirajućim malim basenima (ležišta: Otilovići, Glisnica, Bakrenjače i Mataruge)
- Ljuće-Šumanski basen (ležišta: Šumani I i Ljuće I i II)
- Basen Maoče

Ukupne rezerve uglja u svim revirima na području Pljevalja, prema stanju na dan 31.12.2016. godine (Izvor podataka: *Dopis Rudnika uglja Pljevlja, broj 17/1495-2 od 24.05.2017. godine*) iznose 186.910.237 tona. Prosječna energetska vrijednost pljevaljskog uglja varira između 5.572 kJ/kg u basenu Ljuće II do 13.663 kJ/kg u basenu Rabitlje, dok u maočkom basenu iznosi 12.504 kJ/kg.

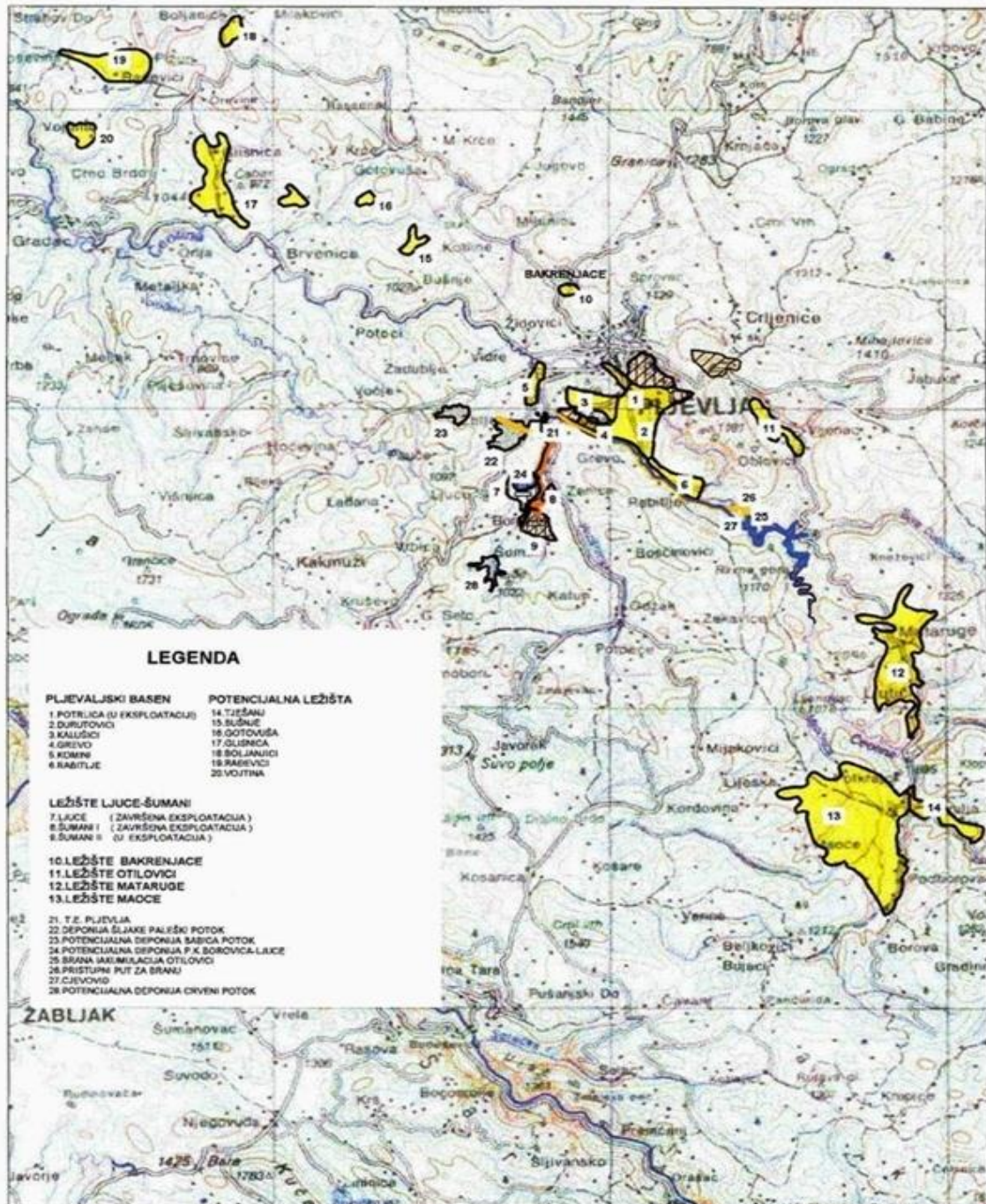
Stepen istraženosti rezervi uglja varira od ležišta do ležišta, pa se stoga one izražavaju kao različite vrste kategorija rezervi: A – dokazane rezerve uglja, B – istražene rezerve uglja i C1 – nedovoljno istražene rezerve uglja.

U tabeli 2 dat je prikaz stanja rezervi i prosječne energetske vrijednosti uglja u Pljevaljskom basenu na dan 31.12.2016. godine:

Tabela 2. Stanje rezervi uglja u Pljevaljskom području, na dan 31.12.2016. godine

R.b.	Basen/ ležište	Kategorija	Rezerve (t)	Ovjera rezervi	Učešće a+b (%)	Otkrivka (m ³)	DTE (kj/kg)	Sred. koefic. otkr. (m ³ /t)
Pljevaljski basen								
1.	Potrlica	A+B+C1	35.025.662	bilansne	49,96	139.922.301	10.697	3,99
	Kalušići	A+B+C1	15.047.143	bilansne	97,32	46.627.374	7.957	3,10
	Grevo	C1	2.281.807	bilansne	0	11.722.118	12.442	5,14
	Komini	C1	3.016.566	bilansne	0	5.692.624	11.515	1,89
	Rabitlje	C1	5.358.361	bilansne	0	36.014.256	13.663	6,72
UKUPNO			60.729.539			239.978.673		3,95
Ljuće-Šumanski basen								
2.	Šumani I	A+B+C1	200.000	bilansne	60	230.000	7.684	1,15
	Ljuće II	B+C1	1.056.085	bilansne	61,21	500.000	5.572	0,47
	Ljuće I	B+C1	269.957	bilansne	100	793.889	10.225	3,09
UKUPNO			1.526.042			1.523.889	7.979	1,19
3.	Glisnica	B	1.701.343	bilansne	100	4.232.019	9.384	2,49
UKUPNO KONCESIJE RU			63.956.924			245.734.581		3,84
4.	Otilovići	B+C1	3.421.000	bilansne	99,50	11.887.300	10.510	3,47
5.	Bakrenjače	A+B+C1	1.332.313	bilansne	73,64	1.151.000	10.296	0,86
UKUPNO			4.753.313	bilansne		13.038.300		2,74
UKUPNO BILANSNE			68.710.237			258.772.881	10.328	3,78
6.	Mataruge	C1	8.300.000	procijenjene		15.000.000	8.000	2
UKUPNO PROCIJENJENE			8.300.000			15.000.000	8.000	2
UKUPNO SVA LEŽIŠTA			77.010.237			273.772.881	9.991	
7.	Maoče	B+C1	109.900.000	bilansne	82,98	497.500.000	12.504	4,53

**PREGLEDNA KARTA LEŽIŠTA UGLJA PLJEVALJSKOG
PODRUČJA SA OBJEKTIMA RUDNIKA I T.E. PLJEVLJA
R=1:200000**

Beransko područje je nedovoljno istraženo, i procjena je da geološke rezerve mrkog uglja iznose oko 158 mil. tona, ali eksploatacione rezerve, procijenjene studijom IMC koja se bavila istraživanjem energetskih resursa tokom 2008. godine, iznose maksimalno 17,8 mil. tona (Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*).

Ugovorom o prenosu Ugovora o produženju prava na eksploataciju i istraživanje mrkog uglja na ležištu Petnjik, broj 01-1699/1 od 04.07.2016. godine, zaključenim između Ministarstva ekonomije kao koncedenta, DOO Rudnici mrkog uglja Podgorica, kao ustupioca koncesije, i DOO Rudnici Berane, kao

prijemnika koncesije, stvoreni su uslovi za ponovno aktiviranje proizvodnje u ovom rudniku, koja je u 2016. godini ostvarivana mjesečno oko 6.000 tona sa tendencijom daljeg rasta.

U proteklom periodu sprovedene su aktivnosti na revitalizaciji rudnika mrkog uglja i osposobljavanju proizvodnje, čiji proizvodni sistem čine jama Petnjik i separacija uglja Budimlja, u industrijskoj zoni Rudeš Berane.

Prema podacima DOO Rudnici Berane, u Rudniku je ukupno 145 zaposlenih sa naznačenim planom povećanja broja zaposlenih u narednom periodu. Rad u ovom rudniku odvija se u tri smjene i proizvodnja se ostvaruje na nivou od 5.000 do 6.000 tona mjesečno.

U tabeli 3 dat je prikaz stanja rezervi uglja u jami Petnjik u Beranskom području na dan 31.12.2016. godine:

Tabela 3. Stanje rezervi uglja u jami Petnjik u Beranskom području, na dan 31.12.2016. godine

Kategorija	Ukupne rezerve prema Elaboratu o rezervama iz ugovora o koncesiji			Eksploatacioni gubici (%)	Eksploatacione rezerve
	Bilansne	Vanbilansne	Ukupno		
A	/	/	/	/	/
B	1.440.912	735.268	2.176.180	30	1.008.638
C1	11.656.906	2.174.996	13.831.902	20	9.325.525
UKUPNO	13.097.818	2.910.264	16.008.082	/	10.334.163
C2	/	/	8.200.595	/	/
UKUPNO	13.097.818	2.910.264	24.208.627	/	/

1.1.3. Obnovljivi izvori energije

Uzimajući u obzir važnost obnovljivih izvora energije sa ekološkog i tehnološkog aspekta, Crna Gora se pri strateškom planiranju razvoja energetike opredijelila da razvija proizvodnju energije iz obnovljivih izvora i postigne nacionalni cilj zacrtan Odlukom 2012/04/MC-EnC od 18. oktobra 2012. godine, donesenom na 10. sastanku Ministarskog savjeta Energetske zajednice. Tom odlukom utvrđena je obaveza da Crna Gora ostvari nacionalni cilj kojim je predviđeno da u Crnoj Gori učešće energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji dostigne nivo od 33%, kao i obaveza da Crne Gore implementira Direktivu 2009/28/EC o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora u svoj zakonodavni sistem.

Kako bi se ispunile utvrđene obaveze, Vlada Crne Gore je donijela Program razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije kojim su utvrđeni nacionalni ciljevi korišćenja obnovljivih izvora energije, podsticajne mjere, rokovi i dinamika njegovog ostvarivanja.

Na osnovu Zakona o energetici i Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, Vlada Crne Gore je donijela Nacionalni akcioni plan korišćenja energije iz obnovljivih izvora do 2020. godine, kojim je definisan način iskorišćenja energije iz obnovljivih izvora, kao i planirano korišćenje tehnologija potrebnih za zadovoljenje nacionalnog cilja udjela energije proizvedene iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije.

Tehnologije, koje se koriste za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, kod manjih proizvodnih postrojenja, još uvijek nisu ekonomski konkurentne konvencionalnim elektranama pa se u Crnoj Gori koristi sistem garantovanog otkupa proizvedene električne energije po tzv. feed-in tarifama od povlašćenih proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora i visokoeфикаsne kogeneracije. Pored toga, povlašćeni proizvođači su oslobođeni i od plaćanja troškova balansiranja koje izazivaju.

1.1.3.1. Hidroenergija

Crna Gora posjeduje značajan bruto hidroenergetski potencijal na manjim vodotocima, koji se na osnovu dosadašnjih studija, procjenjuje na oko 800-1.000 GWh, dok je tehnički realno iskoristivo oko 400 GWh ali mjerenja na pojedinačnim vodotocima ukazuju na to da je i ta količina energije podcijenjena.

Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, predviđena je izgradnja velikog broja malih hidroelektrana (u daljem tekstu mHE) koje bi do 2025. godine godišnje proizvodile oko 425 GWh električne energije.

Pored ranije izgrađenih malih hidroelektrana koje su u posjedu EPCG i Zeta Energy i koje su priključene na distributivni sistem, izgrađeno je još devet malih hidroelektrana instalisane snage od 17.404 kW, koje su u vlasništvu DOO Hidroenergija Montenegro, DOO Synergy, DOO Igma Energy i DOO Kronor.

Agencija je za devet novih mHE utvrdila status povlašćenog proizvođača električne energije, dok je shodno Zakonu o energetici, u 2016. godini, za 14 mHE utvrdila privremene statuse povlašćenog proizvođača.

Od ukupno devet novoizgrađenih mHE, jedna mHE (mHE Jezerštica) puštena je u pogon u 2014. godini, šest je pušteno u pogon tokom 2015. godine (mHE Bistrica, mHE Orah, mHE Rmuš, mHE Spaljevići 1, mHE Vrelo, mHE Bradavec), dok su dvije mHE (mHE Šekular i mHE Jara) završene i puštene u pogon tokom 2016. godine.

Kao jedan od preduslova za izgradnju, Zakonom su predviđena dva načina autorizacije projekata izgradnje malih hidroelektrana koji koriste obnovljive izvore energije.

Prvi način je tenderski postupak koji se sprovodi shodno Zakonu o koncesijama. Tenderski postupak za davanje koncesija može se pokrenuti na inicijativu nadležnog organa ili na inicijativu zainteresovanog lica. Pored tenderskog postupka, drugi način predstavlja pojednostavljenu proceduru autorizacije energetskih objekata male instalisane snage do 1 MW, utvrđenu Zakonom o energetici, kroz izdavanje energetske dozvole. Na osnovu energetske dozvole zaključuje se ugovor o koncesiji za izgradnju mHE bez sprovođenja postupka javnog nadmetanja.

U nastavku je dat pregled realizacije izgradnje malih hidroelektrana strukturiran prema načinu autorizacije:

– Realizacija ugovora o koncesiji zaključenih na osnovu sprovedenih tenderskih procedura

U prethodnom periodu, sprovedeno je šest tenderskih postupaka, na osnovu kojih je zaključeno 18 ugovora o koncesiji.

Zaključenim ugovorima o koncesiji predviđena je izgradnja 37 mHE na teritoriji Crne Gore. Ukupna instalisana snaga mHE čija je izgradnja predviđena zaključenim ugovorima iznosi 83,206 MW, a planirana godišnja proizvodnja 268,552 GWh. Shodno sprovedenim aktivnostima pojedinih koncesionara, od pomenute 37 mHE završena je izgradnja sedam mHE, i iste su počele da proizvode električnu energiju. Ukupna instalisana snaga izgrađenih mHE iznosi oko 15,8 MW, a planirana godišnja proizvodnja oko 50 GWh.

Za Ugovor o koncesiji za vodotok Crnja zaključen sa koncesionarom "Dekar" d.o.o. Podgorica; Ugovor o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Trepачka koncesionara konzorcijum "Dekar – Hidro", čiji članovi su "Dekar" d.o.o. Podgorica i "Hydro Energy" d.o.o. Podgorica; Ugovor o koncesiji za vodotok Babinopoljska zaključen sa koncesionarom "Kroling" d.o.o, Danilovgrad i Ugovor o koncesiji za vodotok Bistrica-pritoka Ljuboviđe, zaključen sa konzorcijumom "Hydro Bistrica", čiji članovi su "Synergy"

d.o.o, Podgorica, "Vodni Zdroje a.s." Prag, "Triangle GC ING" Peć i "Gradnja" d.o.o, Bijelo Polje su prekoračeni ugovoreni rokovi
Preostali ugovori o koncesiji se realizuju shodno utvrđenoj dinamici iz ugovora.

– Realizacija ugovora o koncesiji zaključenih na osnovu energetske dozvole

Shodno odredbama Zakona o energetici, na osnovu izdatih energetske dozvole, donijete su odluke o davanju koncesije na osnovu kojih je zaključeno devet ugovora o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana, kojima je predviđena izgradnja devet mHE, ukupne instalisane snage od 7,468 MW i planirane godišnje proizvodnje 27,624 GWh. Od navedenih devet mHE, dvije (mHE „Bradavec“ instalisane snage 0,954 MW i planirane godišnje proizvodnje 3,823 GWh, i mHE „Vrelo“ instalisane snage 0,615 MW i planirane godišnje proizvodnje 2,760 GWh) su otpočele proizvodnju električne energije. Preostali ugovori o koncesiji se realizuju shodno utvrđenoj dinamici iz ugovora.

Vezano za izdavanje energetske dozvole, u skladu sa zakonskom regulativom, u periodu od 01.09.2014. godine do 28.01.2016. godine (kada je stupio na snagu novi Zakon o energetici), Ministarstvu su podnijeta 52 zahtjeva za izgradnju mHE na osnovu energetske dozvole.

Poštujući odredbe Zakona o energetici, a shodno Strategiji razvoja energetike, Akcionom planu za sprovođenje Strategije razvoja i Akcionom planu korišćenja energije iz obnovljivih izvora, Vlada Crne Gore je na sjednici od 02.02.2017. godine donijela Godišnji plan podnošenja zahtjeva za izdavanje energetske dozvole u 2017. godini kojim je predviđeno da se u 2017. godini može podnijeti zahtjev za izdavanje energetske dozvole samo za rekonstrukciju postojećih energetske objekata: mHE „Glava Zete“ i mHE „Slap Zete“.

Od ukupno 52 podnijeta zahtjeva za izgradnju mHE, donijeto je 27 rješenja o izdavanju energetske dozvole. Takođe, u postupku razmatranja podnijetih zahtjeva odbijeno je devet zahtjeva i povučeno je devet zahtjeva.

Ukupna instalisana snaga mHE, za koje su izdate energetske dozvole za izgradnju mHE, iznosi 12,2 MW, a ukupna planirana godišnja proizvodnja oko 45 GWh. Od 27 donijetih rješenja za izgradnju mHE, za deset je Vlada donijela odluke o davanju koncesije na osnovu kojih će se pristupiti zaključenju ugovora. Nakon ispunjenja svih uslova, na osnovu šest odluka od donijetih deset, do sada je zaključeno šest ugovora o koncesiji i to: za izgradnju mHE "Bistrica" na dijelu vodotoka Bistrica, Opština Kolašin sa privrednim društvom "BB Hidro" doo, Podgorica, za izgradnju mHE „Šeremet potok“ na Šeremetskom potoku, Opština Andrijevića sa privrednim društvom „Nord Energy“ doo, Andrijevića, za izgradnju mHE „Paljevinska“ na vodotoku Paljevinske rijeke, Opština Kolašin sa privrednim društvom „Viridi Progressum“ doo, Kolašin, za izgradnju mHE „Vinicka“ na vodotoku Vinicke rijeke, Opština Berane sa privrednim društvom „Rudi Energy“ doo, Berane, za izgradnju mHE „Ljevak“ na vodotoku Rijeka (Ljevak) sa privrednim društvom „Simes inženjering“ doo, Podgorica i za izgradnju mHE „Pecka“ na vodotoku Pecke rijeke sa privrednim društvom „Đekić“ doo, Podgorica. Na osnovu dvije odluke (za izgradnju malih hidroelektrana na vodotocima Ocka Gora i Jasičje), zbog neispunjavanja uslova, nije došlo do zaključenja ugovora, i iste su stavljene van snage.

Na osnovu dvije odluke o davanju koncesije koje je Vlada donijela u prethodnom periodu (za izgradnju malih hidroelektrana na vodotocima: Slatina, Opština Kolašin i na vodovodu Krkori, opština Andrijevića) u narednom periodu će se zaključiti ugovori o koncesiji.

Do sada je, usljed nepoštovanja obaveza predviđenih ugovorom o koncesiji u toku realizacije projekata, Vlada Crne Gore jednostrano raskinula tri ugovora o koncesiji, dva sa privrednim društvom "Haider Extrem Energy" d.o.o Podgorica (vodotoci Bjelojevička i Bistrica-Bijelo Polje) i jedan sa konzorcijumom "mHIDROCG"- Crna Gora i Slovenija (vodotok Vrbnica). Takođe, zaključena su i tri sporazuma o raskidu ugovora sa privrednim društvom "Kroling" d.o.o Danilovgrad (vodotok Tušina), "Bast MHE" d.o.o. Nikšić (vodotok Zaslavnica) i "Energie Zotter Bau GmbH & Co. KG – Judenburg, Austrija" (vodotok Grlja).

Vodotok Vrbnica je, nakon raskida, objavljen na trećem tenderu i za isti je data koncesija potpisivanjem Ugovora o koncesiji 23.04.2014. godine.

Ugovore sa koncesionarom "Haider Extrem Energy" d.o.o. Podgorica, Vlada Crne Gore je raskinula na sjednici održanoj 24.05.2013.godine. Nakon toga, Vlada Crne Gore je na sjednici od 06.10.2016. godine donijela odluke o davanju koncesije za izgradnju mHE na vodotocima Bjelojevička i Bistrica-Bijelo Polje. Na osnovu Odluke o davanju koncesije za izgradnju mHE na vodotoku Bistrica zaključen je ugovor o koncesiji.

U tabeli 4 dat je prikaz podataka o pojedinačnim malim hidroelektranama po vodotocima, sa informacijama o odgovornim koncesionarima, kao i fazom realizacije projekata.

Tabela 4. Prikaz podataka o pojedinačnim malim hidroelektranama po vodotocima

Red. broj	Vodotok	Koncesionar	Opština	Faza u kojoj se nalazi projekat	Vrijednost investicije
<p>I TENDER</p> <p>I faza - Istražni radovi, idejno rješenje optimalnog korišćenja vodotoka i određivanje lokacija i parametara mHE i izrada prethodne studije opravdanosti mHE;</p> <p>II faza - Izrada projektne dokumentacije i pribavljanje građevinske dozvole;</p> <p>III faza - Izgradnja objekata i postrojenja mHE i pribavljanje vodne i upotrebne dozvole i licence za proizvodnju električne energije;</p> <p>IV faza - Eksploatacija objekata mHE i</p> <p>V faza - Prenos objekata.</p> <p>Trajanje svake od pomenutih faza je različita u zavisnosti od Ugovora budući da je jedan od kriterijuma za vrednovanje ponude u tenderskom postupku bilo i trajanje pojedinih faza ugovora</p>					
1.	Babinopoljska	"Kroling" d.o.o. Danilovgrad	Plav	III faza- dobijena 1 upotrebna i 1 građevinska dozvola. Zaključen je i Ugovor u vezi ugovora o koncesiji.	7.523.321,00
2.	Bistrica	"Hidroenergija Montenegro" d.o.o. Berane	Berane	III faza-dobijene 2 upotrebne dozvole i 3 građevinske dozvole. Zaključenjem Aneksa br. 3 Ugovora dana 18.05.2016. godine, trajanje III faza je produženo do 31.12.2017. godine.	16.575.812,05
3.	Šekularska	"Hidroenergija Montenegro" d.o.o. Berane	Berane	IV faza-dobijene 4 upotrebne dozvole.	9.500.000,00
4.	Crnja	"Dekar" d.o.o. Podgorica	Kolašin	III faza- dobijene 3 građevinske dozvole. Zaključenjem Aneksa br. 2 Ugovora 30.11.2015. godine trajanje III faze je produženo do 20.11.2016. godine.	10.000.000,00

II TENDER					
I faza -Izrada tehničke dokumentacije - 12 mjeseci					
II faza - Izgradnja objekata mHE					
III faza -Tehno-ekonomsko korišćenje hidro-energetskog potencijala za proizvodnju električne energije u mHE					
5.	Komarača	"Normal Company" d.o.o. Podgorica	Plav	II faza- dana 24.02.2017. godine, dobijena je građevinska dozvola čime su se stekli uslovi za početak II faze- faza izgradnje u trajanju od 8 mjeseci	5.300.000,00
6.	Trepačka rijeka	Konzorcijum "Dekar – Hidro" čiji članovi su: "Dekar" d.o.o. Podgorica i "Hydro Energy" d.o.o. Podgorica	Andrijevića	III faza- dobijene 2 građevinske dozvole. Zaključenjem Aneksa 2 Ugovora dana 31.08.2015. godine III faza je produžena do 03.12.2016. godine.	12.000.000,00
7.	Murinska rijeka	Konzorcijum "Elektrotehna- Industriaiimport – Industriaimpex a.d čiji su članovi "Elektrotehna" d.o.o. Berane i. Industriaimpor– industriaimpex a.d Podgorica	Plav	II faza- počela dobijanjem prve građevinske dozvole dana 12.05.2016. godine i traje 24 mjeseca. Zaključen je Ugovor o prenosu prava i obaveza iz Ugovora o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Murinska rijeka, 23.03.2016. godine, pri čemu je udio kompanije „Radius“ doo, Herceg Novi preuzela kompanija „Industriaiimport – Industriaimpex a.d.“, Podgorica.	3.501.749,00
III TENDER					
I faza - faza izrade tehničke dokumentacije, od momenta usvajanja planske dokumentacije ili nekog drugog akta merodavnog za izdavanje UTU-a sa rokom od 18 mjeseci					
II faza – faza izgradnje Objekata mHE, sa rokom trajanja od 24 mjeseca					
III faza – faza tehno-ekonomskog korišćenja hidroenergetskog potencijala za proizvodnju električne energije					
8.	Đurička rijeka sa pritokama	„Plava Hydro Power“ d.o.o. Ulcinj	Plav	I faza-počela da teče od 03.12.2016. godine kada je Odluka o donošenju Lokalne studije lokacije (LSL) za izgradnju mHE na vodotoku Đurička rijeka sa pritokama stupila na snagu, u trajanju od 18 mjeseci. Dobijeni UTU 26.01.2017.	12.017.000,00
9.	Kaludarska	“Hidroenergija Montenegro” d.o.o. Berane	Berane	II faza-dobijena građevinska dozvola 19.07.2016. godine čime je započeta II faza u trajanju od 24 mjeseca.	2.700.000,00
10.	Vrbnica	“MHE Vrbnica” d.o.o. Podgorica	Plužine	I faza- počela da teče od 08.04.2017. godine kada je Odluka o donošenju Lokalne studije lokacije (LSL) za izgradnju mHE na vodotoku Vrbnica stupila na snagu, u trajanju od 18 mjeseci.	9.780.000,00
11.	Bistrica- pritoka Ljuboviđe	„Hydro Bistrica“ d.o.o. Podgorica	Bijelo Polje	II faza-dana 16.03.2015. godine, dobijena je građevinska dozvola čime je otpočela II faza, faza izgradnje u trajanju od 24 mjeseca.	6.900.000,00

IV TENDER POKRENUT NA OSNOVU SAMOINICIJATIVE					
I faza - faza izrade tehničke dokumentacije, od momenta usvajanja planske dokumentacije sa rokom od 18 mjeseci II faza – faza izgradnje Objekata mHE, sa rokom trajanja od 24 mjeseca III faza – faza tehno-ekonomskog korišćenja hidroenergetskog potencijala za proizvodnju električne energije					
12.	Kutska rijeka	„Small Hydro Power Plant Kutska“ d.o.o. Andrijevica	Andrijevica	II faza-dana 12.12.2016. godine, dobijena je prva građevinska dozvola za mHE „Kutska 2“, čime je otpočela II faza-faza izgradnje, u trajanju od 24 mjeseca. Dana 29.12.2016. godine dobijena je građevinska dozvola i za mHE „Kutska 1“.	6.977.465,00
13.	Mojanska rijeka	„Small Hydro Power Plant Mojanska“ d.o.o. Andrijevica	Andrijevica	II faza- dana 12.12.2016. godine, dobijena je prva građevinska dozvola za mHE „Mojanska 3“, čime je otpočela II faza-faza izgradnje, u trajanju od 24 mjeseca. Dana 22.12.2016. godine dobijena je građevinska dozvola za mHE „Mojanska 2“, dok je 29.12.2016. godine dobijena građevinska dozvola za mHE „Mojanska 1“	9.273.000,00
V TENDER					
I faza - faza izrade tehničke dokumentacije, od momenta usvajanja planske dokumentacije sa rokom od 18 mjeseci II faza – faza izgradnje Objekata mHE, sa rokom trajanja od 24 mjeseca III faza – faza tehno-ekonomskog korišćenja hidroenergetskog potencijala za proizvodnju električne energije					
14.	Štitarička	“MHE Štitarica” d.o.o. Podgorica	Mojkovac	Pribavljanje neophodne dokumentacije za izdavanje UTU kojima prethodi izrada LSL.	4.182.085,00
VI TENDER					
I faza - faza izrade tehničke dokumentacije, od momenta usvajanja planske dokumentacije sa rokom od 18 mjeseci II faza – faza izgradnje Objekata mHE, sa rokom trajanja od 24 mjeseca III faza – faza tehno-ekonomskog korišćenja hidroenergetskog potencijala za proizvodnju električne energije					
15.	Bistrica	Konzorcijum “Bistrica Clean Energy”	Bijelo Polje	Pribavljanje neophodne dokumentacije za izdavanje UTU	11.990.000,00
16.	Lještanica	Konzorcijum “Hydro Lještanica”	Bijelo Polje	Pribavljanje neophodne dokumentacije za izdavanje UTU kojima prethodi izrada LSL.	4.000.000,00
17.	Bukovica	Konzorcijum “Hydra MNE”	Šavnik	Pribavljanje saglasnosti na predlog LSL.	8.316.925,00
18.	Bjelojevička	Konzorcijum “Hydro Bjelojevička”	Mojkovac	Pribavljanje neophodne dokumentacije za izdavanje UTU	4.462.000,00

ENERGETSKE DOZVOLE

I faza – faza izrade tehničke dokumentacije, sa rokom od 12 mjeseci od Datuma izdavanja urbanističko-tehničkih uslova;
II faza – faza izgradnje objekata mHE, sa rokom od 24 mjeseca od završetka
III faza – faza tehno-ekonomskog korišćenja hidroenergetskog potencijala za proizvodnju električne energije sa rokom od 27 godina.

Red. broj	Naziv vodotoka i energetskog objekta	Investitor	Opština	Faza u kojoj se nalazi projekat	Investicija
1.	Vrelo - mHE "Vrelo"	"Synergy" d.o.o. Podgorica	Bijelo Polje	III faza-počela da teče dobijanjem upotrebne dozvole dana 14.05.2015. godine	1.150.000
2.	Raštak - mHE "Raštak"	"Kol Energy" d.o.o. Kolašin	Kolašin	II faza-počela da teče dobijanjem građevinske dozvole 08.08.2013. godine. Predmetni ugovor je aneksiran čime je faza izgradnje produžena do 08.08.2017. godine na račun skraćanja III faze-faze eksploatacije..	1.200.000
3.	Raštak - mHE "Raštak 2"	"Kol Energy" d.o.o. Kolašin	Kolašin	Koncesionar je podnio zahtjev za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova dana 18.04.2017. godine	1.900.000
4.	Reževića Rijeka - mHE "Rijeka Reževića"	"MEII" d.o.o, Budva	Budva	II faza – počela da teče dobijanjem građevinske dozvole dana 03.10.2016. godine	1.025.000
5.	Piševska rijeka - mHE "Piševska rijeka"	"Igma Grand" d.o.o. Andrijevica	Andrijevica	II faza – počela da teče dobijanjem građevinske dozvole 05.07.2016. Koncesionar je dobio upotrebnu dozvolu 03.05.2017. godine.	1.480.000
6.	Bradavec- mHE "Bradavec"	"Igma Grand" d.o.o. Andrijevica	Andrijevica	III faza – faza eksploatacije je počela da teče dobijanjem upotrebne dozvole 30.09.2015.godine	1.176.919
7.	Ljeviška Rijeka - izvor Morače mHE "Ljeviška rijeka"	"Dekar" d.o.o. Podgorica	Kolašin	II faza- počela da teče dobijanjem građevinske dozvole 03.09.2014. godine. Predmetni ugovor je aneksiran čime je II faza produžena do 03.09.2018. godine na račun skraćanja III faze-faze eksploatacije.	1.800.000
8.	Bistrica - mHE "Bistrica"	"BB Hidro" d.o.o, Podgorica	Kolašin	I faza – počela da teče danom zaključenja ugovora 28.11.2016. godine	1.874.920
9.	Šeremetski potok - mHE "Šeremet potok"	"Nord Energy" d.o.o, Andrijevica	Andrijevica	I faza - počela da teče danom zaključenja ugovora 06.02.2017. godine	1.214.050
10	Rijeka (Ljevak - mHE "Ljevak"	"Simes inženjering" d.o.o, Podgorica	Mojkovac	I faza - počela da teče danom zaključenja ugovora 13.03.2017. godine	/

11.	Vinicka rijeka - mHE "Vinicka"	"Rudi Energy" d.o.o, Berane	Berane	I faza - počela da teče danom zaključenja ugovora 15.03.2017. godine	/
12.	Paljevinska rijeka - mHE "Paljevinska"	"Viridi Progressum" d.o.o, Kolašin	Kolašin	I faza - počela da teče danom zaključenja ugovora 15.03.2017. godine	/
13.	Pecka rijeka - mHE "Pecka"	"Đekić" d.o.o, Podgorica	Kolašin	I faza - počela da teče danom zaključenja ugovora 04.04.2017. godine	/

(Izvor podataka: *Informacija o aktivnostima na realizaciji prioritarnih projekata iz oblasti energetike - obnovljivi izvori energije dostavljena od strane Ministarstva ekonomije i Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*)

1.1.3.2. Energija vjetra

Pored hidropotencijala, potencijal vjetra predstavlja značajan energetski potencijal u Crnoj Gori. U cilju procjene vjetropotencijala, u Crnoj Gori je od 2007. godine vršeno nekoliko istraživanja sa ciljem identifikacije područja sa isplativim vjetropotencijalom.

Tako je 2007. godine urađena Studija "Procjena potencijala obnovljivih izvora energije Republike Crne Gore", od strane konsultantske kuće CETMA, gdje su kao najinteresantnije zone sa tehnički iskoristivim vjetropotencijalom, prepoznata priobalna područja i sjeverni dio Opštine Nikšić. Uzimajući u obzir samo područja sa srednjom i visokom produktivnošću vjetropotencijala, procijenjeno je da je ukupan bruto kapacitet vjetroelektrana koji može biti instaliran približno 400 MW dok je tehnički vjetropotencijal procijenjen na približno 900 GWh/god. Nakon toga su slijedile studija "Mapa vjetrova Crne Gore" urađena 2008. godine i "Atlas vjetrova Balkana" urađena u julu 2014. godine sa ciljem identifikovanja područja sa iskoristivim vjetrovima i dobijanja podataka neophodnih radi procjene uslova priključenja vjetroelektrana i uticaja na životnu sredinu. Atlasom je predstavljeno 200 mapa koje obuhvataju područje Crne Gore, Albanije, Kosova, Makedonije i Srbije. Pored mapa, u sklopu Atlasa, predstavljen je i vremenski kompjuterski model koji statističkim metodama, koristeći istorijske podatke iz perioda od 1951. do 2013. godine, može predstavljati pomoć pri biranju adekvatne lokacije za izgradnju vjetroelektrana, kao i pri izboru karakteristika postrojenja.

U cilju iskorišćenja vjetro potencijala, pokrenuta su dva projekta, i to na lokacijama Krново i Možura.

– Projekat na lokaciji Možura

Država Crna Gora je zaključila Ugovor o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane na lokalitetu Možura, dana 05.07.2010. godine, sa konzorcijumom „Fersa & Čelebić“ u čijem sastavu su se nalazili „Fersa Energias Renovables“ S.A. iz Španije i „Čelebić“ DOO iz Podgorice. Ugovorom je predviđena izgradnja vjetroelektrane instalisane snage od 46 MW. Predmetni ugovor je izmjenjen zaključenjem Aneksa 1 Ugovora, dana 03.12.2012. godine.

U skladu sa odredbama Aneksa 1 Ugovora, investitor je osnovao posebno zavisno lice, odnosno privredno društvo „Možura Wind Park“ doo, na koje su prenijeta sva prava i obaveze iz Ugovora. Nakon obezbjeđenja svih neophodnih dokumenata Ministarstvo održivog razvoja i turizma je 15.12.2014. godine izdalo građevinsku dozvolu za izgradnju vjetroelektrane na lokalitetu Možura.

Cijeneći zahtjev investitora, a nakon ispunjavanja svih neophodnih uslova, Vlada Crne Gore je prihvatila predlog Ugovora o prenosu Ugovora o zakupu i isti je zaključen dana 27.10.2015. godine, kojim je kompanija „Enemalta plc“ sa Malte postala novi zakupac. Na osnovu odredbi ugovora, rok za završetak izgradnje je 33 mjeseca počev od 15.02.2015. godine tj. krajnji rok završetka izgradnje predmetne vjetroelektrane je 15.11.2017. godine. Na predmetnoj lokaciji trenutno su okončani radovi na izgradnji putne infrastrukture, kao i izgradnji platoa neophodnih za postavljanje objekata vjetroelektrane.

– Projekat na lokaciji Krnovo

Ugovor o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane na lokalitetu Krnovo, Država Crna Gora je zaključila dana 05.08.2010. godine sa konzorcijumom „MHI-IVICOM Consulting GmbH“ čiji su članovi: „Mitsubishi Heavy Industries“ („MHI“) iz Japana i „Ivicom Consulting“ GmbH iz Austrije. Ovim Ugovorom državno zemljište je dato u zakup na period od 20 godina, sa mogućnošću produženja do maksimalno 5 godina za potrebe izgradnje vjetroelektrane instalisane snage od 72 MW. Predmetni ugovor je izmijenjen kroz zaključenje četiri aneksa. Aneksom br. 1 Ugovora, zaključenog dana 26.10.2012. godine izvršena je promjena lidera konzorcijuma, pa je umjesto „MHI“, Konzorcijumu pristupio „Akvo Energy SAS“. Poštujući odredbe ugovora, investitor je sva prava i obaveze iz Ugovora prenio na Projektnu kompaniju „Krnovo Green Energy“ doo, s tim da su članovi konzorcijuma ostali solidarno odgovorni za obaveze Projektna kompanije po ovom Ugovoru.

U cilju rješavanja imovinsko-pravnih odnosa za potrebe izgradnje vjetroelektrane (VE) Krnovo sproveden je postupak eksproprijacije, na osnovu čega je zaključen Aneks o eksproprijaciji dana 23.04.2014. godine., Aneks br. 2 Ugovora je zaključen dana 17.11.2014. godine, a Aneks br. 3 Ugovora dana 31.07.2015. godine. Takođe, zaključen je i Direktni ugovor dana 06.07.2015. godine, u cilju prevazilaženja problema oko obezbjeđenja dodatnih finansijskih sredstava. Takođe zaključen je i Aneks br. 4 Ugovora dana 16.06.2016. godine i istim je utvrđeno da će se objekat završiti najkasnije do 07.05.2017. godine do kad je investitor dužan da omogući početak rada VE Krnovo i pratećih objekata i infrastrukture i priključenja iste na elektroenergetski sistem.

VE Krnovo je puštena u probni rad početkom maja 2017. godine a ulazak u normalan pogon se očekuje u drugoj polovini 2017. godine.

(Izvor podataka: *Informacija o aktivnostima na realizaciji prioritetnih projekata iz oblasti energetike - obnovljivi izvori energije dostavljena od strane Ministarstva ekonomije*)

1.1.3.3. Solarna energija

Crna Gora posjeduje veliki solarni potencijal. Uz realnu pretpostavku da je u Crnoj Gori prosječna sunčeva insolacija 1.450 kWh/m² godišnje, teoretski potencijal sunčevog zračenja se može procijeniti na oko 20 PWh godišnje. Digitalne mape globalnog sunčevog zračenja, koje pokazuju teoretski potencijal sunčevog zračenja, odnosno raspoloživo globalno sunčevo zračenje na lokaciji u određenom vremenskom periodu, na teritoriji Crne Gore su već dobro predstavljene. (Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*)

Prema Informaciji Ministarstva ekonomije o aktivnostima na realizaciji prioritetnih projekata iz oblasti energetike - obnovljivi izvori energije, Vlada Crne Gore je donijela set podzakonskih akata koji definišu vrste i klasifikaciju postrojenja koja proizvode električnu energiju dobijenu iz sunčeve energije, kao i podsticajne mjere i visine naknada za podsticaj. Jedan od uslova za ostvarivanje prava na podsticajne mjere za proizvodnju električne energije iz solarnih elektrana smještenih na površinama stambenih, poslovnih i/ili infrastrukturnih objekata je dobijanje energetske dozvole. Prema izdatim energetske dozvolama, instalisana snaga solarnih elektrana treba da iznosi 6 MW, a planirana godišnja proizvodnja 8,2 GWh. Još uvijek ni jedna od solarnih elektrana za koje je izdata energetska dozvola nije izgrađena.

1.1.3.4. Biomasa

Potencijal biomase čini drvna biomasa, biomasa iz sektora poljoprivrede i biomasa iz otpada.

Drvna biomasa se u Crnoj Gori isključivo koristi za potrebe ogrijeva. Prema Strategiji razvoja energetike potrošnja ogrijevskog drveta je iznosila 723.911 m³ ili 1.868 GWh. Procjenjuje se zadržavanje tog nivoa potrošnje do 2020. godine, nakon čega će se nešto smanjiti do 2030. godine. Potrošnja ostalih oblika

drvne biomase u 2011. godini procijenjena je na 204 GWh, a predviđa se rast na 330 GWh do 2030. godine.

Crna Gora nema proizvodnju poljoprivrednih usjeva u cilju dobijanja energije. Energetski potencijal biomase iz poljoprivrede se na osnovu Studije o bioenergiji u Evropi, može procijeniti na 667 GWh godišnje. Prema drugoj procjeni koja polazi od primjene parametara kojima raspolažu susjedne države na Crnu Goru, tehnički biopotencijal iz poljoprivrede bi iznosio oko 492 GWh godišnje. Procijenjeni potencijal biljnog i životinjskog ostatka iznosi 57 GWh godišnje.

Tehnički potencijal biomase iz čvrstog komunalnog otpada se procjenjuje na 197 GWh godišnje, a procjenjuje se da će se do 2030. godine povećati na 280 GWh godišnje.

(Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*)

1.2. Elektroenergetski kapaciteti

1.2.1. Proizvodni kapaciteti

Proizvodni kapaciteti u Crnoj Gori su:

- hidroelektrane:
 - HE „Perućica“, nominalne snage 307 MW;
 - HE „Piva“, nominalne snage 342 MW;
- termoelektrana - TE „Pljevlja“, nominalne snage 218,5 MW;
- male hidroelektrane:
 - u sastavu EPCG:
 - „Podgor“, nominalne snage 0,4 MW;
 - „Rijeka Crnojevića“, nominalne snage 0,5 MW;
 - „Rijeka Mušovića“, nominalne snage 1,3 MW;
 - „Šavnik“, nominalne snage 0,2 MW, i
 - „Lijeva Rijeka“, nominalne snage 0,05 MW;
 - u sastavu DOO „Zeta energy“:
 - „Glava Zete“, nominalne snage 5,360 MW i
 - „Slap Zete“, nominalne snage 1,2 MW;
 - u sastavu DOO „Hydroenergija Montenegro“:
 - „Jezerštica“, nominalne snage 0,844 MW;
 - „Bistrica“, nominalne snage 5,600 MW;
 - „Rmuš“, nominalne snage 0,474 MW;
 - „Orah“, nominalne snage 0,954 MW;
 - „Spaljevići 1“, nominalne snage 0,650 MW i
 - „Šekular“, nominalne snage 1,665 MW;
 - u sastavu DOO „Synergy“: „Vrelo“, nominalne snage 0,615 MW;
 - u sastavu DOO „Igamma Energy“: „Bradavec“, nominalne snage 0,954 MW;
 - u sastavu DOO „Kronor“: „Jara“, nominalne snage 4,568 MW;

Ukupna nominalna snaga svih elektrana u elektroenergetskom sistemu Crne Gore je 892,834 MW, od čega snaga hidroelektrana iznosi 674,334 MW (75,53%), a snaga TE Pljevlja 218,5 MW (24,47%).

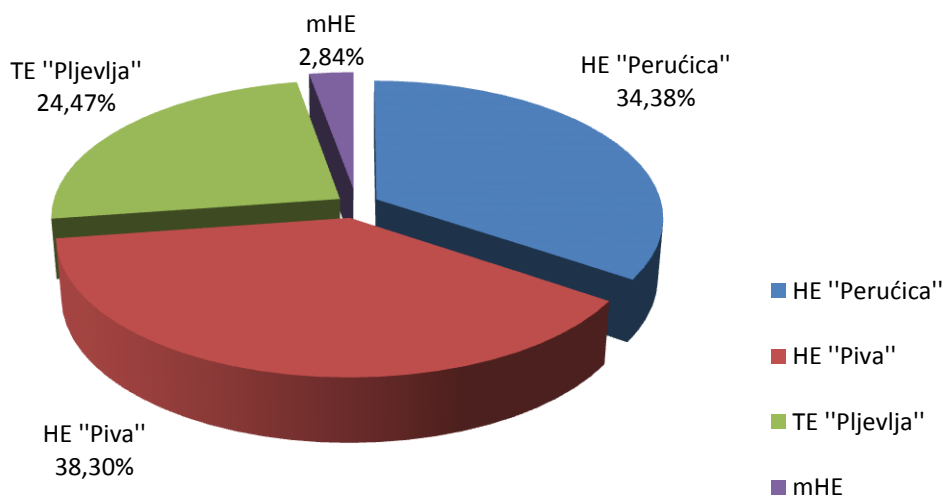
Osnovne energetske - tehničke karakteristike elektrana date su u tabeli 5:

Tabela 5. Osnovni tehnički podaci o elektranama u elektroenergetskom sistemu Crne Gore

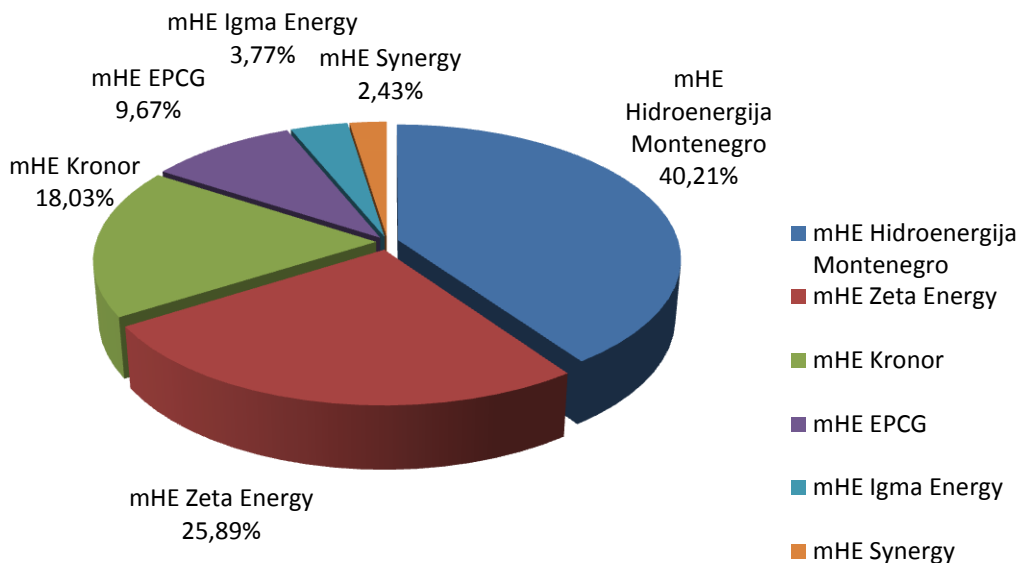
R.br.	Elektrana	Nominalna snaga (MW)	Godina ulaska u pogon	Ostvarena proizvodnja za posljednje tri godine (MWh)		
				2014.	2015.	2016.
1.	TE "Pljevlja"	218,5	1982	1.322.062	1.411.614	1.216.150
2.	HE "Piva"	342	1976	679.338	631.040	792.461
3.	HE "Perućica"	307	1960-76	1.006.682	783.358	938.730
4.	Male HE EPCG	2,45	1937-88	6.630	5.024	5.521
5.	mHE Zeta Energy	6,56	1952-54	22.236	15.009	19.838
6.	mHE Hidroenergija Montenegro	10,187	2013-16	1.730	21.794	38.534
7.	mHE Synergy	0,615	2015		2.694	3.117
8.	mHE Igma Energy	0,954	2015		1.025	3.209
9.	mHE Kronor	4,568				5.828
(2. - 9.)	Ukupno HE	673,984	1937-2015	1.716.616	1.459.944	1.807.238
UKUPNO		892,834		3.038.678	2.871.558	3.023.388

Na sljedećim dijagramima prikazan je udio instalisanih kapaciteta u elektranama u Crnoj Gori, kao i udio instalisanih kapaciteta pojedinih proizvođača iz malih hidroelektrana u ukupnom kapacitetu malih hidroelektrana:

Udio instalisanih kapaciteta elektrana u ukupnom kapacitetu

Udio instalisanih kapaciteta pojedinih proizvođača u ukupnom kapacitetu mHE

Prosječna godišnja proizvodnja električne energije u elektranama u Crnoj Gori, u periodu 2008 – 2016. godina, kreće se oko 3.100 GWh.

Podaci o ostvarenoj godišnjoj proizvodnji u periodu 2008 – 2016. godine prikazani su u tabeli 6:

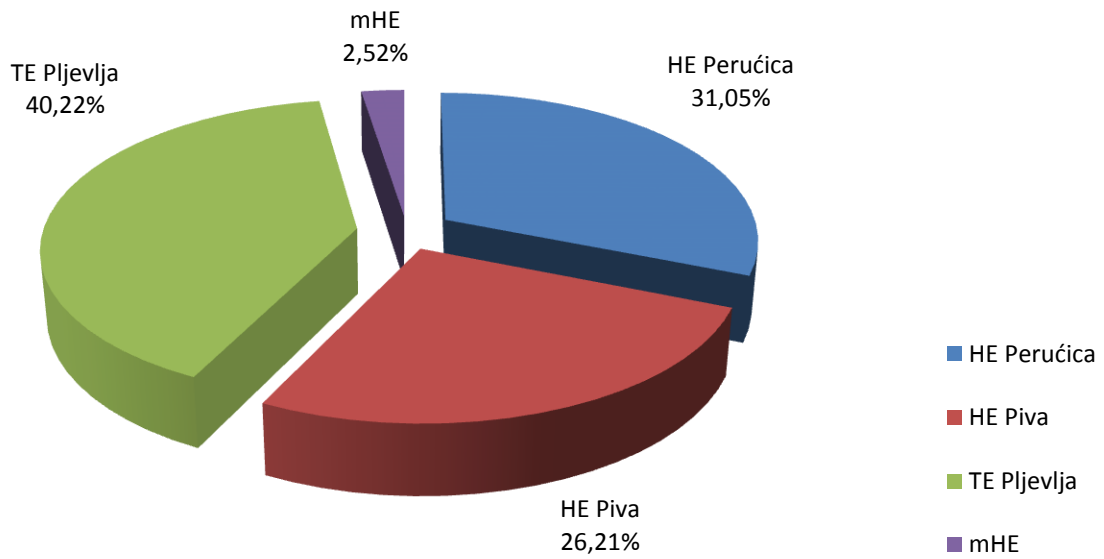
Tabela 6. Ostvarena proizvodnja elektrana u periodu 2008 – 2016. godina

Elektrana	Proizvodnja (GWh)								
	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
TE Pljevlja	1.155,40	616,5	1.271,70	1.452,30	1.245,07	1.311,42	1.322,06	1.411,61	1.216,15
HE Perućica	878,2	1.099,60	1.434,90	629,8	808,55	1.333,96	1.006,68	783,36	938,73
HE Piva	634,2	943,1	1.285,80	558,4	639,64	1.134,07	679,34	631,04	792,46
mHE	19,1	19,9	28,9	15,7	21,86	30,63	30,6	45,55	76,05
Ukupno	2.686,90	2.679,10	4.021,30	2.656,20	2.715,11	3.810,09	3.038,68	2.871,56	3.023,39
Prosječno (2008-2016)	3.055,81								

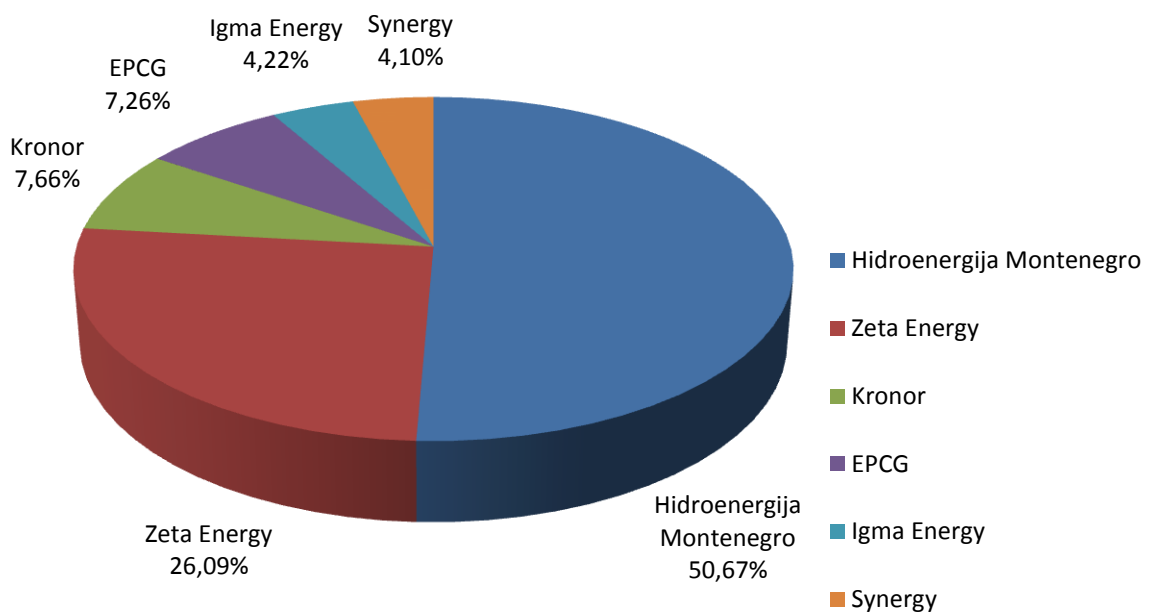
Proizvodnja električne energije ostvarena u 2016. godini veća je od proizvodnje ostvarene u 2015. godini za 5,29%, a manja od proizvodnje ostvarene u 2014. godini za 0,50%. U odnosu na prosječnu ostvarenu proizvodnju u periodu 2008 – 2015. godina, proizvodnja u 2016. godini je manja za 1,19%. Razlog za ova odstupanja proizvodnje električne energije je zavisnost od hidroloških prilika na nivou godine, uslijed visokog udjela snaga hidroelektrana u ukupnoj snazi proizvodnih objekata (75,52%).

Na sljedećim dijagramima prikazano je procentualno učešće elektrana u proizvodnji za 2016. godinu i udio proizvodnje malih hidroelektrana po energetskim subjektima za 2016. godinu:

Udio proizvodnih objekata u ukupnoj proizvodnji električne energije

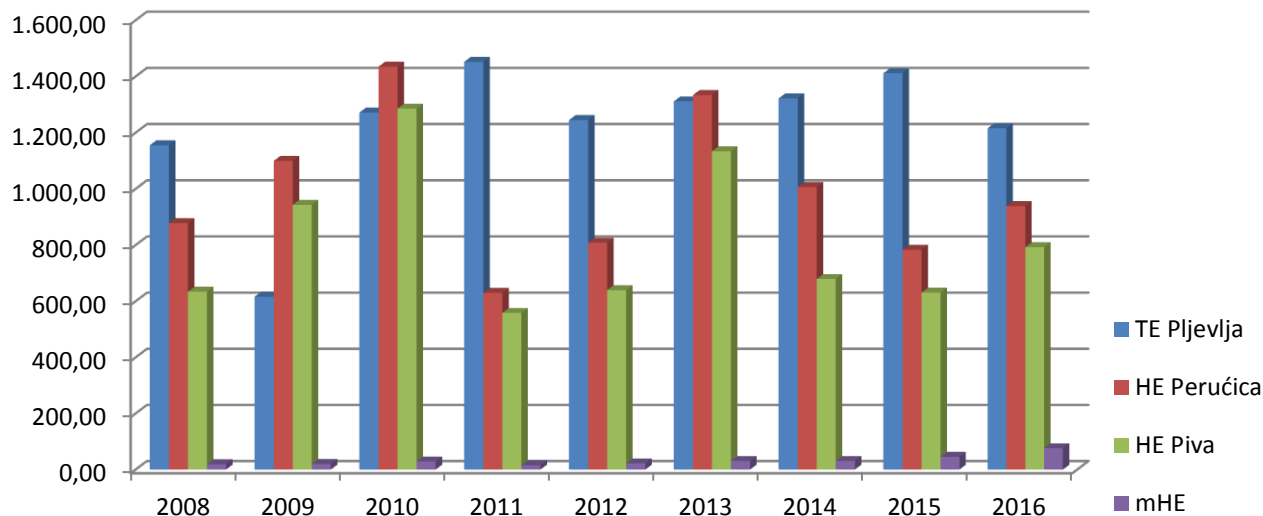

Udio pojedinih proizvođača u ukupnoj proizvodnji iz mHE

Na sljedećem grafiku prikazana je ostvarena proizvodnja za period 2008 – 2016. godina:

Proizvodnja električne energije za period 2008 - 2016. godina

1.2.2. Prenosni kapaciteti

Prenosni sistem čine postrojenja 110 kV, transformatori 110/x kV/kV, vodovi 110 kV, kao i postrojenja, transformatori i vodovi višeg naponskog nivoa.

Dalekovodni sistem prema Izveštaju o poslovanju CGES za 2016. godinu, čine:

- pet dalekovoda 400 kV, ukupne dužine 283,3km;
- osam dalekovoda 220 kV, ukupne dužine 337,4 km;
- tridesetjedan dalekovod 110 kV, ukupne dužine 560,8 km;
- dva podzemna kablovska voda 110 kV, dužine 7,3 km, i
- pet dalekovoda 110 kV, koji rade pod naponom 35 kV, ukupne dužine 121,2 km.

U tabeli 7 dat je pregled dalekovoda koji se nalaze u vlasništvu operatora prenosnog sistema po naponskim nivoima, sa podacima o dužini, sa stanjem na dan 31.12.2016. godine:

Tabela 7. Pregled dalekovoda u vlasništvu CGES AD Podgorica, na dan 31.12.2016. godine

DALEKOVODI			
R.br.	Vrsta	Dužina do granice CG	Ukupna dužina
		km	km
DALEKOVODI 400kV			
1	Podgorica 2 – Trebinje	61,4	89,4
2	Podgorica 2 - Ribarevine	84,7	84,7
3	Ribarevine – Peć	53,1	128,1
4	Ribarevine - Pljevlja 2	54,8	54,8
5	Podgorica - Albanija	29,3	156
UKUPNO		283,3	464,8
DALEKOVODI 220kV			
		km	km
1	Perućica - Trebinje	42,5	63,2
2	Podgorica 1 - Perućica	34,1	34,1
3	Podgorica 1 - Albanija	21	65,6
4	Podgorica 1 - Mojkovac	72,1	72,1

4	Mojkovac - Pljevlja 2	44,9	81,6
6	Piva - Pljevlja 264	49,8	49,8
7	Piva - Pljevlja 265	49,6	49,6
8	Piva - Lukavica (Buk Bijela)	23,4	25
UKUPNO		337,4	441
DALEKOVODI 110kV			
1	Podgorica 2 - Virpazar	30	30
2	Virpazar - Bar	16,4	16,4
3	Podgorica 2 - Budva	36	36
4	Podgorica 1 - Podgorica 3	3,9	3,9
5	Podgorica 2 - Podgorica 4	3,5	3,5
6	Podgorica 1 - Podgorica 2,I	5,8	5,8
7	Podgorica 1 - Podgorica 2,II	5,9	5,9
8	Podgorica 2 - Podgorica 5 (KAP,I)	11,7	11,7
9	Podgorica 2 - KAP,II	8	8
10	Podgorica 2 - KAP,III	8,1	8,1
11	Bar - Budva	33,4	33,4
12	Bar - Ulcinj	23,7	23,7
13	Budva - Cetinje	11,5	11,5
14	Budva - Tivat	17,4	17,4
15	Podgorica 2 - Cetinje	31,7	31,7
16	Tivat - Herceg Novi	20,7	20,7
17	Herceg Novi - Trebinje	15,6	30,8
18	Perućica - Danilovgrad	17,1	17,1
19	Perućica - Nikšić 3	13,5	13,5
20	Podgorica - Danilovgrad	17,6	17,6
21	Podgorica - EVP Trebešica	36,1	36,1
22	EVP Trebešica - Andrijevisa	30,8	30,8
23	Andrijevisa - Berane	17,1	17,1
24	Berane - Ribarevine	21,1	21,1
25	Ribarevine - Mojkovac	14	14
26	Nikšić - Bileća	55,6	59,5
27	Pljevlja 1 - Pljevlja 2	2,8	2,8
28	T-otcjep - Vilusi	0,5	0,5
29	Tivat - Kotor	5,9	5,9
UKUPNO		515,4	534,5
KABLOVI 110kV			
1	Podgorica 3 - Podgorica 5 (kabal 110kV)	3,6	3,6
2	Kličevo - Nikšić	3,7	3,7
UKUPNO		7,3	7,3
DVOSTRUKI 110 kV DALEKOVODI		km	km
1	Perućica - Podgorica, vod II i III	32,6	32,6
2	Perućica - Nikšić 1	12,8	12,8
UKUPNO		45,4	45,4
DALEKOVODI 110(35)kV			
1	Pljevlja 1 - Čajniče	20,8	25,8
2	Pljevlja 1 - Žabljak	38,5	38,5
3	Berane - Rožaje	24,1	24,1
4	Ribarevine - Nedakusi	8,6	8,6
5	Nikšić - Brezna	29,2	29,2
UKUPNO		121,2	126,2
UKUPNO NA SVIM NAPONSKIM NIVOIMA		1.310	1.619,2

Ovakva struktura i geografska dispozicija (razmještaj) omogućava dobru povezanost crnogorskog elektroprenosnog sistema sa susjednim elektroenergetskim sistemima na tri naponska nivoa, i to:

- sa elektroenergetskim sistemom Srbije: dva dalekovoda 220 kV i jedan dalekovod 110 kV;
- sa elektroenergetskim sistemom BiH: jedan dalekovod 400 kV, dva dalekovoda 220 kV, dva dalekovoda 110 kV, kao i jedan dalekovod 110 kV koji radi pod 35 kV naponom;
- sa elektroenergetskim sistemom Albanije: jedan dalekovod 400 kV i jedan dalekovod 220 kV, i
- sa elektroenergetskim sistemom Kosova jedan dalekovod 400 kV.

Crnogorski elektroprenosni sistem posjeduje 23 trafostanice, za koje su podaci o broju transformatora i snagama prikazani u tabeli 8:

Tabela 8. Podaci o trafostanicama u vlasništvu CGES na dan 31.12.2016. godine

R.b.	TRAFOSTANICA	Broj transformatora	Snaga (MVA)	Σ MVA
1	TS 400/220/110kV Pljevlja 2	3	925 (2x400+125)	925
2	TS 400/110kV Podgorica 2	2	600 (300+300)	600
3	TS 220/110/35kV Podgorica 1	4	426 (2x150+2x63)	426
4	TS 220/110/35kV Mojkovac	3	190 (150+2x20)	190
5	TS 110/35kV Niksić	4	229 (40+63+2x63)	229
6	TS 110/35kV Herceg Novi	2	80 (2x40)	80
7	TS 110/35KV Tivat	2	83 (20+63)	83
8	TS 110/35kV Budva	2	103 (40+63)	103
9	TS 110/35kV Bar	2	80 (40+40)	80
10	TS 110/35kV Ulcinj	2	51,5 (20+31,5)	51,5
11	TS 110/35kV Cetinje	2	51,5 (20+31,5)	51,5
12	TS 110/35kV Danilovgrad	1	20	20
13	TS 110/10kV Podgorica 3	2	71,5 (40+31,5)	71,5
14	TS 110/10kV Podgorica 4	2	80 (2x40)	80
15	TS 400/110/35kV Bijelo Polje	3	190 (150+2x20)	190
16	TS 110/35KV Berane	2	40 (2x20)	40
17	TS 110/35kV Pljevlja 1	2	60 (20+40)	60
18	TS 110/35kV Vilusi	1	10	10
19	TS 110/35kV Andrijevisa	2	30 (10+20)	30
20	TS 110/35kV Virpazar	2	40 (20+20)	40
21	TS 110/10kV Podgorica 5	2	63 (31,5+31,5)	63
22	TS 110/10kV Kličevo	2	63 (31,5+31,5)	63
23	TS 110/35kV Kotor	2	40 (20+20)	40
UKUPNO:		51		3.526,5

Prenosna mreža je još uvijek radijalnog tipa na sva tri naponska nivoa, ali planirane investicije, koje prate projekat izgradnje podmorskog kabla sa Italijom, dovešće do zatvaranja prstena na 400 kV naponskom nivou, i dodatno doprinijeti stabilnosti i sigurnosti funkcionisanja, rasterećenju sistema 110 kV, koji je dominantno u upotrebi radi zadovoljenja potreba domaćih kupaca, smanjenju nivoa gubitaka u prenosnom sistemu, uslijed rada na višem naponskom nivou, ali i omogućiti lakšu razmjenu električne energije sa sistemima u okruženju, uslijed veće prenosne moći 400kV dalekovoda.

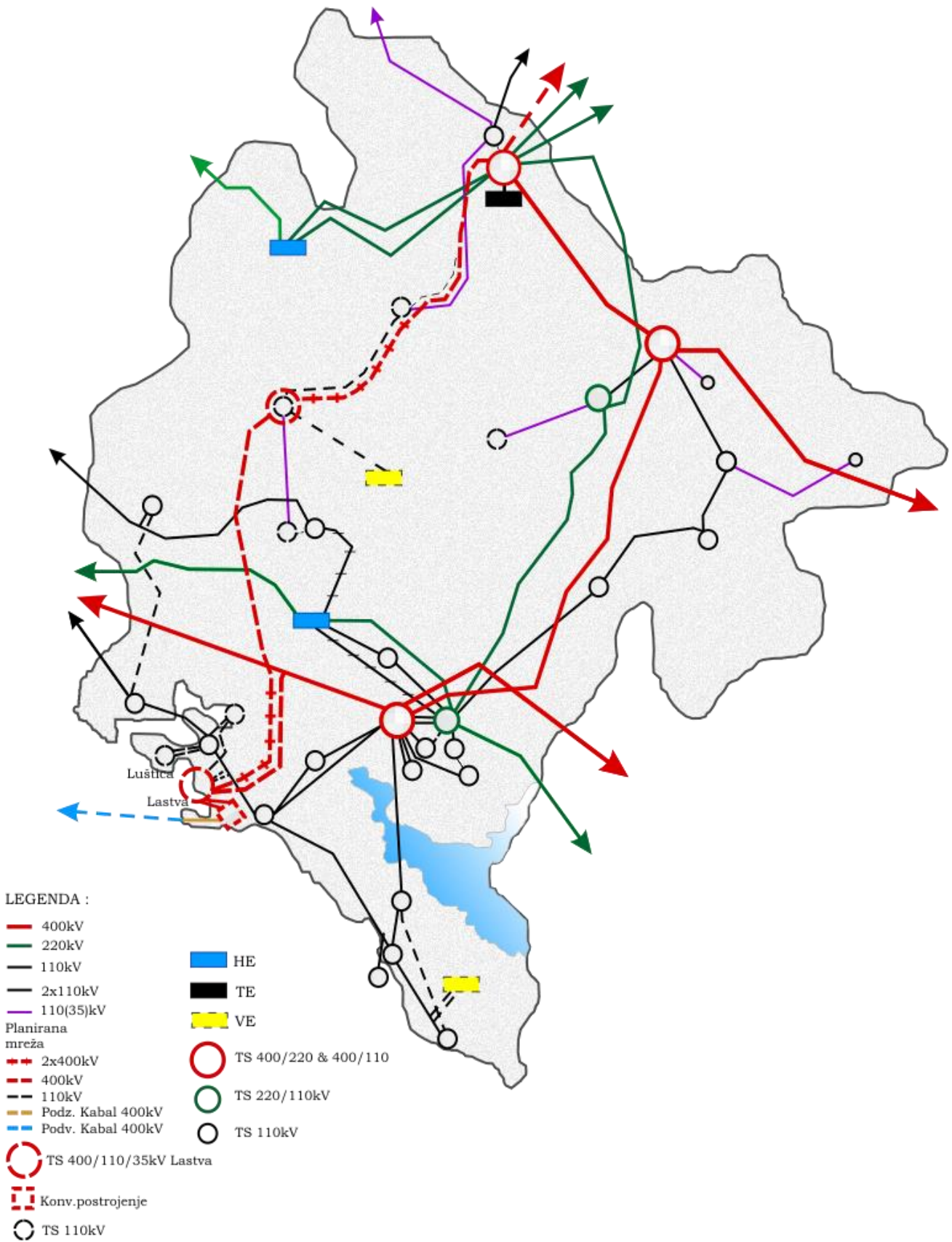
Prethodno navedena činjenica ogleda se u ukupno prenesenoj energiji za potrebe kupaca u Crnoj Gori, u količini od 3.120 GWh, kao i kroz ukupno prenesenu energiju preko crnogorskog elektroenergetskog sistema, u količini od 5.730 GWh. Iz navedenih podataka se zaključuje da je, pored zadovoljenja potreba domaćih potrošača, razmjena energije sa susjednim sistemima i rad u interkonekciji značajna djelatnost operatora prenosnog sistema.

Isporuku električne energije putem prenosnog sistema za 2016. godinu karakterisala je velika pouzdanost, preneseno je 99,99% potreba domaće potrošnje za električnom energijom, a u istom periodu nije bilo otkazivanja prekograničnih prenosnih kapaciteta zbog neraspoloživosti interkonektivnih dalekovoda, niti ozbiljnih kvarova na pojedinim 220 i 400kV dionicama prenosnog sistema.

Operativno upravljanje i vođenje elektroenergetskog sistema Crne Gore obavlja se u okviru Nacionalnog dispečerskog centra (NDC) koji raspolaže sa savremenom opremom za praćenje rada i vođenje sistema u realnom vremenu (SCADA - sistem sa svim potrebnim mjerenjima i sistem telekomunikacionih veza sa svim objektima elektroenergetskog sistema). NDC raspolaže bazom podataka koja sadrži satne podatke o proizvodnji i potrošnji direktnih potrošača i o predatim količinama električne energije distributivnom sistemu, kao i o razmjeni i tranzitu energije sa susjednim sistemima. Sva mjerna mjesta na međusistemskim vodovima, elektranama, na mjestima isporuke distribuciji i direktnim potrošačima opremljena su uređajima za daljinski prenos podataka, koji se automatski prosljeđuju u Nacionalni dispečerski centar.

Dominantni tok snaga u regionu jugoistočne Evrope je u pravcima sjever - jug i istok - zapad. Izgradnja podmorskog DC kabla prema Italiji i njegovo potpuno iskorištenje, koje će uslijediti nakon izgradnje novih i jačanja postojećih unutrašnjih i interkonektivnih veza, dovešće do promjene smjera tranzita preko teritorije Crne Gore. Najavljeno je da će tokom 2018. godine biti pušten u probni rad dio kabla, prenosnog kapaciteta 500MW.

Na narednoj slici je prikazana šema prenosnog sistema, na kojoj su ucrtani i objekti čija se finalizacija i puštanje u pogon očekuje u narednom periodu:

1.2.3. Distributivni kapaciteti

Distributivni sistem električne energije čine postrojenja 35 kV, transformatori 35/x kV/kV i vodovi 35 kV, kao i postrojenja, transformatori i vodovi nižeg naponskog nivoa do mjesta priključenja korisnika sistema, čija je glavna funkcija napajanje krajnjih kupaca energijom koja je u distributivni sistem ušla iz prenosnog sistema ili iz elektrana priključenih na distributivni sistem.

U 2016. godini izvršeno je pravno razdvajanje djelatnosti distribucije električne energije koja se obavljala u okviru Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić - EPCG. U skladu s odredbama Zakona o energetici i Zakona o privrednim društvima, Skupština akcionara EPCG donijela je 23.06.2016. godine Odluku o osnivanju Društva s ograničenom odgovornošću DOO "Crnogorski elektrodistributivni sistem" Podgorica (CEDIS). CEDIS od 01.07.2016. godine posluje kao posebno pravno lice u 100% vlasništvu EPCG. Agencija je CEDIS izdala licencu za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije 24.11.2016. godine.

CEDIS je organizaciono podijeljen na sedam regiona, koji obuhvataju:

- Region 1 – teritoriju Distribucije Nikšić;
- Region 2 – teritoriju distribucija Podgorica i Cetinje;
- Region 3 – teritoriju distribucija Berane i Rožaje;
- Region 4 – teritoriju distribucija Budva, Bar i Ulcinj;
- Region 5 – teritoriju distribucija Kotor, Tivat i Herceg Novi;
- Region 6 – teritoriju distribucija Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin i
- Region 7 – teritoriju distribucija Pljevlja i Žabljak.

U sljedećim tabelama prikazani su podaci o dužini dalekovoda distributivne mreže (km), broju transformatora i snazi transformatora (MVA) u vlasništvu operatora distributivnog sistema, po regionima:

Tabela 9. Dužina vodova u vlasništvu CEDIS na dan 31.12.2016. godine

Dužina distributivnih vodova na dan 31.12.2016. godine (km)								
Naziv	DISTRIBUCIJA	NV 35kV	KV 35 kV	NV 10kV	KV 10kV	NV 0,4kV	KV 0,4 kV	UKUPNO
REGION 1	NIKŠIĆ	160,89	9,84	615,75	106,24	1.465,78	59,40	2.417,90
REGION 2	PODGORICA	138,60	16,26	495,34	391,80	2.227,93	281,80	3.551,73
	CETINJE	82,30	5,12	206,09	45,49	614,54	51,13	1.004,67
REGION 3	BERANE	44,00	25,74	356,87	48,84	1.967,80	45,56	2.488,81
	ROŽAJE	3,55	0,00	144,89	15,36	313,20	18,70	495,70
REGION 4	BUDVA	36,00	18,08	38,00	188,02	145,99	406,63	832,72
	BAR	61,52	15,16	171,20	91,13	318,75	114,16	771,91
	ULCINJ	31,50	0,46	138,14	42,50	252,78	83,24	548,62
REGION 5	KOTOR	53,80	0,20	118,04	112,58	258,52	101,07	644,21
	TIVAT	8,10	12,29	22,84	82,19	0,00	108,67	234,09
	HERCEG NOVI	20,32	3,84	89,32	125,76	220,50	311,06	770,80
REGION 6	BIJELO POLJE	53,52	1,92	306,11	78,97	1.134,06	27,98	1.602,56
	KOLAŠIN	74,70	0,23	175,80	15,75	426,00	23,40	715,88
	MOJKOVAC	0,00	0,00	85,57	19,92	278,45	23,75	407,69
REGION 7	PLJEVLJA	95,60	0,43	406,32	34,83	1.434,88	29,49	2.001,55
	ŽABLJAK	42,30	0,90	243,90	30,56	564,41	39,74	921,81
UKUPNO		906,70	110,47	3.614,17	1.429,94	11.623,59	1.725,78	19.410,64

Tabela 10. Broj trafostanica u vlasništvu CEDIS na dan 31.12.2016. godine

Broj distributivnih trafostanica na dan 31.12.2016. godine								
Naziv	DISTRIBUCIJA	TS	TS	TS	TS	TS	STS	UKUPNO
		110/10 kV	35/10 kV	35/6 kV	35/0,4 kV	10/0,4 kV	10/0,4 kV	
REGION 1	NIKSIĆ	0	10	1	3	259	345	618
REGION 2	PODGORICA	3	15	0	3	823	543	1.387
	CETINJE	0	5	1	10	105	95	216
REGION 3	BERANE	0	6	1	0	125	204	336
	ROŽAJE	0	2	0	0	40	106	148
REGION 4	BUDVA	0	7	1	1	179	20	208
	BAR	0	11	1	4	173	97	286
	ULCINJ	0	4	0	0	81	111	196
REGION 5	KOTOR	0	5	0	0	158	84	247
	TIVAT	0	4	0	0	86	5	95
	HERCEG NOVI	0	7	0	0	201	55	263
REGION 6	BIJELO POLJE	0	5	0	1	108	166	280
	KOLAŠIN	0	3	0	5	32	117	157
	MOJKOVAC	0	1	0	0	29	50	80
REGION 7	PLJEVLJA	0	8	3	2	80	211	304
	ŽABLJAK	0	4	0	1	43	114	162
UKUPNO		3	97	8	30	2.522	2.323	4.983

Tabela 11. Snaga transformatora u vlasništvu CEDIS na dan 31.12.2016. godine

Snaga transformatora (MVA) u distributivnom sistemu na dan 31.12.2016. godine								
Naziv	DISTRIBUCIJA	TS	TS	TS	TS	TS	STS	UKUPNO
		110/10 kV	35/10 kV	35/6 kV	35/0,4 kV	10/0,4 kV	10/0,4 kV	
REGION 1	NIKSIĆ	0,00	90,60	6,50	0,50	152,31	29,01	278,92
REGION 2	PODGORICA	214,50	159,73	0,00	0,40	643,49	66,19	1.084,31
	CETINJE	0,00	46,50	5,00	8,25	58,61	6,89	125,25
REGION 3	BERANE	0,00	40,50	12,00	0,00	60,19	26,56	139,25
	ROŽAJE	0,00	16,00	0,00	0,00	19,19	10,05	45,24
REGION 4	BUDVA	0,00	113,00	3,20	0,25	191,43	2,87	310,75
	BAR	0,00	114,60	10,00	0,55	103,19	10,72	239,06
	ULCINJ	0,00	36,00	0,00	0,00	45,87	13,78	95,65
REGION 5	KOTOR	0,00	46,50	0,00	0,00	94,27	9,33	150,10
	TIVAT	0,00	34,50	0,00	0,00	48,70	0,50	83,70
	HERCEG NOVI	0,00	74,10	0,00	0,00	145,41	5,96	225,47
REGION 6	BIJELO POLJE	0,00	33,00	0,00	1,00	61,70	16,99	112,69
	KOLAŠIN	0,00	25,00	0,00	1,10	20,09	10,32	56,51
	MOJKOVAC	0,00	8,00	0,00	0,00	16,17	5,15	29,32
REGION 7	PLJEVLJA	0,00	43,00	48,00	0,20	57,63	14,60	163,43
	ŽABLJAK	0,00	12,50	0,00	1,60	21,19	9,97	45,26
UKUPNO		214,50	893,53	84,70	13,85	1.739,44	238,89	3.184,91

U 2016. godini potrošačima priključenim na distributivni sistem isporučeno je 2.510,3 GWh električne energije, što je za 96,2 GWh ili 3,69% manje nego tokom 2015. godine. U odnosu na količine električne

energije za isporuku distributivnim kupcima planirane Energetskim bilansom (2.472 GWh), ostvarena je za 38,3 GWh ili 1,55% veća potrošnja.

Distributivni sistem je u proteklom periodu uglavnom bio koncipiran na postojanju trafostanica 35/10 kV i 10/0,4 kV, dok su se u određenim djelovima mogle naći i transformacije 35/0,4 kV (ruralna, rijetko naseljena područja, radi smanjenja gubitaka) i 35/6 kV (industrijska postrojenja priključena na distributivni sistem: vodovodi, rudnici,...). Razvoj i koncentracija potrošnje u gradskim područjima dovode do toga da se potrebe distributivnih kupaca ne mogu zadovoljiti navedenim nivoima transformacije, što se u novije vrijeme prevazilazi gradnjom trafostanica 110/10 kV. Ove trafostanice, pored zadovoljenja povećanih potreba kupaca, povećavaju efikasnost sistema i omogućavaju smanjenje gubitaka, i predstavljaju temelj budućeg razvoja distributivnog sistema, posebno na teritoriji glavnog grada i primorju Crne Gore.

1.3. Sektor nafte i gasa

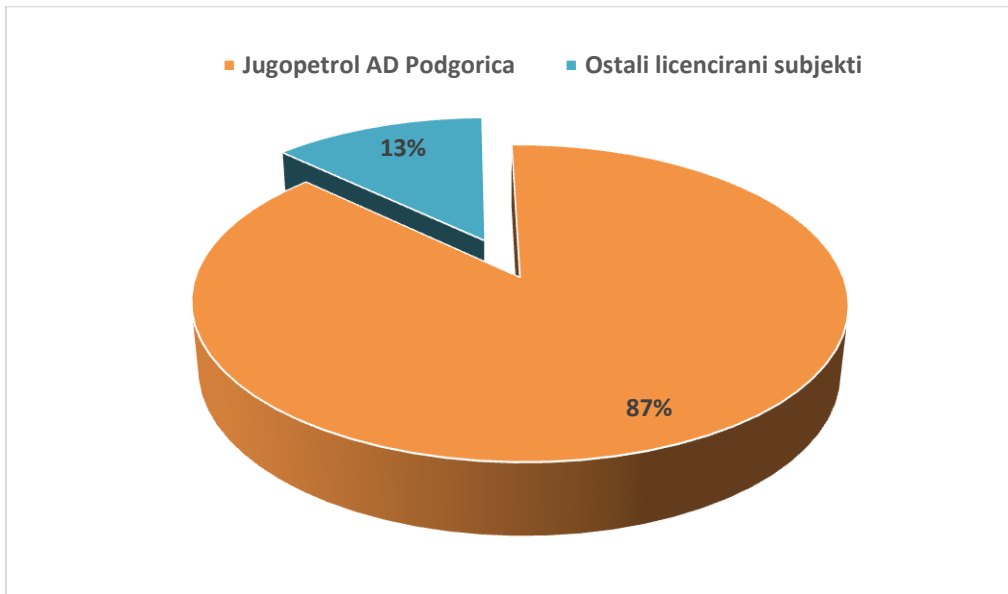
Na tržištu naftnih derivata u 2016. godini, u Crnoj Gori, na osnovu licencenci izdatih od strane Agencije, poslovaio je ukupno 71 subjekat. Kako se licenca izdaje za svaku energetsku djelatnost posebno, u zavisnosti od toga kojim djelatnostima se bave, subjekti posjeduju jednu ili više licenci. Takođe, postoji određen broj subjekata kojima su licence izdate po ranije važećem Zakonu o energetici koje važe do isteka roka na koji su izdate. U skladu sa navedenim, sa licencama izdatim po ranije važećem zakonu, u 2015. godini 10 subjekata je obavljalo djelatnost prodaje i snabdijevanja naftnim proizvodima i/ili gasom, 19 subjekata je obavljalo djelatnost skladištenja i distribucije naftnih proizvoda i/ili gasa i 16 subjekata je obavljalo djelatnost komercijalnog transporta naftnih proizvoda i/ili gasa. U skladu sa licencama izdatim po Zakonu o energetici koji je u primjeni od kraja januara 2016. godine, 32 subjekata je obavljalo djelatnost trgovine na veliko naftnim derivatima, 28 subjekata je obavljalo djelatnost trgovine na malo naftnim derivatima, 14 subjekata je obavljalo djelatnost skladištenja naftnih derivata, 27 subjekata je obavljalo djelatnost transporta naftnih derivata dramskim transportnim sredstvima, 16 subjekata je obavljalo djelatnost trgovine na veliko TNG, 14 subjekata je obavljalo djelatnost skladištenja TNG i 24 subjekata je obavljalo djelatnost snabdijevanja krajnjih kupaca TNG.

Najveća kompanija u sektoru nafte i gasa u Crnoj Gori je Jugopetrol AD Podgorica, čiji je većinski vlasnik grčka naftna kompanija Hellenic Petroleum. Pored Jugopetrola od većih kompanija, na tržištu naftnih derivata posluju i Lukoil Montenegro DOO Podgorica, čiji je većinski vlasnik LUKOIL Rusija, Ina Crna Gora DOO Podgorica, čiji je većinski vlasnik INA DD Hrvatska i Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica, čiji je većinski vlasnik PETROL DD Slovenija, kao i Pavgorđ DOO Kotor i Montenegro Bonus DOO Cetinje.

1.3.1. Skladišni kapaciteti

Ukupni licencirani skladišni kapaciteti sa kojima se obavlja djelatnost skladištenja naftnih derivata i TNG-a, na kraju 2016. godine, iznosili su 143.770 m³, što je za 200 m³ više u odnosu na stanje korišćenja kapaciteta u 2015. godini. Skladišni kapaciteti u 2016. godini su uvećani za dva novoizgrađena maloprodajna objekta.

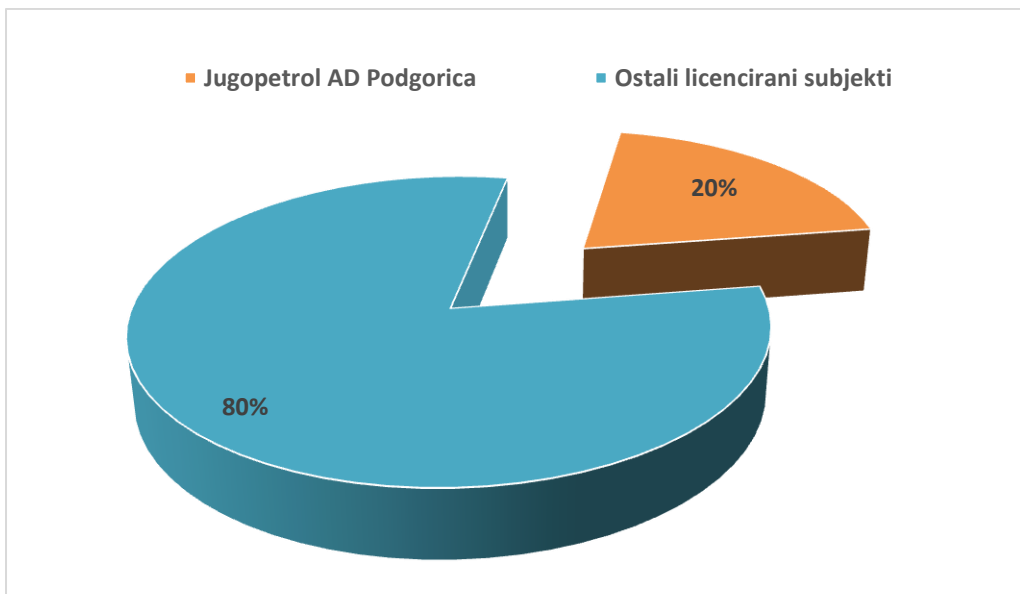
Od ukupnog skladišnog kapaciteta, AD Jugopetrol Podgorica pripada 125.582 m³, dok se preostali dio skladišnog kapaciteta od 18.188 m³ nalazi na maloprodajnim objektima - benzinskim stanicama i jahting servisima ostalih imalaca licenci, što grafičkim prikazom izgleda kao na slici koja slijedi:

1.3.2. Transportni kapaciteti

Na kraju 2016. godine, djelatnost transporta naftnih derivata i TNG su obavljala 34 licencirana subjekta, koji su raspolagali sa ukupno 126 transportnih sredstava. Od navedenog broja transportnih sredstava, u vlasništvu AD Jugopetrol Podgorica je 25 vozila, dok je preostalih 101 vozilo u vlasništvu ostalih licenciranih subjekata.

Grafički prikaz transportnih kapaciteta u naftnom sektoru:

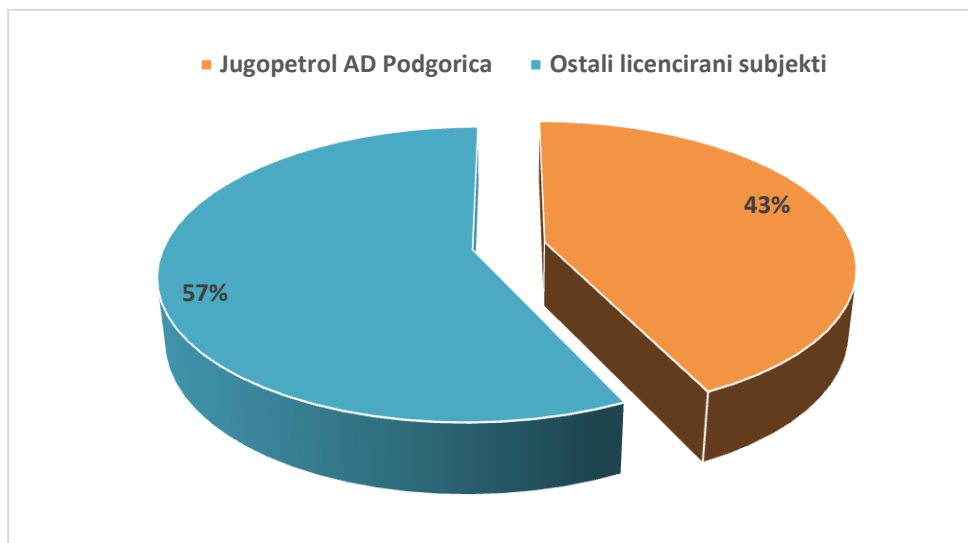

1.3.3. Prodajni kapaciteti

Na kraju 2016. godine, u Crnoj Gori je obavljena djelatnost prodaje naftnih derivata na 97 benzinskih stanica, 5 jahting servisa, 2 avio servisa i jednoj instalaciji. U vlasništvu Jugopetrola su 45 objekta, od čega 39 benzinskih stanica, tri jahting servisa (Budva, Kotor i Herceg Novi), dva avio servisa (Podgorica i Tivat) i jedna instalacija u Baru, dok je preostalih 60 objekata u vlasništvu drugih licenciranih subjekata.

U toku 2016. godine, puštene su u rad dvije novoizgrađene benzinske stanice za prodaju naftnih derivata i TNG-a, jedna u vlasništvu Jugopetrol AD Podgorica, u Bijelom Polju, i jedna u vlasništvu DOO Petrol Crna Gora MNE Podgorica, u Podgorici.

Na sledećoj slici dat je grafički prikaz prodajnih kapaciteta u naftnom sektoru:

1.3.4. Formiranje strateških rezervi nafte i/ili naftnih derivata

Direktiva Evropskog savjeta br. 2009/119/EZ od 14. septembra 2009. godine nametnula je obavezu državama članicama da održavaju minimalne rezerve sirove nafte i/ili naftnih derivata. Obavezne rezerve nafte i naftnih derivata su rezerve koje se koriste za osiguranje snabdijevanja naftom i naftnim derivatima u slučaju prijetnje energetskej sigurnosti države, usljed vanrednih okolnosti.

Energetska zajednica je Odlukom Savjeta br. 2008/03 obavezala članice Energetske zajednice da primjenjuju odredbe EU koje se odnose i na pitanje nafte i/ili naftnih derivata, dok je članom 1 Odluke Savjeta Energetske zajednice br. 2012/03 proklamovano da ugovorne strane Energetske zajednice implementiraju Direktivu br. 2009/119/EZ do 01. januara 2023. godine. Prema odredbama Direktive, neophodno je da države imaju rezerve nafte koje odgovaraju količini od 90 dana prosječnog dnevnog neto uvoza ili od 61 dana prosječne dnevne domaće potrošnje, zavisno od toga koja je količina veća.

Budući da je Crna Gora u pretpriprustnoj fazi EU i da je potpisnik Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, ona je u obavezi da implementira propise Evropske unije o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima tj. o obavezi održavanja minimalnih rezervi sirove nafte i/ili naftnih derivata.

U dijelu uspostavljanja pravnog okvira za strateške rezerve, Ministarstvo ekonomije je sprovelo potrebnu proceduru za pripremu zakona o snabdijevanju naftnim derivatima u slučaju poremećaja u snabdijevanju. Priprema zakona je podržana u okviru projekta „Razvoj održivog korišćenja energije“ koji

se finansira iz sredstava EU kroz IPA 2011. Ministarstvo ekonomije je sprovelo javnu raspravu u vezi sa Nacrtom zakona, u okviru koje su državni organi dostavili mišljenja na tekst Nacrta zakona.

Pored toga, u okviru projekta "Optimalno korišćenje energije i prirodnih resursa", koji je podržan od strane EU kroz IPA 2012, započet je rad na implementaciji Direktive 2009/119/EC, koja se fokusira na dvije osnovne aktivnosti:

1. Podrška u pripremi podzakonskih akata kojima će se izvršiti potpuno usklađivanje sa EU pravnim okvirom i stvoriti pravni osnov za uspostavljanje Centralnog tijela za strateške rezerve nafte;
2. Jačanje kapaciteta uspostavljenog Centralnog tijela u pogledu kontrole i upravljanja rezervama nafte i finansiranje rane faze rada.

Završetak planiranih aktivnosti očekuje se u 2017. i 2018. godini.

2. Nalazi iz nadzora energetske subjekata

2. NALAZI IZ NADZORA ENERGETSKIH SUBJEKATA

U skladu sa ovlaštenjima datim Zakonom i Pravilima o licencama za obavljanje energetskih djelatnosti, Agencija je tokom 2016. godine vršila nadzor nad radom energetskih subjekata: Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić, Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD Podgorica, Crnogorskog operatora tržišta električne energije DOO Podgorica, Montenegro Bonus DOO Cetinje, kao i kod subjekata iz sektora nafte i gasa. Kontrola je vršena analizom mjesečnih, kvartalnih i godišnjih izvještaja subjekata, i drugih dokumenata i podataka koje su subjekti dostavljali samoinicijativno ili na zahtjev Agencije, kao i neposrednim kontrolama i uvidom u dokumentaciju u sjedištima društava i objektima u kojima se obavljaju licencirane djelatnosti.

2.1. Nadzor nad radom energetskih subjekata

Kontrolu rada energetskih subjekata Agencija je obavljala u skladu sa Planom rada za 2016. godinu, a po Programu vršenja kontrola donesenom na osnovu tog plana.

U elektroenergetskom sektoru kontrolisani su svi licencirani subjekti, i to:

- Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić, kao imalac licenci za djelatnosti: proizvodnje i snabdijevanja, kao i distribucije električne energije do osnivanja CEDIS (jul 2016. godine),
- Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica, kao imalac licence za djelatnost prenosa električne energije,
- Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost distribucije električne energije u periodu od njegovog osnivanja,
- Montenegro Bonus DOO Cetinje, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom,
- Uniprom DOO Nikšić, kao imalac licence za djelatnost snabdijevanja električnom energijom, i
- Crnogorski operator tržišta električne energije DOO Podgorica, kao imalac licence za djelatnost organizovanja tržišta električne energije.

Neposredno je izvršeno devet kontrola licenciranih subjekata, od čega šest kontrola kod operatora distributivnog sistema (pet kontrola kod EPCG – FC Distribucija i jedna kontrola kod Crnogorskog elektrodistributivnog sistema DOO Podgorica nakon njegovog konstituisanja kao posebnog pravnog subjekta) i tri kontrole kod Crnogorskog operatora tržišta električne energije DOO Podgorica.

Posredno, kontrola je vršena kroz stalnu analizu periodične i povremene izvještajne dokumentacije, koju su energetski subjekti dužni da dostavljaju Agenciji, a koja se odnosila na:

- kompenzacione programe i planove;
- uvoz i izvoz električne energije;
- primjenu propisa o prekograničnoj razmjeni energije, kao i rad i poslovanje subjekata koji vrše aukcijsku dodjelu prekograničnih kapaciteta, i
- realizaciju planova investicija.

U 2016. godini Agencija je kontrolisala rad licenciranih subjekata u oblasti nafte i gasa, po pitanju ispunjavanja uslova propisanih licencom.

2.2. Nalazi iz nadzora koji se odnose na elektroenergetski sektor

2.2.1. Ugovorni odnosi između energetskeg subjekata

U skladu sa Zakonom, energetskeg subjekti su dužni da svoje poslovanje sa drugim energetskeg subjektima regulišu ugovorima.

U 2016. godini energetskeg subjekti su međusobno zaključili sve ugovore u cilju zakonitog funkcionisanja elektroenergetskog sistema.

U Crnoj Gori je na kraju 2016. godine bilo ukupno 367.886 kupaca električne energije, od čega su četiri direktna, 25 kupaca priključenih na 35 kV naponski nivo, 526 kupaca priključenih na 10 kV naponski nivo, 33.141 kupaca iz kategorije ostala potrošnja priključenih na 0,4 kV naponski nivo i 334.190 domaćinstava.

EPCG - FC Snabdijevanje je u skladu sa zakonskom obavezom, zaključila ugovore o snabdijevanju električnom energijom sa kupcima direktno priključenim na prenosni sistem: Željeznička infrastruktura Crne Gore AD Podgorica i Toščelik Alloyed Engineering Steel DOO Nikšić.

EPCG - FC Snabdijevanje je od ukupnog broja kupaca koji su priključeni na distributivni sistem (domaćinstva 334.190, ostali kupci 33.692) sa njih 67.649 (18%) zaključila ugovore za snabdijevanje električnom energijom, i to:

- devet kupaca od ukupno 25, na srednjem naponu 35kV, što je 36%,
- 259 kupaca od ukupno 526, na srednjem naponu 10 kV, što je 49%,
- 67.381 kupaca od ukupno 367.331, na niskom naponu 0,4 kV, što je 18%, odnosno od toga:
 - 55.851 kupca od ukupno 334.190, iz kategorije domaćinstva, što je 17%,
 - 11.530 kupaca od ukupno 33.141, iz kategorije ostali kupci, što je 35%.

U 2016. godini je zaključeno i 1.084 privremenih ugovora o snabdijevanju.

DOO "Crnogorski elektrodistributivni sistem" Podgorica, u skladu sa zakonskom obavezom, na dan 31.12.2016. godine ima 37.666 zaključenih ugovora o priključenju, od čega je 20.808 ugovora o priključenju sa novim kupcima, dok je 16.858 ugovora o priključenju sa postojećim kupcima. Takođe je zaključeno 79 ugovora o priključenju sa kupcima kod kojih se snaga ugovara, u skladu sa novim metodologijama.

2.2.2. Razgraničenje imovine između CGES, CEDIS i EPCG

Do izdvajanja operatora prenosnog sistema iz vertikalno integrisanog subjekta EPCG, a kasnije i formiranja Crnogorskog elektrodistributivnog sistema, sva imovina koja služi za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti bila je u vlasništvu EPCG. Zakonom je definisano šta čini prenosni, a šta distributivni sistem, ali ne i tačke razdvajanja tih sistema.

S obzirom da trafostanice koje su u vlasništvu CGES-a sadrže i dio na 35 ili 10 kV strani koje su u sastavu distributivnog sistema, a tačke razgraničenja u ovim objektima nijesu definisane u postupku formiranja posebnih pravnih subjekata, potrebno je iste identifikovati i međusobna prava i obaveze definisati ugovorom. Slično je i kod proizvodnih objekata koji su u vlasništvu EPCG a sadrže postrojenja koja služe za prenos električne energije, odnosno praktično predstavljaju dio prenosnog sistema.

Iz tog razloga je Zakonom je propisano da su operator prenosnog sistema i proizvođač električne energije, kao i operator distributivnog sistema i operator prenosnog sistema, dužni da izvrše primopredaju postrojenja i opreme koja su dio prenosnog sistema, a u vlasništvu su EPCG, odnosno

primopredaju postrojenja i opreme distributivnog sistema koja je u vlasništvu CGES, u skladu sa Zakonom, u roku od 12 mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona, a da će se međusobna prava i obaveze urediti ugovorom.

U junu 2015. godine CGES i EPCG su zaključili Ugovore o priključenju na prenosni sistem za: TE Pljevlja, HE Perućica i HE Piva, svi na period od godinu dana.

U 2016. godini CGES i CEDIS su zaključili Ugovor o priključenju energetskih objekata distributivnog sistema na prenosni sistem, sa rokom važenja do 31.12.2016. godine i na taj način regulisali međusobne odnose do pripreme potrebne dokumentacije, nakon čega bi uslijedilo razgraničenje infrastrukture dva sistema, u skladu sa Zakonom.

Navedeni ugovori koji se odnose na rješavanje pitanja razgraničenja imovine između subjekata su privremenog karaktera iz razloga što, kako je utvrđeno kroz nadzor nad radom istih, radne grupe formirane od predstavnika subjekata nijesu okončale rad na definisanju svih parametara potrebnih za zaključenje ugovora o priključenju.

2.2.3. Kvalitet snabdijevanja električnom energijom

Obezbjedivanje dovoljnih količina električne energije, koje omogućavaju komforan život građana i nesmetan rad i razvoj privrednih subjekata, uz postizanje najpovoljnijih cijena i zadovoljavajući nivo kvaliteta pruženih usluga, jedan je od opštih ciljeva ekonomskog, a samim tim i energetskog razvoja Crne Gore.

Agencija, u skladu sa odredbama Zakona, donosi pravila o minimumu kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom, kojima se uređuje minimum kvaliteta usluga, neprekidnost napajanja, kvalitet napona i finansijske kompenzacije koju su energetski subjekti dužni da plate zbog neispunjavanja propisanog minimuma kvaliteta snabdijevanja.

Zakon o energetici iz 2010. godine nije sadržao odredbe o finansijskim kompenzacijama energetskih subjekata u slučaju neispunjavanja minimuma standarda kvaliteta, što je uočeno kao prepreka u uspostavljanju funkcionalnog sistema za praćenje podataka o kvalitetu isporuke i snabdijevanja električnom energijom, i unapređenje istog tokom vremena.

Važeći zakon sadrži predmetne odredbe, čime su stvoreni uslovi za formiranje sistema za praćenje dostignutog nivoa kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom. Agencija je tokom 2016. godine utvrdila nacrt pravila i isti stavila na javnu raspravu, u Zakonom predviđenom roku.

Takođe, tokom 2016. godine u kontinuitetu su vršene kontrole operatora prenosnog i distributivnog sistema i snabdjevača po pitanju praćenja dostignutog nivoa kvaliteta isporuke i snabdijevanja električnom energijom, kako analizom izvještajnih obrazaca, tako i kroz kontrole u sjedištima subjekata.

Crnogorski elektroprenosni sistem je tokom 2016. godine uredno dostavljao podatke o broju i trajanju prekida, neraspoloživosti elemenata prenosnog sistema, količini neisporučene električne energije, kao i o sistemskim parametrima. Dostavljeni podaci se u Agenciji sistematizuju i biće iskorišćeni kao polazna osnova za formiranje početnih nivoa kvaliteta isporuke električne energije za operatora prenosnog sistema.

EPCG – FC Distribucija, a od osnivanja i DOO CEDIS Podgorica su dostavljali samo dio podataka predviđenih obrascima (podatke o broju izdatih saglasnosti za priključenje, broju priključenih kupaca kao i broju odgovora na prijavu neispravnosti mjernog mjesta), dok su podatke o prekidima dostavljali mimo propisanog obrasca. Tokom 2016. godine, kod operatora distributivnog sistema je izvršeno više neposrednih kontrola sa ciljem uspostavljanja sistema za prikupljanje podataka o prekidima, kao i ostalih podataka neophodnih za izvještavanje o parametrima kvaliteta isporuke električne energije.

2.3. Pojedinačni nalazi iz nadzora elektroenergetskih subjekata

2.3.1. Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica

Kontrole su vršene po sljedećim temama:

a) Realizacija AMM projekta

Agencija je kroz odobravanje investicionih planova odobrila investicije za realizaciju projekta ugradnje novih, savremenih brojila sa daljinskim očitavanjem. Za prvi trogodišnji period regulacije (2012 - 2015. godina) odobrena je prva faza projekta koja je podrazumijevala ugradnju 175.000 brojila. Druga faza projekta, kojom je planirana ugradnja 80.000 brojila, odobrena je 2014. godine, a implementirana tokom 2015. i 2016. godine. S obzirom da je Zakon obavezao CEDIS da do 01. januara 2019. godine opremi 85% potrošača sredstvima savremenog sistema mjerenja, CEDIS je planirao i treću fazu ugradnje kako bi ispunio ovu zakonsku obavezu.

Tokom 2016. godine vršena je kontrola ovog projekta u okviru nadzora realizacije investicionih planova, gdje je ustanovljeno da se projekat realizuje planiranom dinamikom, da je cijena ugradnje po ugradnom mjestu niža od procijenjene, kao i da je prilikom zamjene brojila urađena i značajna rekonstrukcija mreže.

Zaključno sa 31.12.2016. godine ugrađeno je ukupno 263.069 novih brojila. Prilikom zamjene, vršilo se izmještanje brojila na granicu vlasništva, što je pored rekonstrukcije mreže, dovelo i do smanjenja mogućnosti za neovlašćeno preuzimanje električne energije. Nova brojila imaju mogućnost daljinske komunikacije, čime se postiže efikasnije i tačnije očitavanje, veći stepen i pouzdanije isključenje neurednih kupaca, a samim tim i veća naplata, koja najvećim dijelom projekta prelazi 100%, što znači da se naplaćuju i zaostala potraživanja. Tokom implementacije ovog projekta, uređivane su baze podataka kupaca, a omogućeno je i praćenje gubitaka po trafo-reonima. Efekti ugradnje novih brojila se već vide, jer su ukupni gubici u distributivnoj mreži u 2016. godini iznosili 404,01 GWh i niži su od gubitaka ostvarenih u 2015. godini, kada su iznosili 445,05 GWh, za 9,22%. Gubici u prethodnom periodu su bili znatno veći, npr. 2012. godine, kada je započet projekat ugradnje novih brojila, gubici su iznosili 541,04 GWh.

b) Prekidi u distributivnom sistemu električne energije

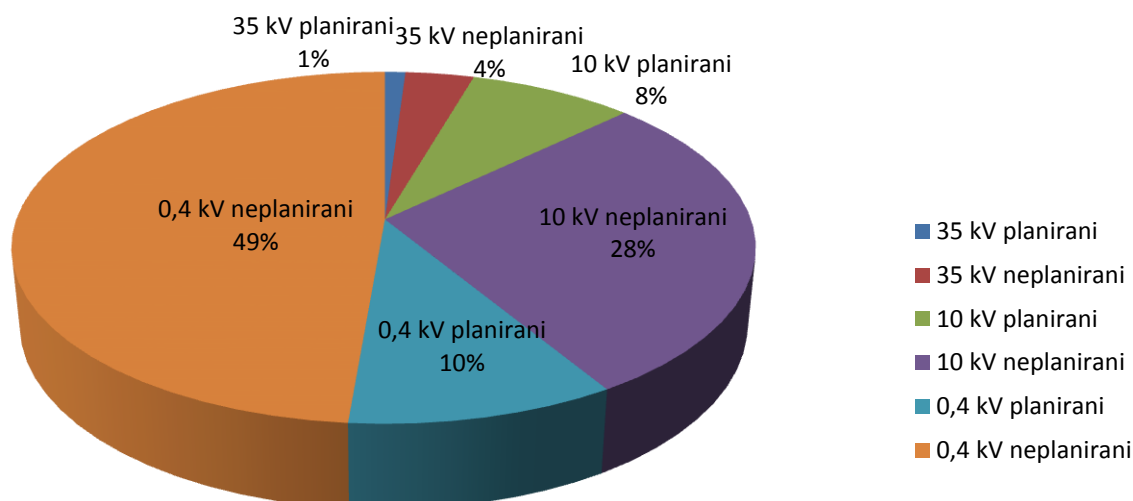
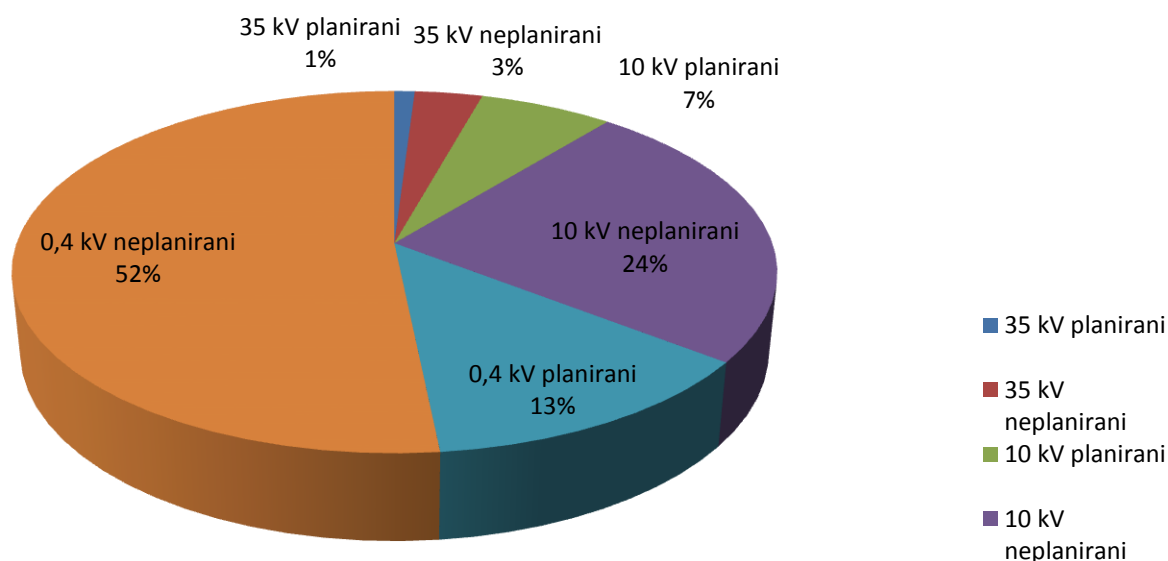
Operator distributivnog sistema je tokom 2016. godine dostavljao mjesečne izvještaje o broju i trajanju planiranih i neplaniranih prekida na 35, 10 i 0,4 kV naponskom nivou.

Na 35 kV naponskom nivou je bilo 317 planiranih prekida sa ukupnim trajanjem od 791 sat, dok su se neplanirani prekidi desili 1.062 puta sa ukupnim trajanjem od 2.632 sata.

Na 10 kV naponskom nivou su bila 2.562 planirana prekida sa ukupnim trajanjem od 5.210 sati, dok su se neplanirani prekidi desili 8.720 puta sa ukupnim trajanjem od 19.343 sata.

Na 0,4 kV naponskom nivou su bila 3.074 planirana prekida sa ukupnim trajanjem od 10.200 sati, dok su se neplanirani prekidi desili 14.914 puta sa ukupnim trajanjem od 40.747 sati.

Na sljedećim dijagramima prikazani su broj i trajanje ispada u distributivnom sistemu električne energije tokom 2016 godine:

Broj ispada tokom 2016. godine**Trajanje ispada tokom 2016. godine****c) Pravno razdvajanje Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić**

Zakonom je propisano da je vertikalno integrisani subjekat, koji na dan stupanja na snagu Zakona obavlja djelatnost distribucije električne energije, dužan da u roku od 3 mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona, osnuje pravno lice za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije i na njega prenese prava i obaveze koji su nastali do dana osnivanja. To pravno lice je dužno da od dana osnivanja preuzme obavljanje djelatnosti distribucije električne energije.

Agencija je, u skladu sa zakonskim ovlaštenjima, i u 2016. godini pratila dinamiku realizacije pravnog razdvajanja i o sprovođenju nadzora redovno izvještavala Ministarstvo ekonomije.

Odlukom Skupštine akcionara EPCG AD Nikšić, iz juna 2016. godine, osnovano je društvo sa ograničenom odgovornošću koje će obavljati djelatnost distribucije električne energije – „Crnogorski elektrodistributivni sistem“ Podgorica - DOO CEDIS, sa sjedištem u Podgorici.

Agencija će u narednom periodu, u skladu Zakonom, pratiti i analizirati rad Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić, između ostalog i u odnosu na nezavisnost novoosnovanog društva, tj. poštovanja Zakonom utvrđenih uslova nezavisnosti.

d) Gubici u distributivnom sistemu električne energije

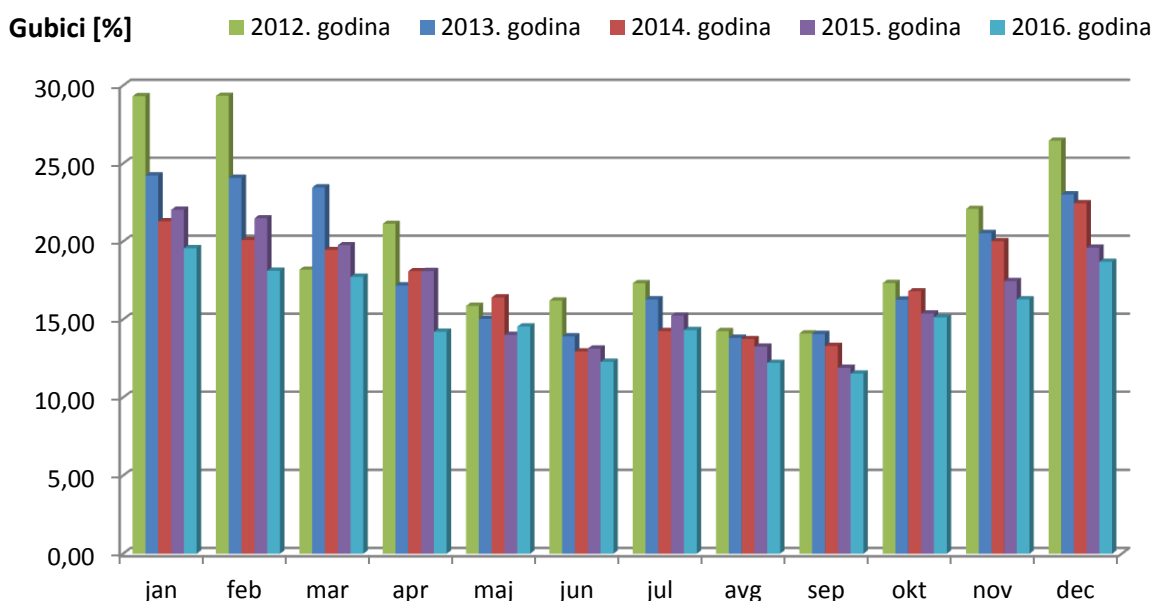
Ukupni gubici električne energije ostvareni u distributivnom sistemu u 2016. godini su iznosili 404,01 GWh, odnosno 15,62% u odnosu na ukupnu potrošnju elektrodistributivnih potrošača, dok su u 2015. godini iznosili 445,05 GWh, odnosno 17,07%. Gubici ostvareni u 2016. godini niži su od gubitaka ostvarenih u 2015. godini za 41,04 GWh, što računato po cijeni utvrđenoj za pokrivanje gubitaka u 2016. godini (37,5709 €/MWh) predstavlja smanjenje troška po ovom osnovu za 1.541.909,74 €. Ukupan trošak nabavke električne energije za pokrivanje gubitaka u distributivnom sistemu (404,01 GWh) računat po cijeni utvrđenoj za pokrivanje gubitaka (37,5709 €/MWh) iznosi 15.179.019,31 €. Od navedenog troška 8.396.077,26 € se odnosi na tehničke gubitke koji opterećuju krajnje kupce, dok se 6.782.942,05 € odnosi na trošak gubitaka ostvarenih iznad dozvoljenih.

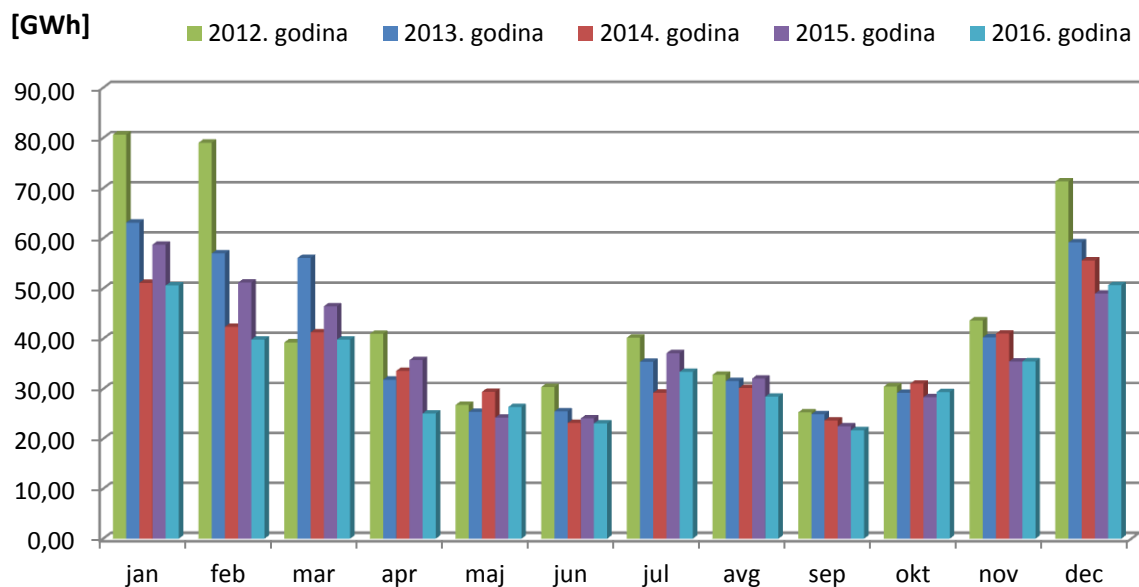
Bitno je naglasiti da trošak za nabavku energije za pokrivanje gubitaka u distributivnom sistemu ostvarenih iznad utvrđenih od strane Agencije ne tereti tarife za krajnje kupce, odnosno Agencija pri utvrđivanju dozvoljene stope gubitaka polazi od nalaza Studije gubitaka koji se odnose na tehničke gubitke.

Za 2016. godinu, trošak gubitaka koji je teretio kupce, računat je sa stopom od 8,64% koliko je bilo sadržano u Studiji smanjenja gubitaka snage i energije u elektrodistributivnim mrežama Crne Gore koju je EPCG - FC Distribucija dostavila uz zahtjev za utvrđivanje RDP za 2016. godinu.

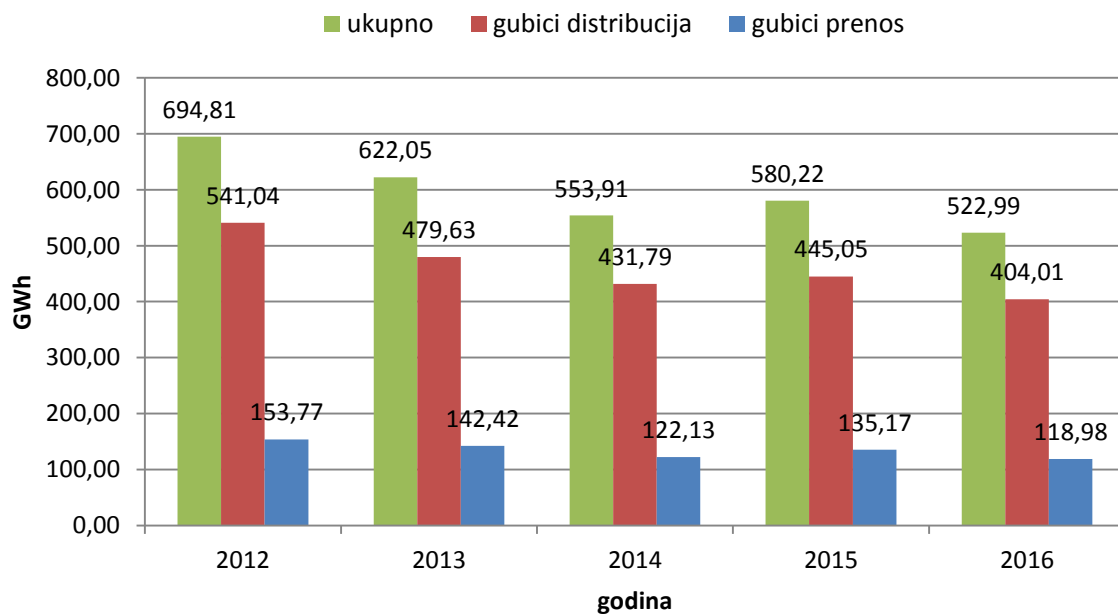
Uvođenje mjerenja potrošnje električne energije sistemom "pametnih" brojlara je doprinijelo znatnom smanjenju gubitaka u distributivnom sistemu. Na smanjenje gubitaka uticalo je i izmještanje mjernih mjesta na granicu vlasništva i pojačane kontrole vezano za otkrivanje neovlašćene potrošnje.

Na narednim graficima prikazani su ostvareni gubici u procentima i apsolutnim veličinama (GWh) u distributivnom sistemu u periodu 2012 - 2016. godina.

Na sledećem grafiku prikazan je trend ukupnih gubitaka, gubitaka u distributivnom i prenosnom sistemu u periodu 2012 - 2016. godina.

U tabeli 12 prikazani su distributivni gubici po mjesecima u 2015 i 2016. godini.

Tabela 12. Prikaz distributivnih gubitaka po mjesecima u 2015 i 2016. godini

Gubici u distributivnom sistemu u 2016. godini														
	mjesec	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	okt	nov	dec	Ukupno
Energija fakturisana potrošačima na distributivnom sistemu	GWh	208	180	185	152	155	165	200	204	167	165	182	220	2.183
Energija ušla u distributivni sistem	GWh	259	220	225	177	181	188	233	233	189	194	218	271	2.587
Gubici	GWh	51	40	40	25	26	23	33	28	22	29	35	51	404
	%	19,56	18,12	17,74	14,21	14,54	12,28	14,31	12,21	11,52	15,13	16,29	18,70	15,62
Gubici u distributivnom sistemu u 2015. godini														
	mjesec	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	okt	nov	dec	Ukupno
Energija fakturisana potrošačima na distributivnom sistemu	GWh	208	187	189	162	149	159	206	210	167	156	168	201	2.161
Energija ušla u distributivni sistem	GWh	267	238	235	197	173	183	243	242	189	184	203	250	2.607
Gubici	GWh	59	51	46	36	24	24	37	32	23	28	35	49	445
	%	22,03	21,48	19,76	18,11	14,01	13,13	15,25	13,25	11,89	15,38	17,46	19,60	17,07

e) Kontrola mjernog mjesta

CEDIS je u 2016. godini izvršio 43.440 kontrola mjernih mjesta u cilju ispitivanja ispravnosti mjernog uređaja. Po osnovu utvrđivanja postojanja neovlašćene potrošnje izvršeno je 429 obustava isporuke električne energije. Od tog broja 139 kupaca je ispunilo uslove za nastavak isporuke električne energije, pa su isti ponovo priključeni na distributivni sistem električne energije.

f) Parametri kvaliteta kod operatora distributivnog sistema

Agencija je izvršila više kontrola vezanih za kvalitet snabdijevanja električnom energijom kod operatora distributivnog sistema, vezano za: uspostavljanje sistema za prikupljanje i dostavljanje podataka o kvalitetu snabdijevanja, vođenje evidencije o podacima koji su neophodni za utvrđivanje kvaliteta isporučene električne energije, podatke koji se odnose na broj, dužinu i učestalost prekida, izradu softvera za prikupljanje podataka i planiranje uvođenja SCADA sistema i planiranim sredstvima za tu namjenu.

Kontrolama je konstatovano:

- CEDIS evidentira podatke o prekidima kod kupaca priključenih na 35kV, 10 kV i 0,4 kV naponski nivo;
- u sistemu za evidentiranje podataka o prekidima došlo je do unapređenja u komunikaciji između službi CEDIS koje su nadležne za prikupljanje podataka i praćenje prekida u pojedinim regionima;
- operator distributivnog sistema radi na uspostavljanju regionalnih centara za prikupljanje podataka o prekidima;
- CEDIS preuzima aktivnosti na definisanju projektnog zadatka za izbor konsultanta, koji treba da pripremi tendersku dokumentaciju za realizaciju SCADA sistema;
- završetak rada na implementaciji SCADA sistema, koji služi za nadzor i upravljanje elektroenergetskim sistemom i prikupljanje podataka o tom sistemu, moguće je najranije tokom 2020. godine.

2.3.2. Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica

Kontrole su vršene po sljedećim temama:

a) Prekidi u prenosnom sistemu električne energije

Funkcionisanje prenosnog sistema električne energije neminovno prate okolnosti koje dovode do planiranih ili neplaniranih prekida u funkcionisanju sistema. Ovakve situacije se teže izbjeći u što većoj mjeri adekvatnim upravljanjem sistemom i njegovim unapređivanjem i održavanjem, ali i pored toga, pri određenim ispadima elemenata sistema i određenim konfiguracijama mreže, dolazi do prekida u napajanju konzuma.

Na osnovu podataka koje je CGES dostavljao tokom 2016. godine, utvrđeno je da su se u prenosnom sistemu desila 194 prekida. Od toga su 29 bili planirani, a 165 neplanirani prekidi (9 prekida je bilo zbog hitnih radova, a 156 prekida uslijed vremenskih nepogoda).

Uslijed navedenih prekida nije isporučeno 633,372 MWh električne energije, dok je prosječno vrijeme prekida u prenosnom sistemu iznosilo 40,87 minuta.

b) Gubici u prenosnom sistemu električne energije

U 2016. godini gubici u prenosnom sistemu su iznosili 118,983 GWh ili 2,03% računati u odnosu na ukupnu energiju koja je ušla u prenosni sistem (uključujući tranzit), dok su gubici u prenosnom sistemu računati u odnosu na energiju isporučenu za potrebe domaće potrošnje iznosili 108,125 GWh ili 3,46%.

Odlukom o utvrđivanju RDP operatoru prenosnog sistema za 2016. godinu utvrđen je trošak za nabavku električne energije za pokrivanje dozvoljenih gubitaka u prenosnom sistemu primjenom stope gubitaka od 3,60%, dok ostvarena stopa gubitaka u 2016. godini iznosi 3,46%, računato sa neto potrošnjom na prenosnom sistemu od 3.124,106 GWh. Trošak nabavke električne energije za pokrivanje gubitaka u prenosnom sistemu za potrebe domaće potrošnje (108,125 GWh) računat po cijeni utvrđenoj za pokrivanje gubitaka (37,5709 €/MWh) iznosi 4.062.353,56 €.

c) Realizacija kompenzacionih planova

CGES, operator prenosnog sistema Republike Srbije i operator prenosnog sistema Republike Makedonije čine jednu kontrolnu oblast. CGES je tokom 2016. godine dostavljao podatke o realizaciji kompenzacionih planova unutar navedene kontrolne oblasti na dnevnom nivou. Analizom dostavljenih podataka, utvrđeno je da su ukupna neželjena odstupanja tokom cijele 2016. godine bila u okviru dozvoljenih odstupanja, što ukazuje na kvalitetan rad CGES u okviru interkonekcije.

d) Dodjela prekograničnih kapaciteta

Dodjela prekograničnih kapaciteta vrši se u skladu sa pravilima za aukcije kapaciteta koje donose operatori sistema - osnivači Kancelarije za koordinisane aukcije kapaciteta (SEE CAO). U skladu sa navedenim pravilima aukcije se vrše na granicama prema Bosni i Hercegovini i Albaniji. Pravilima o aukcijama prekograničnih kapaciteta, koja donosi CGES, reguliše se dodjela kapaciteta na granici sa Republikom Srbijom.

Aukcije prekograničnih kapaciteta su vršene u 2016. godini na godišnjem, mjesečnom i dnevnom nivou.

U narednoj tabeli prikazani su podaci o ostvarenim prihodima po ovom osnovu tokom 2016. godine:

Aukcije	Prihod (€)
Godišnja	1.695.911,94
Mjesečna	456.150,41
Dnevna	440.277,46
Unutardnevna	-248.084,36
SALDO	2.344.255,44

Prihod od aukcija prekograničnih kapaciteta se, u postupku utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda operatora prenosnog sistema, tretira kao ostali prihod i predstavlja iznos za koji se umanjuje prihod koji se transponuje u tarife za korisnike sistema.

e) **Sertifikacija operatora prenosnog sistema**

Zakonom je propisan postupak sertifikacije operatora prenosnog sistema i definisano da se isti pokreće na zahtjev operatora prenosnog sistema, od strane Agencije po službenoj dužnosti ili od strane organa Energetske zajednice. Dalje je propisano da Agencija u roku od 12 mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona donosi pravila o sertifikatima, kojima se, između ostalog, propisuje dokumentacija na osnovu koje se cijeni ispunjenost uslova za izdavanje sertifikata. Iako je rok za donošenje ovog akta januar 2017. godine, Agencija je, cijeneći obaveze Crne Gore preuzete potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju, čiji je cilj realizacija tzv. „soft mjera“ u oblasti energetike, utvrdila ova pravila u julu 2016. godine i time stvorila uslove da operator prenosnog sistema blagovremeno podnese zahtjev.

S obzirom da se radi o veoma značajnoj aktivnosti koja je uvedena Trećim energetskega paketom i čija je realizacija bitna za ostvarivanje prekograničnog prometa električne energije, Agencija je intenzivno saradivala sa operatorom prenosnog sistema u postupku pripreme dokumenata za aplikaciju za izdavanje sertifikata.

U trenutku sačinjavanja ovog izvještaja u Agenciji je u toku postupak po zahtjevu CGES-a za sertifikaciju.

2.3.3. Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić

Kontrole su vršene po sljedećim temama:

a) **Prigovor snabdjevaču i obustava isporuke električne energije**

Podaci o podnijetim prigovorima snabdjevaču u 2016. godini prikazani su u tabeli 13 i to: po vrsti, broju i načinu njihovog rješavanja

Tabela 13. Podaci o podnijetim prigovorima snabdjevaču u 2016. godini

Vrsta prigovora	Neosnovan	Riješen u korist kupca	Ukupan broj
Na visinu računa	1204	641	1845
Na račun-neočitano stanje	49	3953	4002
Zbog nedostavljanje računa	0	3	3
Zbog prečitano stanja	233	961	1194
Na reklamaciju uplata	11	528	539
Prijava neispravnosti brojila	443	61	504
Na upozorenje o obustavi isporuke električne energije	19	60	79
Zbog obustave isporuke električne energije	31	65	96
Zbog nepriključenja	1	3	4

U cilju naplate potraživanja, po osnovu računa za utrošenu električnu energiju, po nalogu Snabdjevača izvršeno je 25.905 obustava isporuke električne energije, što je manje za 25,54% od broja izvršenih obustava u 2015. godini.

b) Fakturisana realizacija električne energije

EPCG je tokom 2016. godine na mjesečnom nivou dostavljala podatke o fakturisanom realizaciji i ostvarenom uvozu i izvozu električne energije.

Analizom dostavljenih podataka o fakturisanom realizaciji, utvrđeno je da je potrošnja električne energije ostvarena za 6,3% manja od planirane Energetskim bilansom za 2016. godinu. Na procenat ostvarenja potrošnje uticala je potrošnja direktnih kupaca koja je 30,81% manja od planirane. Kod distributivnih kupaca ostvarena je potrošnja za 3,92% veća u odnosu na planiranu.

Kod distributivnih kupaca, najveće odstupanje ostvarene potrošnje u odnosu na planiranu se desilo kod kupaca sa jednotarifnim mjerenjem (domaćinstva za -32,37% i ostali za -30,92%), dok su ostale kategorije distributivnih kupaca ostvarile veću potrošnju od planirane (najveće odstupanje je kod 0,4 kV distributivnih kupaca sa mjerenjem snage za 11,2%).

Tokom 2016. godine, EPCG je izvezla 904.613 MWh električne energije po prosječno ostvarenoj cijeni 41,30 €/MWh, tj. u ukupnom iznosu od 37.367.634 €.

U istom periodu, EPCG je uvezla 743.752 MWh električne energije po prosječnoj cijeni od 36,30 €/MWh, tj. u ukupnom iznosu od 27.009.347 €.

EPCG je, tokom 2016. godine, kao pružalac pomoćnih usluga, po tom osnovu ostvarila prihod od 2.965.754,53 €.

2.3.4. Crnogorski operator tržišta električne energije

Agencija je tokom 2016. godine obavljala nadzor nad radom Crnogorskog operatora tržišta električne energije (COTEE) vezano za: obračun energetskih i finansijskih poravnanja balansnog mehanizma, obračun otkupa električne energije iz obnovljivih izvora, ostvarivanje prihoda i rashoda od obavljanja djelatnosti za koju Agencija utvrđuje naknadu, način vršenja obračuna količinskog odstupanja od voznih redova predaje i prijema električne energije, kao i finansijski obračun i način vršenja kontrole finansijskog poravnanja utvrđenih odstupanja.

Izvršenim kontrolama je utvrđeno da se balansni mehanizam odvija u skladu sa Tržišnim pravilima, odnosno da snabdjevači i drugi balansno odgovorni subjekti uplaćuju sredstva COTEE po osnovu izazvanih količinskih odstupanja.

Konstatovano je da su u okviru primjene balansnog mehanizma, tj. nakon izvršenih plaćanja od strane snabdjevača, i prenošenja sredstava CGES, na računu COTEE preostajala neutrošena sredstva. Stvarale su se razlike između dostavljenih podataka za vozne redove pojedinih učesnika na tržištu i ostvarenih vrijednosti, odnosno nastajala su prekomjerna odstupanja u odnosu na prijavljene količine, što je bio i glavni razlog nastanka debalansa i po tom osnovu stvaranja viška sredstava.

Agencija je u julu 2016. godine donijela odluku kojom je obavezala COTEE da višak sredstava, koja su preostala na računu tog društva nakon izvršenih plaćanja u okviru balansnog mehanizma iz 2015. godine – obračun odstupanja i finansijsko poravnanje učesnika na tržištu električne energije, prenese na račun CGES-a. U postupku utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda operatora prenosnog sistema ta sredstva su tretirana kao ostali prihodi za koliko je umanjen prihod koji se transponuje u tarife za korisnike sistema.

Po postupku i uslovima propisanim Tržišnim pravilima, u toku 2016. godine COTEE je zaključio više ugovora o učestvovanju na tržištu električne energije u Crnoj Gori. Na kraju 2016. godine bilo je ukupno 48 učesnika, od čega 37 trgovaca, 4 snabdjevača (EPCG, Montenegro Bonus, Uniprom i Uniprom – kupac samosnabdjevač) i 6 proizvođača (EPCG i pet proizvođača energije iz mHE), kao i operator prenosnog sistema koji nabavlja energiju za pokrivanje sopstvenih gubitaka, dok se EPCG pojavljuje u svojstvu proizvođača, trgovca i snabdjevača električnom energijom.

2.4. Djelatnosti u oblasti nafte i gasa

U 2016. godini predstavnici Agencije su kontrolisali rad licenciranih subjekata u oblasti nafte i gasa, po pitanju ispunjavanja uslova propisanih licencom za obavljanje djelatnosti, posebno u pogledu održavanja mjernih uređaja i protivpožarnih aparata, poštovanja propisa o zaštiti životne sredine, kao i poštovanja propisa vezanih za kontrolu kvaliteta naftnih proizvoda.

Kontrole su vršene u sjedištima društava i na benzinskim stanicama, odnosno drugim objektima na kojima se obavljaju licencirane djelatnosti, koje se odnose na prodaju naftnih proizvoda (trgovina na malo i trgovina na veliko), skladištenje i transport.

U toku 2016. godine izvršeno je 65 kontrola, i to: 23 kontrole u sjedištima društava, 41 na benzinskim stanicama i jedna kontrola na skladišnim instalacijama u Baru.

U sjedištima društava kontrola je vršena vezano za:

- izmjene u odnosu na podatke dostavljene prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje licence, odnosno od dana vršenja posljednje kontrole od strane predstavnika Agencije,
- provjeru poštovanja obaveze poslovanja isključivo sa licenciranim subjektima, i
- provjeru načina vršenja nabavke naftnih proizvoda i pregled odgovarajuće prateće dokumentacije, kao i dokumentacije vezane za transportna sredstva.

Na benzinskim stanicama i skladišnim instalacijama, kontrola je obuhvatala poslovanje subjekata u odnosu na obaveze propisane licencama, a koje se odnose na poštovanje zakona kojima se reguliše zaštita na radu, zaštita životne sredine, zaštita od požara, kao i kvalitet naftnih derivata i obaveza periodičnog pregleda mjernih uređaja i sudova pod pritiskom. U skladu sa navedenim obavezama, vršen je pregled i analiza sljedeće dokumentacije:

- potvrda i uvjerenja o položenom stručnom ispitu za lica koja obavljaju poslove tehničkog rukovođenja, održavanja, eksploatacije i rukovanja energetskega objektima,
- zapisnika o kontroli aparata za točenje tečnih goriva i/ili TNG,
- potvrda o kontroli protivpožarnih aparata,
- otpremnica na osnovu kojih je primljeno gorivo i/ili TNG, sa posebnim osvrtom na poštovanje obaveze poslovanja samo sa licenciranim subjektima,
- sertifikata o kvalitetu goriva i/ili tečnog naftnog gasa,
- izvještaja o ispitivanju gromobranskih i električnih instalacija, i
- tabela zapremine za rezervoare.

Nakon izvršenih kontrola, sačinjavani su izvještaji koji sadrže ocjenu ispunjenosti uslova poslovanja predviđenih Zakonom i podzakonskim aktima. Tokom 2016. godine nijesu konstatovane nepravilnosti u radu kontrolisanih subjekata.

3. Investicije u energetsom sektoru

3. INVESTICIJE U ENERGETSKOM SEKTORU

3.1. Crnogorski elektrodistributivni sistem

Investicije predviđene Planom za 2016. godinu, razvrstane su po grupama osnovnih sredstava na:

1. Primarnu mrežu (vodove 35 kV, TS 35/10 kV, postrojenja 10 kV u TS 35/10 kV);
2. Sekundarnu mrežu (vodove 10 kV, TS 10/0,4 kV, vodove 0,4 kV);
3. Mjerna mjesta (brojila za nove potrošače i rekonstrukcija mjernih mjesta i izmještanje brojila);
4. Ostale investicije (uzemljenje neutralne tačke i razvoj softvera Oracle E-Business Suite);
5. Ostala osnovna sredstva (vozila, računarska oprema, mašine i kamioni sa dizalicom i korpom);
6. Otkup zemljišta (zemljište potrebno za izgradnju objekata).

Ukupno realizovana vrijednost svih investicionih projekata za period 01.01. - 31.12.2016. godine iznosi 23.033.097 €, od čega 1.948.028 € odnosi se na investicione projekte koji su odobreni za realizaciju u 2016. godini, 13.314.935 € odnosi se na investicione projekte koji su odobreni za realizaciju u periodu 2014 - 2015. godina, 1.982.323 € odnosi se na investicione projekte koji su odobreni za realizaciju u periodu 2012 - 2014. godina, 89.667 € odnosi se na investicione projekte koji su odobreni za realizaciju u 2017. godini i 5.698.144 € odnosi se na investicione projekte koji nijesu odobreni a realizovani su u 2016. godini.

Tabela 14. Pregled realizacije investicija za 2016. godinu:

R.b.	OPIS	2016. godina	
		Plan (€)	Realizacija (€)
	1	2	3
1	Primarna mreža	806.386	176.585
2	Sekundarna mreža	2.584.679	1.304.961
3	Mjerna mjesta	336.134	198.281
4	Ostale investicije	725.840	4.160
5	Ostala osnovna sredstva	436.973	264.041
6	Otkup zemljišta	50.000	0
I Plan investicija za 2016. godinu (1+2+3+4+5+6)		4.940.012	1.948.028
II Posebne odluke RAE za 2014 i 2015. godinu			13.314.935
III Plan investicija 2012-2014. godina			1.982.323
IV Plan investicija za 2017. godinu			89.667
V Neplanirane investicije			5.698.144
UKUPNO (I+II+III+IV+V)			23.033.097

Plan investicija u primarnu i sekundarnu mrežu je realizovan u manjem iznosu zbog dugog trajanja postupaka i procedura javnih nabavki, nedostatka odnosno nepostajanja detaljnih urbanističkih planova i neriješenih imovinsko-pravnih odnosa.

Investicije u primarnu mrežu

Primarna mreža sadrži: postrojenja 10 kV u TS 110/10 kV, vodove 35 kV, TS 35/10 kV i postrojenja 10 kV u TS 35/10 kV. Na nivou primarne mreže, osnovni zadaci su proširenje mreže u cilju zadovoljavanja rastuće

potrošnje i povećanja sigurnosti napajanja, kao i dovođenje postrojenja u stanje da zadovoljavaju tehničke standarde. Planirane investicije u primarnoj mreži se najvećim dijelom odnose na rekonstrukcije 110/10 kV i 35/10 kV trafostanica kod kojih su većinom još uvijek zastupljene zastarjele tehnologije sa vazduhom izolovanim klasičnim sredjenaponskim ćelijama, malouljnim prekidačima i elektromehaničkom relejnom zaštitom. Pored toga, planirani su radovi na izgradnji 35 kV dalekovoda neophodnih sa aspekta sigurnijeg snabdijevanja kupaca i preuzimanja električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora.

Planom investicija za 2016. godinu ulaganja u primarnu mrežu predviđena su u iznosu od 806.386 €, a do 31.12.2016. godine realizovana su u iznosu od 176.585 €.

Ulaganja u primarnu mrežu po objektima:

Rekonstrukcija TS 35/10 kV Novi Obod – U trafostanici TS 35/10kV Novi Obod trenutno se nalaze malouljni prekidači i to u ćelijama T1, T2 i Cetinje 4 tip M-38-12-8 proizvođača Rade Končar, a u 35 kV Cetinje 3 je prekidač Energoinvest tip HG 7/8C, dok su u 10 kV postrojenju malouljni prekidači Rade Končar tip 12-16-8. Prekidači su starosti preko 30 godina i na svakom od njih odrađen je veliki broj manipulacija. Iz tog razloga, potrebno je bilo zamijeniti četiri 35 kV i osam 10 kV prekidača sa novim vakuumskim prekidačima koji su mnogo pouzdaniji i tehnološki opravdani. Radovi na navedenoj investiciji su završeni odnosno investicija je realizovana u 2016. godini.

Rekonstrukcija TS 35/10 kV Šavnik – U trafostanici TS 35/10kV Šavnik se trenutno nalaze malouljni prekidači proizvođača Minel. Prekidači su starosti preko 30 godina, na svakom od njih je odrađen veliki broj manipulacija i u dosta lošem su stanju prema rezultatima ispitivanja pada napona na kontaktima prekidača. Iz tog razloga, potrebno je bilo zamijeniti četiri 10 kV prekidača sa novim vakuumskim koji su mnogo pouzdaniji i tehnološki opravdani. Radovi na navedenoj investiciji su završeni odnosno investicija je realizovana u 2016. godini.

Rekonstrukcija TS 35/10 kV Čanj – U trafostanici TS 35/10kV Čanj nalaze se malouljni prekidači proizvođača Rade Končar Tip: 12-16-8. Prekidači su starosti preko 30 godina i na svakom od njih je odrađen veliki broj manipulacija i u dosta su lošem stanju kada su u pitanju rezultati ispitivanja pada napona na kontaktima prekidača. Iz tog razloga potrebno je bilo zamijeniti pet 10 kV prekidača sa novim vakuumskim koji su mnogo pouzdaniji i tehnološki opravdani. Radovi na navedenoj investiciji su završeni odnosno investicija je realizovana u 2016. godini.

Izgradnja TS 35/10 kV Novi Ulcinj – Postojeća TS 35/10kV 2x8MW Grad je preopterećena što pokazuju i rezultati mjerenja opterećenja. Porast standarda potrošača, pa time i povećanje vršnog opterećenja, nedovoljan kapacitet u transformaciji 35/10 kV, nedovoljan broj trafostanica 10/0,4 kV na ovom području, izgradnja novih stambenih jedinica i pojava novih potrošača, doveli su do toga da postojeće stanje mreže ne zadovoljava potrebe potrošača za električnom energijom. Uzimajući sve ovo u obzir, neophodno je bilo izgraditi novu TS 35/10kV Novi Ulcinj, koja će zadovoljiti potrebne uslove kako u energetskom, tako i u smislu zahtjeva tehničkih propisa. U toku 2016. godine zaključen je ugovor o gradnji i urađen Glavni projekat. Završetak radova se planira do kraja 2017. godine.

Izgradnja 35 kV dalekovoda za uklapanje TS 110/35 kV Brezna – Izgradnja dalekovoda je neophodna u cilju usaglašavanja sa planom CGES-a, vezano za izgradnju TS 400/110/35 kV Brezna i stvaranja mogućnosti za priključenje vjetroelektrane Krnovo, odnosno priključenja VE na TS 110 kV Brezna (spojena na buduću 110/x kV Kličevo) te uklapanja 35 kV mreže u TS 110/35 kV Brezna. Radovi na navedenoj investiciji su završeni odnosno investicija je realizovana u 2016. godini.

Ugradnja transformatora 8MVA u TS 35/10 kV Velika plaža u Ulcinju – Postojeća TS 35/10kV 2x4MW Velika Plaža 2 je preopterećena, kao posljedica porasta standarda potrošača a time i povećanja vršnog opterećenja. Nedovoljan kapacitet u transformaciji 35/10 kV je dijelom izazvan i izgradnjom novih

stambenih jedinica i pojavom novih potrošača, što dovodi do toga da postojeće stanje trafostanice ne zadovoljava potrebe potrošača za električnom energijom. Uzimajući sve ovo u obzir neophodno je jedan trafnsformator od 4MVA zamjeniti sa transformatorom od 8MVA u TS 35/10kV Velika Plaža, koja će zadovoljiti potrebe kako u energetskom, tako i u smislu zahtjeva tehničkih propisa. U toku 2016. godine raspisan je javni poziv. U toku je donošenje Odluke o odabiru najpovoljnijeg ponudjača. Završetak radova se planira do kraja 2017. godine.

Ugradnja transformatora 4MVA u TS 35/10 kV Čokrlije – U cilju povećanja kapaciteta u TS 35/10 kV Čokrlije i stvaranja mogućnosti za priključenje planiranih objekata za poljoprivrednu proizvodnju na području Opštine Bijelo Polje, potrebna je ugradnja energetskog transformatora od 4MVA. Radovi na navedenoj investiciji su završeni odnosno investicija je realizovana u 2016. godini

Izgradnja 35 kV ćelije u TS 35/10 kV Baošići - U cilju stvaranja mogućnosti za priključenje planiranih 35 kV vodova na području Herceg Novog, potrebna je izgradnja još jedne ćelije 35 kV u TS 35/10 kV Baošići. Nakon izgradnje ove izvodne ćelije, a kasnije i izgradnje 35 kV vodova, stvara se mogućnost za rezervno napajanje konzumnih područja trafostanica 35/10 kV Kumbor, Baošići, Bijela i Klinci. U toku 2016. godine radilo se na pripremi tenderske dokumentacije. Završetak radova se planira do kraja 2017. godine.

Izgradnja 35 kV DV Andrijevića – Gusinje – Trafostanice 35/10kV Plav i TS 35/10kV Gusinje, odnosno područje opština Plava i Gusinja, napajaju se radijalno 35kV vodom od TS 110/35kV Andrijevića do TS 35/10kV Plav i TS 35/10kV Gusinje. Svaki kvar na ovom vodu ili izvođenje radova održavanja prouzrokuje obustavu isporuke električne energije. Za obezbjeđenje dvostranog napajanja područja Gusinja i Plava potrebno je izgraditi novi vod 35kV od TS 110/35kV Andrijevića do TS 35/10kV Gusinje. Dodatni razlog za planiranje izgradnje ovog dalekovoda je činjenica da se na području Plava i Andrijevice planira izgradnja značajnog broja malih elektrana. Izgradnjom navedenog dalekovoda stvaraju se pretpostavke za priključenja malih elektrana, čiji se priključak očekuje na 35 kV naponskom nivou. Sa realizacijom investicije se kasni zbog nepostojanja prostorno planske dokumentacije za izgradnju ovog objekta.

Izgradnja 35 kV kablovskog voda Jezerine – Lubnica – U proteklom periodu priključeno je više malih hidroelektrana na području Berana. U cilju priključenja malih elektrana investitori su izgradili 35 kV kablovske priključke i postrojenja, a predviđeno je i priključenje postojeće male elektrane Jezerštica na 35 kV nivou. Na razmatranom području, u regionu Bjelasice, planira se izgradnja zimskih turističkih centara (zbog čega je u planu izgradnja TS 35/10 kV Jezerine) i izgradnja značajnog infrastrukturnog objekta, tunela Klisura na putu Lubnica – Jezerine. Izgradnja kablovskog voda 35 kV KB Jezerine – Lubnice planirana je iz više razloga: međusobnog rezervnog napajanja za dio konzumnih područja Kolašina i Berana, stvaranja mogućnosti za priključenje turističkih centara, stvaranja mogućnosti za priključenje elektro opreme tunela Klisura i povećanja sigurnosti plasmana energije iz izgrađenih i planiranih malih elektrana. Sa realizacijom investicije se kasni zbog nepostojanja prostorno planske dokumentacije za izgradnju ovog objekta i izgradnju tunela i puta Jezerine-Lubnice.

Investicije u sekundarnu mrežu

Planom investicija za 2016. godinu predviđena su ulaganja u sekundarnu mrežu u iznosu od 2.584.679 €, a realizovana ulaganja do 31.12.2016. godine iznosila su 1.304.961 €.

Ukupna predviđena ulaganja u 2015. godini koja se odnose na investicione projekte u sekundarnoj mreži raspoređena su po elektrodistribucijama na osnovu broja potrošača, stope rasta potrošnje, dužine vodova i predloženih projekata od strane elektrodistribucija, u zavisnosti od njihove izvodljivosti (riješeno imovinsko pravnih odnosa i investiciono-tehnička dokumentacija). Planirane investicije u sekundarnu mrežu se najvećim dijelom odnose na rekonstrukciju trafostanica i 10 kV vodova, s obzirom da je u prethodnom periodu, naročito 2014. i 2015. godine, dolazilo do velikog broja kvarova i prekida u napajanju. U 2016. godini je planirano 179 investicionih projekata, od čega se 39 odnosi na izgradnju ili

rekonstrukciju kablovskih i vazdušnih vodova a 140 na izgradnju ili rekonstrukciju trafostanica i drugih elemenata mreže (reklozeri, rasklopno postrojenje).

Planirana su ulaganja u investiciju pod nazivom "Mjerna mjesta" koja je predviđena Planom investicija za 2016. godinu u iznosu 336.134 €, od čega je zaključno sa 31.12.2016. godine realizacija iznosila 198.281 €.

"Ostale investicije" čine ulaganja u uzemljenje neutralne tačke i softverske aplikacije. U 2016. godini nije bilo ulaganja u investiciju uzemljenje neutralne tačke, ali su potpisani ugovori za realizaciju navedene investicije i realizacija se očekuje u toku 2017. godine. Što se tiče investiranja u softverske aplikacije, privode se kraju aktivnosti na realizaciji investicije razvoj softvera Oracle E-Business Suite, za koju je urađen projektni zadatak i očekuje se raspisivanje tendera.

Planirana su ulaganja u investicije pod nazivom "ostala osnovna sredstva", koje čine više grupa, i to: vozila, računari, i kamioni sa dizalicom i korpa. Ova ulaganja su planirana u iznosu 436.973 €, a realizovana zaključno sa 31.12.2016. godine u iznosu 264.041 €.

Investicija "otkup zemljišta" povezana je sa investicijama u primarnu i sekundarnu mrežu, a usljed problema realizacije investicija u primarnu i sekundarnu mrežu zbog imovinsko – pravnih odnosa (eksproprijacija zemljišta), nije vršen ni otkup zemljišta u 2016. godini.

U toku 2016. godine, osim planiranih investicija za ovu godinu, realizovane su i sljedeće investicije: odobrene posebnim odlukama RAE za 2014 i 2015. godinu, započete a nijesu završene u toku 2012. godine, započete a nijesu završene u toku 2013. godine, započete a nijesu završene u toku 2014. godine, odobrene za 2017. godinu i investicije koje nijesu obuhvaćene Planom investicija. Ukupna vrijednost navedenih investicija za 2016. godinu iznosi 21.085.069 €.

3.2. Crnogorski elektroenergetski sistem AD Podgorica

U 2016. godini se radilo na realizaciji svih planiranih investicionih projekata. U daljem tekstu je dat opis investicionih projekata i aktivnosti, koje su vođene u 2016. godini.

Povezana infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija - Crna Gora

Realizacija Projekta visokonaponskog podmorskog kabla između Crne Gore i Italije je obaveza iz Ugovora o koordinaciji projekta realizacije visokonaponskog podmorskog kabla između Crne Gore i Italije i neophodna je radi povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije.

U okviru povezane infrastrukture izgradiće se TS 400/110/35 kV "Lastva" snage 2x300 MVA, kao i proširenje postojeće trafostanice 400/220/110 kV "Pljevlja 2". Projekat 400 kV DV Lastva-Čevo podrazumijeva izgradnju dva dalekovoda 2x400 kV i 400 kV dužine oko 35 km kojim bi se TS "Lastva" povezala na EES Crne Gore uklapanjem u postojeći DV 400 kV Podgorica-Trebinje i povezivanjem sa TS Pljevlja izgradnjom dionice DV 400 kV Lastva-Pljevlja od Lastve Grbaljske do Čeva. Projekat 400 kV DV Čevo-Pljevlja podrazumijeva izgradnju dionice 400 kV dalekovoda od Čeva do Pljevalja dužine oko 115 km od čega je dvosistemski vod u dužini od 40 km (400 + 110 kV) na dijelu od Brezana do Kosanice. Ovim projektom će se zatvoriti interni crnogorski prsten i poboljšati pouzdanost elektroenergetskog sistema.

Za dio projekta koji se odnosi na trafostanicu Lastva, za 2016. godinu planirano je izvođenje građevinskih i elektromontažnih radova u TS 400/110/35 kV Lastva. U okviru postojeće trafostanice 400/220/110 kV Pljevlja 2, nakon dobijanja građevinske dozvole, će se raditi na izgradnji novog dalekovodnog polja 400 kV Lastva za potrebe povezivanja budućeg dalekovoda. U 2016. godini je završena izrada Glavnog projekta sa svim potrebnim elaboratima i predati Ministarstvu održivog razvoja i turizma za dobijanje ažurirane građevinske dozvole. Nakon prijemnih ispitivanja izvršena je isporuka oko 95% opreme. Završeni su građevinski radovi na zgradama za GIS (400kV i 110kV), oprema je montirana i ispitana.

Završeni su radovi na pristupnim putevima, raskrsnici i drenažnim kanalima. Započeti su radovi na komandno-pogonskoj zgradi, portirnici i magacinu. Nastavljeni su radovi na formiranju i zaštiti kosina oko trafostanice, kao i na drenažnom sistemu. Postavljen je veći dio uzemljivača trafostanice. Realizovano je oko 75% svih planiranih radova. Dobijena je građevinska dozvola za TS Pljevlja 2, ali je realizacija odložena zbog loših vremenskih uslova.

Za dio projekta koji se odnosi na dalekovod Lastva-Čevo, za 2016. godinu planirana je izrada i revizija glavnog projekta, izvođenje građevinskih i elektromontažnih radova. U 2016. godini je završena izrada i revizija Glavnog projekta, osim posljednje izmjene trase u Poborima (trasa je mijenjana više puta posljednji put u avgustu). Rađeno je na rješavanju imovinsko-pravnih odnosa, pristup je obezbijeđen na oko 75% trase. Isporučka opreme je završena u obimu 60%, ostatak opreme je u proizvodnji. Probijanje pristupnih puteva je gotovo završeno na dijelu trase na kojem je obezbijeđen pristup. U toku su radovi na izgradnji temelja, počela je i montaža stubova ali je dinamika izuzetno slaba, pa je novi očekivani rok završetka investicije januar 2018. godine. Realizaciju Ugovora prati niz problema i CGES ulaže napore i preduzima sve mjere da izvođač radova poboljša dinamiku izvođenja radova.

Za dio projekta koji se odnosi na dalekovod Čevo-Pljevlja, za 2016. godinu planiran je završetak izrade projektne dokumentacije, izvođenje građevinskih i elektromontažnih radova. U 2016. godini su vođene aktivnosti na izradi i reviziji projektne dokumentacije za: dvosistemske stubove, jednosistemske stubove, glavni projekat dvosistemske dionice dalekovoda, projekat 110 kV kabla - priključak za TS Brezna, 110 kV priključak Žabljak. Nakon prijemnih ispitivanja izvršena je isporuka oko 50% opreme i to kompletnog provodnika i OPGW-a, kabla za priključak Brezna i pripadajuće opreme kao i dio ovjesne opreme, izolatora i stubova. Izvođeni su radovi na dijelu dvosistemske dionice Brezna-Njegovuđa i to: izradi pristupnih puteva, iskupu temeljnih jama, betoniranju temelja, postavljanju i zatrpavanju uzemljivača, montaži stubova. Izvedeno je oko 8% od ukupno planiranih radova. Realizacija svih planiranih aktivnosti je oko 36%. Vođene su obimne aktivnosti na rješavanju imovinsko-pravnih odnosa, kao i na izmiještanju trasa dalekovoda iz uže zone sanitarne zaštite vodoizvorišta fabrike vode Diva i usaglašavanje konačne trase. Kako je ugovorni rok istekao 25.12.2016. u skladu sa Opštim i posebnim uslovima ugovora i po odobrenju EBRD-a potpisan je amandman kojim se rok realizacije ugovora produžava za 6 mjeseci što je period za koji se očekuje da se sa nadležnim institucijama i zainteresovanim stranama može usaglasiti trasa dalekovoda a time i varijacija kojom će se definisati rok završetka radova.

Dodatna infrastruktura za izgradnju podmorskog kabla Italija - Crna Gora

Izgradnja 400 kV dalekovoda Pljevlja 2-Višegrad i 400 kV dalekovoda Pljevlja 2-Bajina Bašta predstavljaju realizaciju projekata vezanih za dodatnu infrastrukturu za izgradnju podmorskog kabla Italija - Crna Gora i potrebna je kako bi se obezbijedio sigurniji plasman energije preko podmorskog kabla.

U prethodnom periodu, Elektroenergetski kordinacioni centar DOO Beograd je izradio studiju mreže koja je tražena s ciljem da se pokaže koja je veza prioritetnija za izgradnju (sa Srbijom ili BiH). Studija je pokazala da je prioritetnija 400 kV veza sa Srbijom. Ovaj projekat će se finansirati iz granta Evropske komisije, pa se odustalo od objavljivanja tendera u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama. Kada se potpiše ugovor sa KFW bankom, tender će se objaviti u skladu sa njihovim procedurama. U 2016. godini su sprovedene aktivnosti na implementaciji projekta koji će biti finansiran iz granta. Ministarstvu održivog razvoja i turizma upućen je zahtjev za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova (UTU) koji je odbijen. Održan je sastanak u Ministarstvu održivog razvoja i turizma u vezi obezbjeđivanja uslova za dobijanje UTU, nakon čega je uslijedila priprema zahtjeva za izradu planskog dokumenta neophodnog za izgradnju dalekovoda 2x400 kV Pljevlja 2 - Bajina Bašta.

Ostali projekti

Osim navedenih projekata koji se tiču povezane i dodatne infrastrukture vezane za izgradnju podmorskog kabla Italija-Crna Gora, investicioni plan CGES obuhvatio je i aktivnosti na sljedećim projektima:

- Izgradnja TS 110/35 kV Luštica i njeno povezivanje na prenosnu mrežu
- SCADA za novi dispečerski centar sa EMS sistemom (uključujući i procjenu N-1 faktora sigurnosti u EES u realnom vremenu)
- Izgradnja TS 110/10(20)kV Nikšić (Kličevo) i priključni vodovi 110kV
- Izgradnja 110kV DV Virpazar-Ulcinj
- Rekonstrukcija TS Podgorica 2 (nabavka, priprema tenderske dokumentacije i instalacija transformatora 400/110 kV, 300 MVA)
- Izgradnja TS 110/35/10kV Kotor (Škaljari) i 110kV DV Tivat-Kotor
- Havarijski stubovi
- Revitalizacija 110 kV DV (zamijena opreme i rekonstrukcija)
- Razvoj, rekonstrukcija, mjerenje i zaštita u TS
- TS 110/10 kV Podgorica 4, obezbjeđenje dvostranog 110 kV napajanja
- Proširenje TS 220/110/35kV Mojkovac i priključak na 220kV DV Podgorica 1-Pljevlja 2 po principu „ulaz-izlaz“
- Integralni informacioni sistem OPS-a
- Revitalizacija TS 110/35kV Nikšić (sanacija betonskih portala)
- Revitalizacija DV 110 kV Budva - Podgorica 2
- Ostala investiciona ulaganja
- Rekonstrukcija 110 kV DV Lastva – Tivat - II faza
- Rekonstrukcija 110 kV DV Budva – Lastva
- Hardver i softver za re-implementaciju informacionog sistema finansijskog upravljanja (FMIS) - DataCode
- Proširenje SCADA sistema modulom za observabilnost spoljnog sistema
- Izgradnja TS 110/35 kV Zeta i 110kV DV Podgorica 5 - Zeta (Golubovci)
- Izgradnja 110 kV DV Vilusi - Herceg Novi
- Izgradnja 110 kV DV Lastva - Kotor
- Modul za dostavljanje podataka na Transparency platformu r2
- Rekonstrukcija sistema zaštita u cijeloj mreži
- Zamjena VN opreme u trafostanicama
- Izgradnja TS 400/110/35 kV Brezna
- Zamjena transformatora 30MVA u TS Nikšić
- Rekonstrukcija 400kV postrojenja u TS Pljevlja 2 i TS Ribarevine i ugradnja odvodnika prenapona u svim DV poljima u elektro prenosnoj mreži i MT
- Zmiještanje 110 kV DV Nikšić - Bileća iz Dragove Luke
- Ostala investiciona ulaganja
- Rekonstrukcija 110 kV DV Bar - Budva
- Nadogradnja telekomunikacionog sistema
- Isporuka i ugradnja OPGW kabla na DV 110 Kličevo – Brezna i telekomunikacione opreme u TS Kličevo i TS Brezna
- Zmiještanje dijela DV 400 kV Ribarevine-Peć
- Unapređenje hardvera i softvera u NDC SCADA sistemu

U narednoj tabeli dat je pregled svih projekata sa vrijednostima realizovanim u 2016. godini:

Tabela 15. Realizacija investicija u 2016. godini

R.b.	PROJEKAT	Realizovano u 2016. god. (x1000 €)
1.	Izgradnja 400 kV DV Lastva - Pljevlja (ČEVO-PLJEVLJA)	23.622
2.	Izgradnja TS 400/110 kV Lastva	
3.	Skretanje 400kV dalekovoda Podgorica 2-Trebinje i ulaz-izlaz na Lastvu (Lastva-Čevo)	
4.	Izgradnja TS 110/35 kV Luštica i njeno povezivanje na prenosnu mrežu	16
5.	SCADA za novi dispečerski centar sa EMS sistemom (uključujući i procjenu N-1 faktora sigurnosti u EES u realnom vremenu)	1.042
6.	Izgradnja TS 110/10(20)kV Nikšić (Kličevo) i priključni vodovi 110kV	2.450
7.	Izgradnja 110kV DV Virpazar-Ulcinj	11
8.	Rekonstrukcija TS Podgorica 2(nabavka, priprema tenderske dokumentacije i instalacija transformatora 400/110 kV, 300 MVA)	4
9.	Izgradnja TS 110/35/10kV Kotor (Škaljari) i 110kV DV Tivat-Kotor	488
10.	Havarijski stubovi	575
11.	Revitalizacija 110 kV DV (zamijena opreme i rekonstrukcija)	192
12.	Razvoj, rekonstrukcija, mjerenje i zaštita u TS	578
13.	TS 110/10 kV Podgorica 4, obezbjeđenje dvostranog 110 kV napajanja	323
14.	Proširenje TS 220/110/35kV Mojkovac i priključak na 220kV DV Podgorica 1 –Pljevlja 2 po principu „ulaz-izlaz“	245
15.	Integralni informacioni sistem OPS-a	0
16.	Revitalizacija TS 110/35kV Nikšić (sanacija betonskih portala)	121
17.	Revitalizacija DV 110 kV Budva - Podgorica 2	0
18.	Ostala investiciona ulaganja	173
19.	Rekonstrukcija 110 kV DV Lastva – Tivat - II faza	22
20.	Rekonstrukcija 110 kV DV Budva – Lastva	20
21.	Hardver i softver za re-implementaciju informacionog sistema finansijskog upravljanja (FMIS) - DataCode	20
22.	Proširenje SCADA sistema modulom za observabilnost spoljnog sistema	33
23.	Izgradnja 400kV DV Pljevlja 2 - B. Bašta i Izgradnja 400 kV Pljevlja 2 - Višegrad	43
24.	Izgradnja TS 110/35 kV Zeta i 110kV DV Podgorica 5 - Zeta (Golubovci)	2
25.	Izgradnja 110 kV DV Vilusi - Herceg Novi	3
26.	Izgradnja 110 kV DV Lastva - Kotor	17
27.	Modul za dostavljanje podataka na Transparency platformu r2	3
28.	Rekonstrukcija sistema zaštita u cijeloj mreži	21
29.	Zamjena VN opreme u trafostanicama	251
30.	Izgradnja TS 400/110/35 kV Brezna	11
31.	Zamjena transformatora 30MVA u TS Nikšić	80
32.	Rekonstrukcija 400kV postrojenja u TS Pljevlja 2 i TS Ribarevine i ugradnja odvodnika prenapona u svim DV poljima u el.prenosnoj mrezi i MT	348
33.	Izmještanje 110 kV DV Nikšić - Bileća iz Dragove Luke	12
34.	Rekonstrukcija 110 kV DV Bar - Budva	85
35.	Nadogradnja telekomunikacionog sistema	7
36.	Isporuka i ugradnja OPGW kabla na DV 110 Kličevo – Brezna i telekomunikacione opreme u TS Kličevo i TS Brezna	27
37.	Izmještanje dijela DV 400 kV Ribarevine - Peć	0,6
38.	Unapređenje hardvera i softvera u NDC SCADA sistemu	0,28
UKUPNO		30.846

Finansijska realizacija planiranih investicija CGES za 2016. godinu iznosila je 87 %.

U ovom poglavlju nije prikazana realizacija investicija u 2016. godini za Elektroprivredu Crne Gore AD Nikšić, iz razloga što do roka za dostavljanje Predloga izvještaja o stanju energetskeg sektora Crne Gore u 2016. godini Skupštini Crne Gore, Elektroprivreda nije usvojila Izvještaj o poslovanju za 2016. godinu, čiji sastavni dio čini i informacija o realizaciji investicija.

4. Finansijsko poslovanje energetskih subjekata u 2016. godini

4. FINANSIJSKO POSLOVANJE ENERGETSKIH SUBJEKATA U 2016. GODINI

4.1. Poslovanje Crnogorskog elektrodistributivnog sistema DOO Podgorica

Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica (CEDIS) je samostalni pravni subjekat sa licencom za obavljanje djelatnosti distribucije električne energije. Na osnovu Odluke Odbora direktora EPCG o osnivanju Društva sa ograničenom odgovornošću, koju je usvojila Skupština akcionara 23.06.2016. godine, osnovano je Društvo CEDIS DOO Podgorica i od 01.07.2016 godine posluje samostalno. Društvo je u 100% vlasništvu EPCG, koje u okviru jedinstvenog elektroenergetskog sistema Crne Gore obavlja djelatnosti distribucije električne energije.

U skladu sa pomenutom odlukom, na bazi monetarnog uloga u iznosu od 8.500.000€ i nemonetarnog uloga u iznosu od 269.601.754 €, a što ukupno čini vrijednost osnivačkog uloga u iznosu od 278.101.754€.

Nemonetarni ulog uključuje imovinu koja je u funkciji obavljanja djelatnosti distribucije električne energije.

Pored nemonetarnog uloga, u imovinu CEDIS-a, su prenešena sredstva u vrijednosti od 11.639.246 € kao imovina u državini za koju, na dan osnivanja CEDIS-a, osnivač nije imao dokaz o vlasništvu i kao takva nije mogla biti prenijeta u osnivački ulog.

Društvo je na dan 31.12.2016. godine zapošljavalo 1.306 radnika.

a) Rezultat poslovanja za period 01.07 - 31.12.2016. godine

CEDIS DOO Podgorica je, od svog osnivanja tj. u periodu od 01.07.-31.12.2016. godine, ostvario poslovne prihode u iznosu od 43.219.790 €.

U strukturi prihoda sa 97% (41.928.503 €) ukupno ostvarenih prihoda, tj. njegov najveći dio čine prihodi od korišćenja distributivnih kapaciteta i prihodi po osnovu odobrenog procenta mrežnih gubitaka.

Ostali prihodi od prodaje roba i usluga sa ostalim poslovnim приходima ostvareni su u iznosu od 1.291.286€, a isti su najvećim dijelom nastali po osnovu prihoda od neovlašćene potrošnje, priključenja i ponovnog priključenja distributivnih potrošača i cine 3% ukupnih poslovnih prihoda.

Ukupni poslovni rashodi za izvještajni period iznosili su 50.585.741 €.

Ukupne poslovne rashode čine:

- troškovi nabavke električne energije u iznosu od 8.017.608 € tj. 15.8% poslovnih rashoda,
- troškovi sirovina i osnovnog materijala 2.137.910 € (4,2%),
- troškovi zarada, naknada zarada i ostali lični rashodi 13.665.641 € (27,0 %),
- amortizacija i rezervisanja 23.463.371€ (46,4%) i
- ostali poslovni rashodi 3.301.211€ sa učešćem od 6,5 % u poslovnim rashodima.

Negativan poslovni rezultat proistekao iz poslovnih aktivnosti kao razlika poslovnih prihoda i rashoda iznosio je 7.365.951 €. Negativan finansijski neto rezultat od 8.401 € predstavlja razliku finansijskih prihoda (1.637 €) i finansijskih rashoda (10.048 €), dok je negativan neto rezultat iz ostalih aktivnosti iznosio 801.349 €.

Ukupan negativan neto rezultat poslovanja, poslije odloženih poreskih rashoda perioda, koji su iznosili 774.436 € na dan, 31.12.2016, iznosio je 8.950.147€.

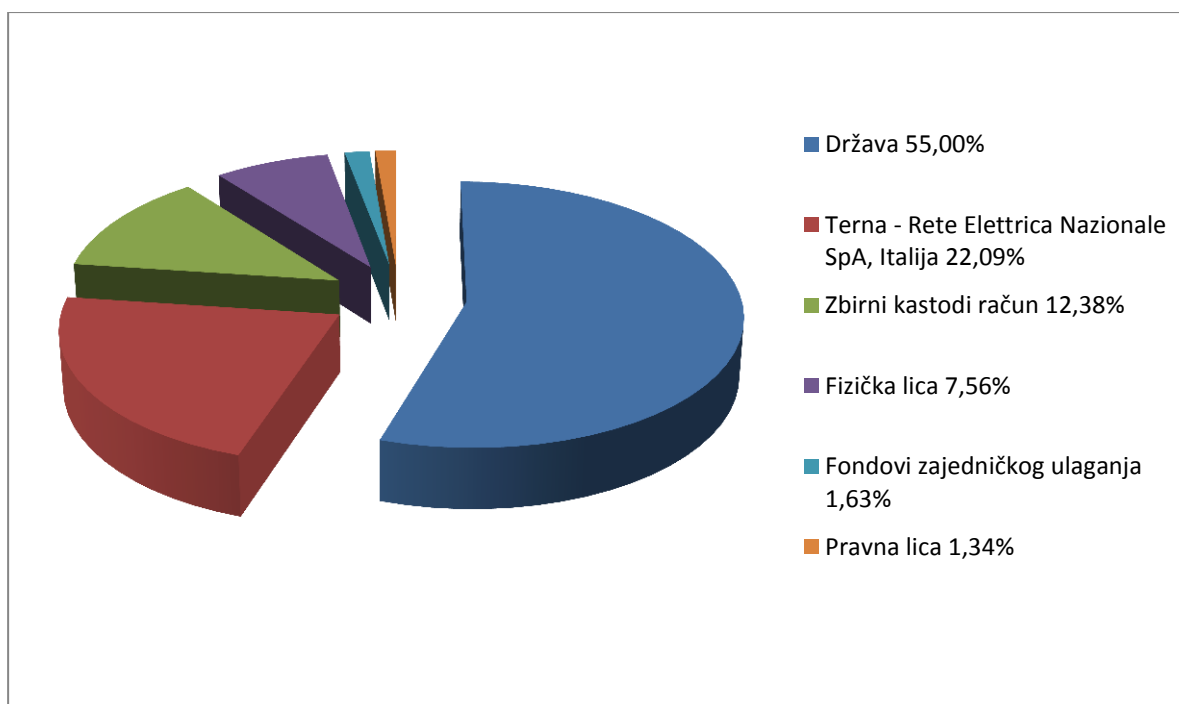
Imovina Društva na dan 31.12.2016.godine iznosila je 328.9 mil €, sa udjelom stalne imovine od 80%, odnosno 262 mil €.

Stanje dugoročnih obaveza i dugoročnih rezervisanja na dan 31.12.2016. godine iznosilo je 27.7 mil €, dok je stanje kratkoročnih obaveza i kratkoročnih rezervisanja na dan 31.12.2016. godine iznosilo 31.3 mil €.

Napominjemo da se radi o preliminarnim podacima iz razloga što još uvijek nijesu revidovani finansijski izvještaji za 2016. godinu.

4.2. Poslovanje Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD Podgorica

Crnogorski elektroprenosni sistem (CGES) funkcioniše kao nezavisno pravno lice od 01.04.2009. godine, nakon izdvajanja iz EPCG. Ukupan broj akcionara Društva na dan 31.12.2016. godine je bio 7.642. Država Crna Gora posjeduje 55% akcija, strateški partner italijanski operator prenosnog sistema Terna Rete Elettrica Nazionale SpA-Italija 22,09%, zbirni kastodi račun 12,38%, fizička lica 7,56 %, fondovi zajedničkog ulaganja 1,63% i pravna lica 1,34%.

a) Rezultat poslovanja u 2016. godini

Prema izvještaju o poslovanju za 2016. godinu CGES je ostvario ukupan prihod u iznosu od 30,2 mil € i to:

- prihod od korišćenja prenosne mreže u iznosu od 17,60 mil.€,
- prihod od dodjele kapaciteta 2,80 mil.€,
- prihod od naknada za gubitke u prenosnoj mreži u iznosu od 5,00 mil.€,
- prihod od balansiranja i pomoćnih usluga za 3,50 mil. €,
- ostale poslovne prihode u iznosu 1,3 mil.€.

U istom periodu CGES ostvario je rashode u iznosu od 27,50 mil € i to:

- troškove zaposlenih u iznosu 6,0 mil. €,
- troškove materijala u iznosu od 0,2 mil. €,
- troškove usluga trećih lica u iznosu od 1,9 mil. €,
- troškove balansiranja i pomoćnih usluga 4,3 mil. €,
- troškove gubitaka u prenosnoj mreži 5,3 mil. €,
- troškove amortizacije i rezervisanja 7,2 mil. €,
- ostale poslovne rashode u iznosu od 2,6 mil. €.

CGES je u 2016. godini ostvario neto finansijski trošak u iznosu od 0,1 mil. €.

Dobit prije oporezivanja iznosi 2,70 mil. €, a dobit nakon oporezivanja iznosi 2,40 mil. €.

Tabela 16. Uporedni prikaz utvrđenih i ostvarenih troškova za 2016. godinu

R.br.	RASHODI	Ostvareno*	Utvrđeno	Razlika
		(€)	(€)	(%)
		1	2	1/2
a.	Troškovi poslovanja koji se mogu kontrolisati	8.574.795	7.034.998	21,89
1.	Troškovi usluga trećih lica	1.395.666	1.042.207	33,91
2.	Troškovi rezervnih djelova i materijala	411.040	420.246	-2,19
3.	Troškovi zarada,nakn.zarada i ostali licni rashodi	6.029.695	5.031.314	19,84
4.	Troškovi tekućih bankarskih usluga, poštanski troškovi i troškovi osiguranja	325.371	333.261	-2,37
5.	Troškovi usluga telekomunikacija	156.910	172.663	-9,12
6.	Ostali troškovi poslovanja koji se mogu kontrolisati	256.113	35.306	625,40
b.	Troškovi poslovanja koji se ne mogu kontrolisati	5.466.619	1.995.629	173,93
1.	Troškovi koji se odnose na poreze na imovinu, takse i naknade u skladu sa zakonom	454.397	599.732	-24,23
2.	Troškovi za obezbjeđenje pomoćnih i sistemskih usluga	4.255.098	798.604	432,82
3.	Troškovi koji nastaju na osnovu međunarodnih ugovora	183.102	436.476	-58,05
4.	Troškovi za zaštitu životne sredine	30.657	42.000	-27,01
5.	Ostali troškovi poslovanja koji se ne mogu kontrolisati u skladu sa zakonom	135.428	118.818	13,98
c.	Amortizacija	7.147.947	6.527.338	9,51
UKUPNO		21.189.360	15.557.965	36,20

*Ostvarene veličine unesene su iz Izvještajnih obrazaca za 2016. godinu koji je CGES dostavio Agenciji, a utvrđene veličine iz Odluke, broj 12/2542-30 od 27.11.2015. godine

CGES je u toku 2016. godine ostvario veće troškove od utvrđenih za 36,20%. Najznačajnije prekoračenje je ostvareno u okviru troškova pomoćnih i sistemskih usluga, koji pripadaju kategoriji troškova koji se ne mogu kontrolisati i podliježu vršenju korekcija. Osim navedenog, prekoračenja su ostvarena i kod troškova zarada i drugih ličnih primanja, troškova usluga trećih lica, ostalih troškova poslovanja koji se mogu kontrolisati i ostalih troškova poslovanja koji se ne mogu kontrolisati u skladu sa zakonom. Najznačajnije smanjenje je ostvareno na poziciji troškova koji nastaju na osnovu međunarodnih ugovora,

koji su predmet korekcija. Takođe su ostvarena smanjenja na pozicijama troškova rezervnih djelova i materijala, troškova tekućih bankarskih usluga, poštanskih troškova i troškova osiguranja, troškova usluga telekomunikacija, troškova koji se odnose na poreze na imovinu, takse i naknade u skladu sa zakonom i troškova za zaštitu životne sredine.

Tabela 17. Uporedni prikaz utvrđenih i ostvarenih prihoda za 2016. godinu

R.br.	PRIHODI	Ostvareno (€)	Utvrđeno (€)	Razlika %
		1	2	1/2
1.	Prihodi od korišćenja prenosne mreže	10.223.949	10.297.021	-0,71
2.	Prihodi od gubitaka u prenosnom sistemu	4.386.245	4.310.025	1,77
3.	Ostali prihodi	14.868.882	13.808.024	7,68
UKUPNO		29.479.076	28.415.070	3,74

U toku 2016. godine CGES je ostvario veće prihode od utvrđenih za 3,74%. Prihodi od korišćenja prenosne mreže su ostvareni u manjem iznosu od utvrđenih, dok su ostvareni veći prihodi od gubitaka u prenosnom sistemu i ostali prihodi.

b) Promjene u Bilansu stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 254,3 mil. € i u odnosu na datum Bilansa stanja za 2015. godinu je povećana za 10,52%. U okviru ukupne imovine stalna imovina je imala vrijednost od 198,7 mil €, što je za 23,5 mil €, odnosno 13,43% više u odnosu na 2015. godinu.

U strukturi stalne imovine značajno povećanje, u odnosu na prethodnu godinu, je kod nekretnina, postrojenja i opreme (23,7 miliona € ili 13,66 %).

Obrtna imovina je imala vrijednost od 55,6 mil. €, što je za 1,29 % više u odnosu na 2015. godinu. Kod obrtnih sredstava došlo je do smanjenja zaliha za 3,33%, povećanja potraživanja za 5,19%, smanjenja gotovine i gotovinskih ekvivalenata za 6,98% i povećanja poreza na dodatu vrijednost i AVR (aktivna vremenska razgraničenja) za 104,52%.

Koeficijent opšte likvidnosti smanjen je sa 3,20 u prethodnoj godini na 2,14 u 2016. godini. Koeficijent trenutne likvidnosti je smanjen u odnosu na 2015. godinu, kad je iznosio 1,86, i iznosi 1,14.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 254,3 mil €. U odnosu na datum Bilansa stanja za 2015. godinu pasiva je povećana za 10,53%. Povećanje pasive uslijedilo je zbog povećanja kratkoročnih obaveza Društva za 52,34%, dugoročnih obaveza za 36,20%, a istovremeno je kapital Društva povećan za 1,32% odnosno za 2,34 mil € u odnosu na 2015. godinu i iznosi 179,0 mil. €.

Struktura pasive odnosno izvora sredstava u 2016. godini se poboljšala u odnosu na 2015. godinu kada je bila 77:23% . Vlasnički kapital iznosi 179,0 mil. €, i veći je od pozajmljenog koji iznosi 75,3 mil €. Iz navedenog proizilazi da je odnos izvora sredstava 70:30% u korist vlasničkog kapitala.

Koeficijent finansijske stabilnosti, izražen kao odnos dugoročno vezanih sredstava i dugoročnih izvora finansiranja na 31.12.2016. godine iznosi 0,88, dok u 2015. godini je iznosio 0,84, odnosno u obje godine manji je od 1 iz čega se zaključuje da su zadovoljeni uslovi dugoročne finansijske stabilnosti.

Koeficijent dugoročne finansijske ravnoteže je na kraju 2016. godine iznosio 1,13 i niži je od ovog koeficijenta u 2015. godini, koji je iznosio 1,19, odnosno na jedinicu dugoročno vezanih sredstava

preduzeće ima jedinica dugoročnih izvora finansiranja. Dugoročna finansijska ravnoteža nije narušena iako je pokazatelj niži u odnosu na prethodnu godinu.

c) Mišljenje revizora na finansijske iskaze CGES

Na finansijske iskaze CGES-a Revizorska kuća KPMG je dala pozitivno mišljenje u kojem je navedeno da su finansijski iskazi sastavljeni u skladu sa Zakonom o računovodstvu i prikazuju istinito i objektivno finansijsko stanje, poslovni rezultat i tokove gotovine Društva na dan 31.12.2016. godine.

Revizor je skrenuo pažnju na sljedeće:

- činjenicu da Društvo nije evidentiralo obavezu prema EPCG koja se odnosi na angažovanje systemske rezerve za potraživanja od EPCG u periodu od 1. januara do 1. oktobra 2013. godine, u iznosu od 8.133.148 €, jer ne postoji zakonska ili ugovorna osnova za ove obaveze. U članu 18 Zakona o budžetu za 2017. godinu je propisano da se prihodi po osnovu vlasništva i ostvarene dobiti privrednih subjekata u državnom vlasništvu u Crnoj Gori iz oblasti energetike mogu u 2017. godini koristiti za regulisanje međusobnih dužničko-povjerilačkih odnosa tih subjekata i za nove investicije u istim privrednim subjektima. Imajući u vidu citiranu zakonsku normu, može se očekivati da će Vlada Crne Gore, detaljno razmotriti mogućnost rješavanja ovog spornog pitanja, kroz zakonske mehanizme. Društvo i EPCG po ovom sporu vode parnicu pred Privrednim sudom Crne Gore.
- činjenicu da je u skladu sa Odlukom Regulatorne agencije za energetiku o odobravanju naknada i cijena koje plaćaju proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem za korišćenje prenosnog kapaciteta, br. 14/358-17 od 8.8.2014. godine, Društvo fakturisalo Elektroprivredi naknade za angažovanje prenosnog kapaciteta u periodu od 01. januara 2014. godine do 31. jula 2015. godine. Društvo je prinudno naplatilo fakturu iz mjeseca decembra 2014. godine tako da potraživanje Društva po tom osnovu iznosi na dan 31. decembra 2016. godine 12.253.135 €. EPCG je odbila da potpiše Ugovor o korišćenju prenosne mreže za potrebe proizvođača električne energije i da plati bilo koju od odnosnih faktura, pa se za iste vode postupci pred Privrednim Sudom. Dopisom br. 15/02-6 od 27. marta 2015. godine, Agencija je obavijestila CGES da iako smatraju da je odnosna Odluka donijeta u skladu sa Zakonom o energetici, u slučaju da Ustavni sud utvrdi nezakonitost odredbi Metodologije na osnovu koje je Odluka donijeta, Agencija bi kroz mehanizam korekcija nadoknadila predmetni iznos Društvu. Naplata ovih potraživanja pred Privrednim sudom u paničnim postupcima očekuje se do kraja 2017. godine, ukoliko ne bude nekih nepredviđenih okolnosti. Ovo potvrđuje i Presuda Privrednog suda Crne Gore P.br. 1246-16 od 07.04.2017. godine kojom je usvojen tužbeni zahtjev CGES i obavezana EPCG da CGES po osnovu naknade za angažovanje prenosnog kapaciteta za mjesec jul 2015. godine plati glavni dug sa pripadajućom kamatom.

4.3. Poslovanje Crnogorskog operatora tržišta električne energije DOO Podgorica

a) Rezultat poslovanja u 2016. godini

Prema finansijskim iskazima za 2016. godinu Crnogorski operator tržišta električne energije (COTEE) je ostvario ukupan prihod u iznosu od 527.441 € i to:

- prihod od prodaje	484.649 €,
- ostali poslovni prihodi	42.575 €
- finansijski prihod	217 €.

Prihode od prodaje čine prihodi nastali po osnovu pružanja usluga organizovanja i upravljanja tržištem električne energije u iznosu od 366.420 € i prihodi po osnovu evidencije bilateralnih ugovora 118.229 €.

U istom periodu COTEE je ostvario rashode u iznosu od 488.932 € i to:

- troškove materijala i energije 8.018 €
- troškove zarada, naknada zarada 349.961 €,
- troškove amortizacije i rezervisanja 50.203 €
- ostale poslovne rashode 80.750 €.

Troškovi zarada i naknada zarada se sastoje od troškova neto zarada zaposlenih (196.907 €), troškova poreza na zarade i naknade zarada (134.353 €), troškova naknada članovima Odbora direktora (6.311 €), troškova naknada po ugovoru o djelu (3.674 €), troškova dnevnica (5.714 €) i troškova ostalih naknada (3.000 €).

U 2016. godini COTEE je ostvario dobit prije oporezivanja iz redovnih aktivnosti u iznosu od 38.509 € odnosno ukupnu dobit poslije oporezivanja u iznosu od 35.043 €.

b) Promjene u Bilansu stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 2.874.825 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 28.594 € i obrtnih sredstava u iznosu od 2.846.231 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 2.874.825 €, a sastojala se od kapitala 462.072 € i kratkoročnih obaveza i rezervisanja 2.412.753 €.

U dopisu br. C -62-7/17 od 04.07.2017.godine COTEE je obavijestio Agenciju da revizorski izvještaj za 2016.godinu još nije urađen.

4.4. Poslovanje Montenegro Bonusa DOO Cetinje

a) Rezultat poslovanja u 2016. godini

Prema finansijskim iskazima za 2016. godinu Montenegro Bonus DOO Cetinje je ostvario ukupan prihod u iznosu od 21.192.718 € i to:

- prihod od prodaje 20.760.550 €,
- finansijske prihode 5.900
- ostali poslovni prihodi 426.268 €.

U istom periodu je ostvario rashode u iznosu od 21.031.054 € i to:

- nabavna vrijednost prodate robe 19.229.310 €,
- troškove materijala 70.383 €,
- troškove zarada, naknada zarada 829.731 €,
- troškove amortizacije i rezervisanja 330.453 €.
- finansijske rashode 180.414 € i
- ostale poslovne rashode 390.763 €.

U 2016. godini Montenegro Bonus je ostvario dobit u iznosu od 161.664 €.

b) Promjene u Bilansu stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 41.623.657 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 19.149.997 € i obrtne imovine u iznosu od 22.473.660 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 41.623.657 €, a sastojala se od kapitala u iznosu od 19.722.246 €, dugoročnih obaveza 16.025 € i kratkoročnih obaveza 21.885.386 €.

c) Prirodni gas

Vlada Crne Gore je krajem 2013. godine imenovala Montenegro Bonus d.o.o. za operatora prenosnog sistema gasa, iako gasna infrastruktura još uvijek ne postoji u Crnoj Gori. Nakon imenovanja Montenegro Bonus sprovodi brojne aktivnosti koje se odnose na omogućavanje gasifikacije Crne Gore, a tokom 2015. godine su se aktivnosti realizovale u dva pravca:

- stvaranje neophodnih preduslova za realizaciju projekta Jonsko-jadranskog gasovoda, i
- učešće u realizaciji ostalih projekata koji za krajnji cilj imaju gasifikaciju Crne Gore.

Stvaranje neophodnih preduslova za realizaciju projekta Jonsko-jadranskog gasovoda

Strategija razvoja energetike do 2030. godine jasno prepoznaje prirodni gas kao važan izvor energije u skladu sa naporima Crne Gore da diversifikuje svoje energetske izvore i koristi ga kao supstituciju za druge oblike energije. Strategijom je kao najrealnija opcija snabdijevanja Crne Gore gasom predviđeno priključenje na Jonsko-jadranski gasovod kao i korišćenje sopstvenih rezervi gasa iz jadranskog podmorja. Stepem izvjesnosti ovih rješenja zavisi od realizacije projekta Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP) koji je već godinama predmet interesovanja naše i vlada zemalja regiona a takođe i od otkrivanja i potvrđivanja, komercijalno isplativih eksploatacionih rezervi gasa na osnovu istražnih radova crnogorskog podmorja. Još 2007. godine su vlade Crne Gore, Hrvatske i Albanije potpisale Ministarsku deklaraciju o podršci realizaciji projekta IAP (naknadno je deklaraciju potpisala i vlada Bosne i Hercegovine). Pod okriljem Energetske zajednice je 2010. godine osnovan Međudržavni odbor za koordinaciju i podršku aktivnosti na projektu IAP, da bi nakon toga Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF = Western Balkan Investment Framework) odobrio finansiranje sveobuhvatne studije izvodljivosti za cjelokupni IAP projekat.

Osnovna namjena IAP-a je da poveže postojeći i planirane sisteme prenosa gasa Republike Hrvatske sa Trans Adriatic gasovodom (TAP). TAP je 867 km dug gasovod koji će prenositi prirodni gas koji dolazi iz Azerbejdžana 2,000 km dugim TANAP gasovodom (Trans Anatolia Natural Gas Pipeline) do granice Grčke, preko Albanije i Jadranskog mora do južne Italije i dalje ka zapadnoj Evropi. Južni gasni koridor, koji pored TAP-a i TANAP-a uključuje i gasovod Južni Kavkaz, je dug oko 3.500 km. Izgradnja TANAP-a će koštati oko 12 milijardi dolara, a TAP-a preko 5 milijardi dolara. IAP ima za cilj da uspostavi novi kanal nabavke prirodnog gasa sa Srednjeg istoka i Kaspijskog regiona, idući na sjever uz jadransku obalu. Vrlo je važno što će IAP biti dvosmjernan, tako da linije snabdijevanja mogu biti i sjever-jug, sa LNG terminala u Hrvatskoj, ili iz nekih drugih izvora. Izgradnja gasovoda će omogućiti gasifikaciju Albanije i Crne Gore, južne Hrvatske i Bosne i Hercegovine i obezbijediti diversifikovano i pouzdano snabdijevanje prirodnim gasom. Gasovod će biti dužine 511 km i stvorice preduslove za stvaranje tržišta prirodnog gasa Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske na nivou od oko 5-7 bcm.

Učešće u realizaciji ostalih projekata koji za krajnji cilj imaju gasifikaciju Crne Gore

Uporedo sa aktivnostima koje za konačni cilj imaju izgradnju Jonsko-jadranskog gasovoda, krajem 2014. godine je započela implementacija još jednog projekta koji ima veliki značaj za gasifikaciju Crne Gore. Projekat „Master plan gasifikacije Crne Gore i identifikacija portfelja prioriternih projekata“ kao i Studiju izvodljivost IAP-a sa kojom je vrlo usko povezan finansira Investicioni okvir za Zapadni Balkan (WBIF).

Ciljevi Master plana su da preispita dosadašnje aktivnosti vlade, donatora, privatnog sektora i svih ostalih koji su uzimali učešća u planiranju razvoja sektora gasa u Crnoj Gori. Između ostalog, Master plan se bavi:

- Postojećom pravnom regulativom u sektoru gasa;
- Potencijalima budućeg učešća privatnog sektora;
- Identifikacijom i razrješavanjem ključnih prepreka za isporuku gasa;
- Postojećim studijama razvoja tržišta gasa koje su sprovodili Vlada Crne Gore, Energetska zajednica, EU, Svjetska banka i preporukama i političkim odlukama koje su one uzrokovale;
- Revizijom trenutnih uslova na tržištu, uključujući postojeća i predviđena zagušenja. U obzir se uzima industrijski rast, proizvodnja energije, transport, sektor industrije i sektor domaćinstava;
- Postojeći institucionalni okvir koji se tiče gasa, energije i srodnih sektora na koji će uticati razvoj tržišta gasa u Crnoj Gori.

Konačna verzija Master plana gasifikacije Crne Gore je predata u novembru 2015. godine. Tokom 2016. godine je rađeno na izradi Strateškog uticaja na životnu sredinu i preporuke za uključivanje prioritarnih projekata u oblasti gasa u detaljno prostorno planiranje. Finalni sastanci su održani u decembru 2016. i preostalo je da se u prvim mjesecima 2017. godine završi javna rasprava o Strateškoj procjeni uticaja na životnu okolinu i društvo.

4.5. Poslovanje Jugopetrol AD Podgorica

a) Rezultat poslovanja u 2016. godini

Prema finansijskim iskazima za 2016. godinu Jugopetrol AD Podgorica je ostvario ukupan prihod u iznosu od 117.428.102 € i to:

- prihod od prodaje 115.715.158 €,
- ostali prihodi od prodaje 257.890 €,
- finansijske prihode 234.280 €, i
- ostali prihodi 1.220.774 €.

U istom periodu je ostvario rashode u iznosu od 111.921.757 € i to:

- nabavna vrijednost prodate robe 93.544.435 €,
- troškove materijala 557.862 €,
- troškove zarada, naknada zarada 3.662.250 €,
- troškove amortizacije i rezervisanja 2.538.095 €,
- ostale poslovne rashode 8.464.554 €,
- finansijske rashode 66.776 € i
- ostale rashode 3.087.785 €.

U 2016. godini Jugopetrol je ostvario dobit prije oporezivanja u iznosu od 5.506.345 €, odnosno neto dobit u iznosu od 5.028.376 €.

b) Promjene u Bilansu stanja

Ukupna aktiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 101.797.229 € i sastojala se od stalne imovine u iznosu od 44.277.135 € i obrtno imovine u iznosu od 57.520.094 €.

Ukupna pasiva Društva na dan 31.12.2016. godine iznosila je 101.797.229 €, a sastojala se od kapitala u iznosu od 89.515.264 €, odloženih poreskih obaveza 57.601 €, dugoročnih rezervisanja i obaveza 388.704 € i kratkoročnih rezervisanja i obaveza 11.835.660 €.

4.6. Poslovanje Rudnika uglja AD Pljevlja

Zbog značaja uglja kao energenta za proizvodnju električne energije i potrebe praćenja ostvarenja troškova uglja za proizvodnju u TE Pljevlja, ovdje su dati osnovni pokazatelj poslovanja ovog privrednog subjekta.

Agencija je finansijsku analizu poslovanja Rudnika uglja AD Pljevlja uradila na osnovu finansijskih iskaza za 2016. godinu koji su objavljeni na sajtu Komisije za hartije od vrijednosti.

Rudnik uglja je akcionarsko društvo sa sljedećom vlasničkom strukturom: A2A S.p.A. 39,49%, država Crna Gora 31,11% akcija, fizička lica 27,23% i ostali akcionari 2,17%.

U 2016. godini Rudnik uglja AD Pljevlja ostvario je ukupan prihod u iznosu od 39.633.217 €, što je za 28,92% manje u odnosu na 2015. godinu, ukupne rashode u iznosu od 35.105.126 €, što je za 29,66% manje u odnosu na 2015. godinu. Dobit prije oporezivanja iznosi 4.528.091 € odnosno dobit poslije oporezivanja iznosi 4.043.751 €.

Ukupna vrijednost aktive, odnosno imovine Društva na dan 31.12.2016. godine, iznosila je 67.910.613 € i manja je od one prije godinu dana za 6,85%.

Stalna imovina iznosi 57.026.224 € i u odnosu na 2015. godinu manja je 7,16%. Obrtna imovina iznosi 10.884.389 € i u odnosu na 2015. godinu manja je 4,14%.

Ukupna vrijednost pasive, odnosno obaveza Društva na dan 31.12.2016. godine, iznosila je 67.910.613 € i manja je od one prije godinu dana za 6,85%.

U strukturi pasive, sopstveni kapital iznosi 28.480.320 €, dugoročne obaveze iznose 12.312.883 €, odložene poreske obaveze 376.647 € i kratkoročne obaveze 26.740.763 €.

4.7. Finansijsko poslovanje subjekata iz oblasti nafte i gasa

Opštim uslovima licenci je propisano da su subjekti iz oblasti nafte i gasa dužni da do kraja juna tekuće godine dostave Agenciji izvještaj o poslovanju za prethodnu godinu. Navedeni izvještaj treba da obuhvati tehničke, operativne, administrativne i finansijske aspekte licencirane djelatnosti.

Od ukupno 71 licencirana subjekta, do izrade ovog izvještaja, 50 subjekta su dostavila Agenciji izvještaj o poslovanju za 2016. godinu, i to: Adriatic Marinas DOO Tivat, Albino DOO Podgorica, Alba Petrol DOO Podgorica, AP Petrol DOO Bijelo Polje, Avio Petrol DOO Podgorica, CMC AD Podgorica, Castellana DOO Podgorica, Čelebić Petrol Trade DOO Podgorica, ECO Booster DOO Podgorica, EC Autotrade DOO Podgorica, Elcom DOO Pljevlja, Eko Petrol DOO Danilovgrad, Euro Gas DOO Podgorica, Euro Petrol CG DOO Podgorica, Energogas DOO Podgorica, Hemosan DOO Bar, Humci DOO Cetinje, Ina Crna Gora DOO Podgorica, Intours DOO Podgorica, IK Real DOO Podgorica, Jugopetrol AD Podgorica, Junčaj Petrol DOO Podgorica, Kalamper DOO Bar, Kips DOO Podgorica, Lukoil Montenegro DOO Podgorica, Mis Šped DOO Podgorica, Mercator CG DOO Podgorica, Montenegro Bonus DOO Cetinje, Montenegro Gas DOO Berane, Montenegro Lubricants DOO Kotor, Montenegro Petrol DOO Podgorica, Neksan DOO Nikšić, Novi Gas DOO Podgorica, NST DOO Bijelo Polje, Podgoricatrans DOO Podgorica, Petrol Crna Gora MNE DOO Podgorica, Petrobart DOO Podgorica, Pištet B DOO Podgorica, Pigo Petrol DOO Nikšić, Professional Development Group DOO Podgorica, Rapax DOO Nikšić, Samcomerc DOO Tivat, Senić Petrol DOO Podgorica, SMN Transporti DOO Kotor, SS Trans DOO Tivat, Timi DOO Podgorica, Tim Company DOO Pljevlja, Vjenniko Petrol DOO Nikšić, VV Trans DOO Podgorica i Zeta Petrol DOO Podgorica.

Analizom dostavljenih izvještaja za 2016. godinu, utvrđeno je, da su od 50 naprijed navedenih subjekata, 44 ostvarila pozitivan finansijski rezultat, a da su Adriatic Marinas DOO Tivat, Albino DOO Podgorica, ECO Booster DOO Podgorica, NST DOO Bijelo Polje, Petrobart DOO Podgorica i Timi DOO Podgorica ostvarili negativan finansijski rezultat.

Najveći snabdjevač naftnim derivatima na tržištu Crne Gore je Jugopetrol AD Podgorica. Prema Izveštaju o poslovanju za 2016. godinu, Jugopetrol AD Podgorica je u toku 2016. godine, ostvario ukupnu prodaju goriva u iznosu od 268.689 m³, što je 1% više nego prethodne godine. Povećanje prodaje je rezultat većeg obima prodaje u kanalima maloprodaje i prodaje privatnim benzinskim stanicama. Obim prodaje u maloprodaji je za 6% veći u odnosu na prethodnu godinu. Glavni razlozi su sledeći: niže cijene goriva uzrokovane padom cijena nafte na svjetskim berzama i povećanje potražnje maloprodajnih kupaca iz Albanije zbog nižih cijena u Crnoj Gori.

Ukupno ostvareni prihod Jugopetrola u 2016. godini, iznosio je 115.973.048 €, što je za 15,67% manje od prihoda ostvarenog u prethodnoj godini. Na manje ostvareni prihod uticao je pad cijena sirove nafte na berzi u 2016. godini, koja se odražava i na cijene naftnih derivata u Crnoj Gori. Ukupno ostvareni troškovi u 2016. godini iznosili su 108.767.196 €, što je za 17,59% manje od troškova u prethodnoj godini. Jugopetrol je u 2016. godini ostvario dobit prije oporezivanja u iznosu od 7.205.852 €, odnosno neto dobit u iznosu od 5.028.376 €.

Prema navodima iz Izveštaja o poslovanju za 2016. godinu, Montenegro Bonus DOO Cetinje je za period 01.01 - 31.12.2016. godine, ostvarilo dobitak iz poslovanja u iznosu od 161.664 €.

U Poglavlju 4 nijesu prikazani podaci o finansijskom poslovanju Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić za 2016. godinu, iz razloga što do zakonskog roka za dostavljanje Predloga izvještaja o stanju energetskog sektora Crne Gore u 2016. godini Skupštini Crne Gore, Elektroprivreda nije održala Skupštinu akcionara, koja verifikuje finansijske iskaze društva i Izveštaj o poslovanju.

5. Stanje i aktivnosti na tržištu električne energije

5. STANJE I AKTIVNOSTI NA TRŽIŠTU ELEKTRIČNE ENERGIJE

Kao zemlja kandidat za pristupanje EU i kao jedna od potpisnica Sporazuma o formiranju Energetske zajednice, Crna Gora je prihvatila za cilj i obavezu da organizaciju i funkcionisanje energetskog sektora uredi na tržišnim principima, odnosno da uvede konkurencije u obavljanju energetskih djelatnosti i da konstituiše potpuno otvoreno tržište koje će, kroz regionalna tržišna povezivanja, vremenom postati dio jedinstvenog evropskog tržišta.

Pod tržištem električne energije podrazumijeva se prodaja i kupovina električne energije koja se može odvijati organizovano, tj. u okviru institucije po jasno utvrđenim pravilima, ili na bazi bilateralnih ugovora koje učesnici zaključuju neposrednom dogovaranjem.

Zakonom o energetici je propisana obaveza integracije tržišta električne energije Crne Gore u regionalno i evropsko tržište, kao i da se organizovanje, upravljanje, funkcionisanje i razvoj tržišta električne energije vrši na način kojim se obezbjeđuje sigurnost snabdijevanja, pouzdanost i kvalitet usluga, po cijenama koje odražavaju kretanje cijena na tržištu i/ili su rezultat transparentnih tenderskih postupaka. Potpuno otvaranje tržišta električne energije je osnovna pretpostavka na kojoj se zasniva planiranje razvoja sektora električne energije u Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine.

Stvaranje stabilnog tržišnog i regulatornog okvira je neophodno za privlačenje investicija u proizvodnju električne energije, prenosnu i distributivnu mrežu, a sve u cilju stvaranja sigurnog, pouzdanog i stabilnog elektroenergetskog sistema koji će svim kupcima omogućiti neprekidno i kvalitetno snabdijevanje električnom energijom, što predstavlja osnov ukupnog privrednog razvoja.

Pravno-regulatorni okvir kojim je uređeno funkcionisanje tržišta čine:

- **Zakon o energetici**, kojim se uređuju uslovi i način obavljanja energetskih djelatnosti radi kvalitetnog i sigurnog snabdijevanja kupaca, a u skladu sa ciljevima razvoja energetskih djelatnosti i principima konkurentnosti i jednakog položaja svih subjekata na tržištu, kao i način organizovanja i upravljanja tržištem električne energije i gasa. Na tržištu električne energije obavlja se organizovana kupovina i prodaja električne energije u svim vremenskim okvirima, uključujući i kupovinu i prodaju na dan unaprijed i unutardnevnom tržištu, na osnovu ugovora ili neposredno na organizovanom tržištu. Zakonom je propisano da Operator tržišta obavlja djelatnost organizovanja i upravljanja tržištem električne energije, a Agencija vrši kontrolu funkcionisanja tržišta i nalaže mjere potrebne za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti u njegovom funkcionisanju.
- **Zakon o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa**, kojim se uređuju uslovi za pristup prenosnim sistemima za prekograničnu razmjenu električne energije i prirodnog gasa, način obezbjeđenja sigurnosti snabdijevanja gasom i transparentnosti tržišta, u cilju povećanja konkurentnosti tržišta i uspostavljanja funkcionalnog i transparentnog veleprodajnog tržišta električne energije i gasa, sa visokim nivoom sigurnosti snabdijevanja.
- **Tržišna pravila** kojima se uređuju način organizovanja i funkcionisanja tržišta, a utvrđuje ih Operator tržišta i dostavlja Agenciji na odobravanje.
- **Pravila za dodjelu raspoloživih prenosnih kapaciteta na interkonektivnim vezama** Kontrolne oblasti Crna Gora sa susjednim kontrolnim oblastima, kojima se definiše način pružanja usluge prekograničnog prenosa električne energije.
- **Pravila o promjeni snabdjevača krajnjih kupaca električne energije**, kojima se uređuju prava i odgovornosti svih subjekata uključenih u proces promjene snabdjevača, kao i jednostavne procedure koje podrazumijevaju što kraće vrijeme sprovođenja postupka, bez troškova za krajnjeg kupca.
- **Metodologija za utvrđivanje cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije**, kojom se uređuju pružaoci usluga, vrste usluga, alokacija troškova i postupak utvrđivanja cijena za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja koje su neophodne za sigurno i stabilno funkcionisanje elektroenergetskog sistema.

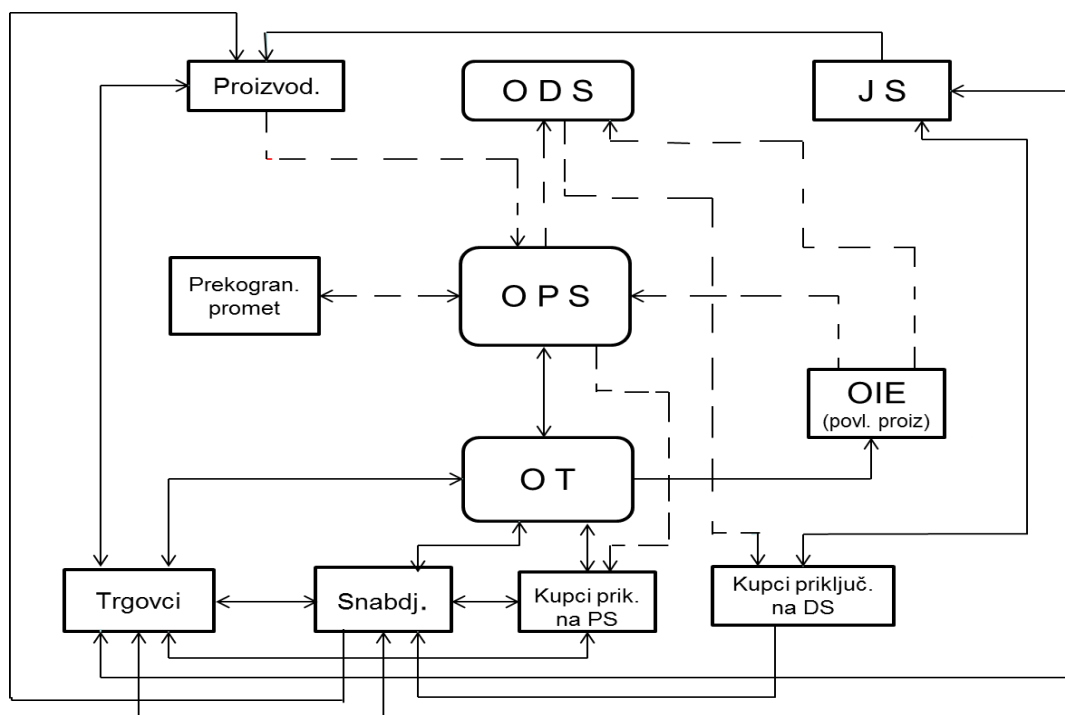
Stupanjem na snagu Zakona o energetici, 28. januara 2016. godine i Zakona o prekograničnoj razmjeni električne energije, 19. jula 2016. godine, u primarnu legislativu je implementiran Treći energetska paket EU, što zajedno sa usklađivanjem podzakonskih akata, čini zaokružen pravno - regulatorni okvir i predstavlja krupan korak ka zaživljavanju tržišta i jačanju tržišne orijentacije u organizovanju i funkcionisanju energetskog sektora.

Tržište električne energije u Crnoj Gori sastoji se od veleprodajnog i maloprodajnog tržišta. Učesnici veleprodajnog tržišta su proizvođači, trgovci, snabdjevači i kupci - samosnabdjevači, kao i operator prenosnog sistema i operator distributivnog sistema kada kupuju energiju za pokrivanje gubitaka u svojim sistemima, dok su učesnici maloprodajnog tržišta snabdjevači i krajnji kupci (potrošači na svim naponskim nivoima).

Na veleprodajnom tržištu električne energije je u 2016. godini učestvovalo 36 aktivnih trgovaca, pri čemu je DOO Uniprom Nikšić, u svojstvu kupca - samosnabdjevača obezbjeđivao energiju za potrebe Kombinata aluminijuma Podgorica.

Važan segment veleprodajnog tržišta električne energije predstavlja dodjela raspoloživih prenosnih kapaciteta na interkonektorima (međusistemska vodovi), koja se odvija putem aukcija koje već nekoliko godina na području jugoistočne Evrope organizuje Kancelarija za koordinisane aukcije u jugoistočnoj Evropi (SEE CAO). Aukcijama se vrši dodjela raspoloživih kapaciteta na granicama svih elektroenergetskih sistema u regionu, osim na granicama sa Srbijom koja još nije pristupila sporazumu sa SEE CAO. I tokom 2016. godine, SEE CAO je vršila godišnje, mjesečne i dnevne aukcije prekograničnih kapaciteta na granicama Crne Gore sa Bosnom i Hercegovinom i Albanijom, dok je dodjela prenosnih kapaciteta na granici sa Srbijom vršena putem aukcija koje je organizovao CGES. Inovirana Aukcijska pravila, na osnovu kojih SEE CAO organizuje aukcije, su u septembru 2016. godine odobrena od strane Agencije, dok su Pravila o aukcijama koja primjenjuje CGES, odobrena 2013. godine.

Na narednoj slici predstavljena je funkcionalna šema tržišta električne energije u Crnoj Gori u 2016. godini na kojoj su prikazani tokovi energije i komercijalni tokovi.

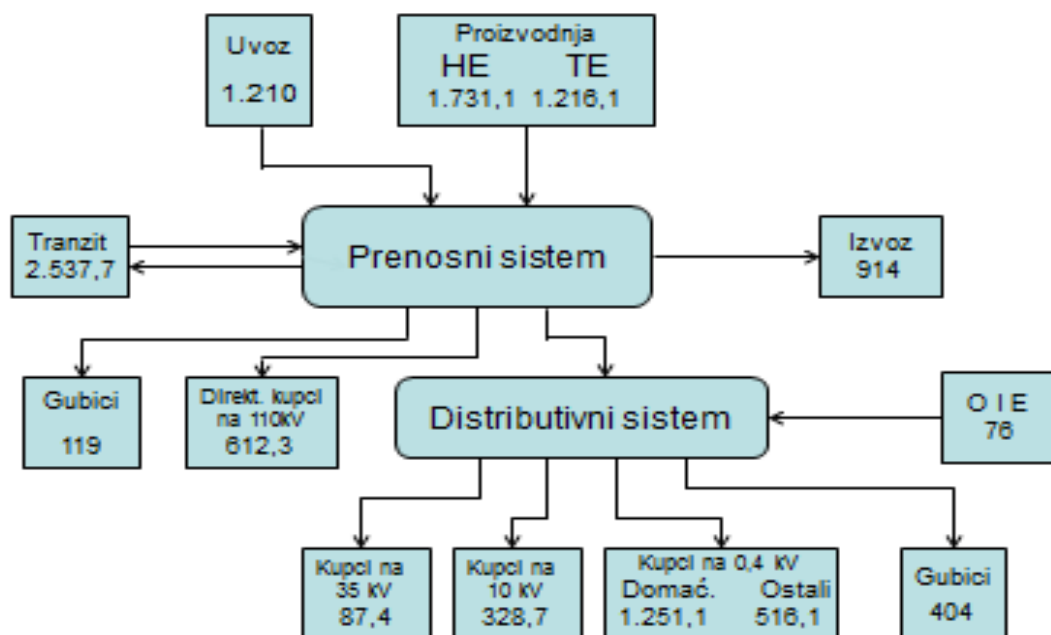
Legenda:
 ----> Komercijalni tokovi
 - - -> Tokovi energije

Slika 1: Funkcionalna šema tržišta električne energije u Crnoj Gori

Na maloprodajnom tržištu su se u istom periodu, pored postojećih snabdjevača EPCG i DOO Montenegro Bonus, pojavila tri nova licencirana snabdjevača krajnjih kupaca (DOO Energia Gas and Power, DOO Uniprom i DOO Petrol Crna Gora MNE). Iako se na osnovu podataka navedenih u dostavljenim biznis planovima novih snabdjevača, u početnoj fazi ne očekuje njihovo značajnije učešće u snabdijevanju crnogorskog konzuma, sama njihova pojava na tržištu predstavlja dobar znak i napredak u procesu stvaranja prave konkurencije u snabdijevanju, odnosno zaživljavanju i jačanju maloprodajnog tržišta električne energije.

U 2016. godini je konačno završeno izdvajanje operatora distributivnog sistema iz vertikalno integrisanog elektroprivrednog preduzeća (EPCG) i formiranje posebnog pravnog subjekta DOO Crnogorski elektrodistributivni sistem (CEDIS), što je veoma bitan faktor za pojavu novih snabdjevača, odnosno za zaživljavanje i razvoj maloprodajnog tržišta. Naime, operator distributivnog sistema ima centralnu logističku ulogu u funkcionisanju maloprodajnog tržišta, jer osim što obezbjeđuje sva mjerenja i učesnike tržišta „snabdijeva“ podacima o izmjerenim veličinama, ovaj operator priprema i tzv. profile potrošnje kupaca, koji su neophodni snabdjevačima. Septembra 2016. godine Crnogorski elektrodistributivni sistem donio je Odluku o utvrđivanju tipskih profila potrošnje kupaca priključenih na distributivni sistem, koji predstavlja dodatno olakšanje svim snabdjevačima krajnjih kupaca električne energije koji su priključeni na distributivni sistem. Na osnovu tipskih profila potrošnje, snabdjevači će moći mnogo lakše i preciznije projektovati potrebne količine električne energije za zadovoljavanje svog dijela konzuma.

Na narednoj slici dat je šematski prikaz prometa električne energije u Crnoj Gori u 2016. godini.

Slika 2: Promet električne energije u Crnoj Gori u 2016. godini

Tokom 2016. godine, svi kupci priključeni na distributivni sistem imali su pravo na snabdijevanje električnom energijom po cijenama koje je utvrdila Agencija, dok su kupci priključeni na prenosni sistem (KAP, Željezara, Željeznica i TE „Pljevlja“), snabdijevani u skladu sa ugovorima zaključenim na tržišnim principima. Već od početka 2017. godine, stvari se mijenjaju na način što je snabdjevač koji snabdijeva domaćinstva i male kupce, do zaživljavanja likvidnog tržišta, cijenu električne energije za ove kupce

dužan da formira na način utvrđen Zakonom, dok se za sve ostale kupce cijena električne energije formira slobodno, tj. na tržišnim principima. Agencija je u decembru 2016. godine donijela odluke o utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog i distributivnog sistema za regulatorni period 2017-2019. godina, ali ne i za snabdjevača za čije poslovanje Zakon ne predviđa utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda. To predstavlja pozitivan signal za ulazak novih snabdjevača i razvoj konkurencije na crnogorskom tržištu.

Agencija je u toku 2016. godine učestvovala u aktivnostima vezanim za realizaciju regionalnih mjera utvrđenih na Samitu o Zapadnom Balkanu (WB6 – Western Balkan 6), održanom 27. avgusta 2015. godine u Beču, odnosno namjenske mape puta dogovorene 4. jula 2016. godine na Pariskom Samitu. Regionalne mjere se sastoje od uspostavljanja nacionalnih spot tržišta (berzi energije) i njihovog povezivanja, formiranja regionalnog balansnog tržišta i regionalno koordinisane alokacije i obračuna kapaciteta, dok se mapa puta odnosi na povezivanje Zapadnog Balkana sa unutrašnjim tržištem EU.

Koordinaciju svih aktivnosti je vodio Sekretarijat Energetske zajednice, a u cilju implementacije tzv. mekih energetskeg mjera u Crnoj Gori, formirana je Radna grupa koju su, pored predstavnika Ministarstva ekonomije (koordinator), Crnogorskog elektroprenosnog sistema, Elektroprivrede Crne Gore i Crnogorskog operatora tržišta električne energije, činili i predstavnici Agencije.

Vlada Crne Gore je 17. juna 2016. godine, slijedeći preporuke iz Informacije koju je sačinila Radna grupa zadužena za praćenje implementacije tzv. „mekih mjera“ u sklopu WB6 inicijative, donijela Zaključke koji, između ostalog, definišu obaveze COTEE, CGES i EPCG da zaključe ugovor o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću sa zadatkom uspostavljanja berze električne energije u Crnoj Gori koja će poslovati pod imenom MPX – berza električne energije DOO, sa sjedištem u Podgorici. Pripremljeni su nacrti statuta i ugovora o osnivanju i isti su dati osnivačima na davanje sugestija, Sve ovo jasno ukazuje da se već preduzimaju konkretni i operativni koraci, te da otvaranje organizovanog konkurentnog tržišta električne energije (berze električne energije) u Crnoj Gori treba očekivati u neposrednom narednom periodu.

**6. Cijene električne energije za kupce
priključene na distributivni sistem
za period 2013 - 2016. godina**

6. CIJENE ELEKTRIČNE ENERGIJE ZA KUPCE PRIKLJUČENE NA DISTRIBUTIVNI SISTEM U 2016. GODINI

6.1. Utvrđene cijene po kategorijama kupaca za 2016. godinu

U 2016. godini bile su u primjeni cijene električne energije utvrđene odlukama Agencije iz decembra 2015. godine. Cijene koje su važile u 2016. godini date su u tabeli 24:

Tabela 18. Utvrđene cijene u 2016. godini

Cijene u 2016. godini	Utvrđeno 2016. godina
	c€/kWh
35 kV	5,3998
10 kV	7,3202
Distributivni kupci na 0,4kV kod kojih se snaga mjeri	10,8870
Distributivni kupci na 0,4kV kod kojih se snaga ne mjeri dvotarifno mjerenje	8,3755
Distributivni kupci na 0,4kV kod kojih se snaga ne mjeri jednotarifno mjerenje	9,5660

6.2. Obim prodaje električne energije kupcima priključenim na distributivni sistem za period 2013-2016. godina

Ukupno ostvareni obim prodaje električne energije kupcima priključenim na distributivni sistem u periodu 2013 - 2016. godina iznosio je 8.411,15 GWh ili prosječno godišnje 2.102,79 GWh. U 2016. godini obim prodaje električne energije ovim kupcima iznosio je 2.183,28 GWh, što je za 80,49 GWh ili 3,83% više u odnosu na prosjek za posmatrani period. Obim prodaje električne energije u 2016. godini u odnosu na prosjek za period 2013 - 2016. godina je kod kupaca na:

- 35kV veći za 2,21 GWh ili 2,59%;
- 10 kV veći za 19,30 GWh ili 6,24%;
- 0.4 kV kod koji se snaga mjeri veći za 12,40 GWh ili 8,41%;
- 0.4 kV - ostala potrošnja veći za 20,41 GWh ili 6,08%;
- 0.4 kV - domaćinstva dvotarifno mjerenje veći za 48,55 GWh ili 4,21%;
- 0.4 kV - domaćinstva jednotarifno mjerenje manji za 22,37 GWh ili 30,71%.

Relevantni podaci su prikazani u sledećoj tabeli:

Tabela 19. Obim prodaje električne energije kupcima priključenim na distributivni sistem

Godina	1	2	3	4	5	6
	2013	2014	2015	2016	(1+2+3+4)/4	
Ostvareni obim prodaje					2013 - 2016	
Kupac/Period	GWh	GWh	GWh	GWh	Prosjek GWh	Učešće %
a. 35 kV	79,61	82,66	91,00	87,37	85,16	4,05
b. 10 kV	294,78	292,56	321,55	328,69	309,39	14,71
I.1. SN ukupno (a+b)	374,39	375,22	412,55	416,06	394,55	18,76
c. 0.4 kV I stepen-snaga se mjeri	139,04	138,05	152,98	159,89	147,49	7,01
d. 0.4 kV II stepen Ostala potrošnja	320,5	321,32	345,16	356,20	335,79	15,97
e. 0.4 kV Domaćinstva dvotarifno mjer.	1.123,55	1.097,74	1.186,48	1.200,65	1.152,10	54,79
f. 0.4 kV Domaćinstva jednotarifno mj.	93,04	83,55	64,32	50,47	72,85	3,46
I.2. NN ukupno (c+d+e+f)	1.676,13	1.640,66	1.748,93	1.767,22	1.708,23	81,24
UKUPNO ED (I.1. + I.2.)	2.050,52	2.015,88	2.161,48	2.183,28	2.102,79	100,00

IZVOR: Mjesečni izvještaji EPCG - FC Snabdijevanje

6.2.1. Fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju kupcima priključenim na distributivni sistem za period 2013 - 2016. godina

Ukupna fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju kupcima priključenim na distributivni sistem u periodu 2013 - 2016. godina iznosila je 707,05 mil.€ ili prosječno godišnje 176,76 mil.€. U 2016. godini fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju ovim kupcima iznosila je 184,16 mil.€, što je za 7,40 mil.€ ili 4,18% više u odnosu na prosjek za posmatrani period. Fakturisana realizacija za prodatu električnu energiju u 2016. godini u odnosu na prosjek za period 2013 - 2016. godina je kod kupaca na:

- 35kV veća za 0,24 mil.€ ili 5,12%;
- 10 kV veća za 2,01 mil.€ ili 8,77%;
- 0.4 kV kod koji se snaga mjeri veća za 1,52 mil.€ ili 9,54%;
- 0.4 kV - ostala potrošnja veća za 1,73 mil.€ ili 6,36%;
- 0.4 kV - domaćinstva dvotarifno mjerenje veća za 4,40 mil.€ ili 4,47%;
- 0.4 kV - domaćinstva jednotarifno mjerenje manja za 2,51 mil.€ ili 33,06%.

U tabeli 26 dat je pregled ukupne fakturisane realizacije za prodatu električnu energiju elektrodistributivnim kupcima u periodu 2013 – 2016. godina.

Tabela 20. Pregled ukupne fakturisane realizacije za prodatu električnu energiju kupcima priključenim na distributivni sistem u periodu 2013 – 2016. godina

Godina	1	2	3	4	5	6
	2013	2014	2015	2016	(1+2+3+4)/4	
Fakturisana realizacija					2013 - 2016	
Kupac/Period	mil. €	mil. €	mil. €	mil. €	Prosjek mil. €	Učešće %
a. 35 kV	4,41	4,53	4,92	4,94	4,70	2,66
b. 10 kV	21,55	21,67	23,60	24,96	22,94	12,98
I.1. SN ukupno (a+b)	25,96	26,2	28,53	29,90	27,65	15,64
c. 0.4 kV I stepen-snaga se mjeri	14,65	15,2	16,47	17,47	15,95	9,02
d. 0.4 kV II stepen Ostala potrošnja	25,54	26,06	28,29	28,94	27,21	15,39
e. 0.4 kV Domaćinstva dvotarifno mjer.	93,82	94,23	102,67	102,78	98,38	55,65
f. 0.4 kV Domaćinstva jednotarifno mj.	9,52	8,78	6,97	5,08	7,59	4,29
I.2. NN ukupno (c+d+e+f)	143,53	144,28	154,39	154,26	149,12	84,36
UKUPNO ED (I.1. + I.2.)	169,49	170,48	182,92	184,16	176,76	100,00

IZVOR: Mjesečni izvještaji EPCG - FC Snabdijevanje

6.2.2. Ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca za period 2013-2016. godina

Cijena električne energije kod potrošača priključenih na distributivni sistem u 2016. godini je za 0,33% veća u odnosu na prosječnu cijenu za period 2013 - 2016. godina.

Relevantni podaci ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca u periodu 2013 - 2016. godina su prikazani u tabeli 27.

Tabela 21. Ostvarene prodajne cijene električne energije kod krajnjih kupaca u periodu 2013 - 2016. godina

Godina	1	2	3	4	5
	2013	2014	2015	2016	prosječna cijena
Prodajna cijena					2013 - 2016
Kupac/Period	€/kWh	€/kWh	€/kWh	€/kWh	€/kWh
a. 35 kV	5,54	5,48	5,41	5,66	5,52
b. 10 kV	7,31	7,41	7,34	7,59	7,41
I.1. Prosječno SN (a, b)	6,94	6,98	6,91	7,19	7,01
c. 0.4 kV I stepen-snaga se mjeri	10,54	11,01	10,76	10,92	10,81
d. 0.4 kV II stepen Ostala potrošnja	7,97	8,11	8,20	8,12	8,10
e. 0.4 kV Domaćinstva dvotarifno mjerenje	8,35	8,58	8,65	8,56	8,54
f. 0.4 kV Domaćinstva, jednotarifno mjer.	10,23	10,51	10,83	10,06	10,41
I.2. Prosječno NN (c,d,e,f)	8,56	8,79	8,83	8,73	8,73
PROSJEČNO ED (I.1, I.2.)	8,27	8,46	8,46	8,43	8,41

IZVOR: Mjesečni izvještaji EPCG - FC Snabdijevanje

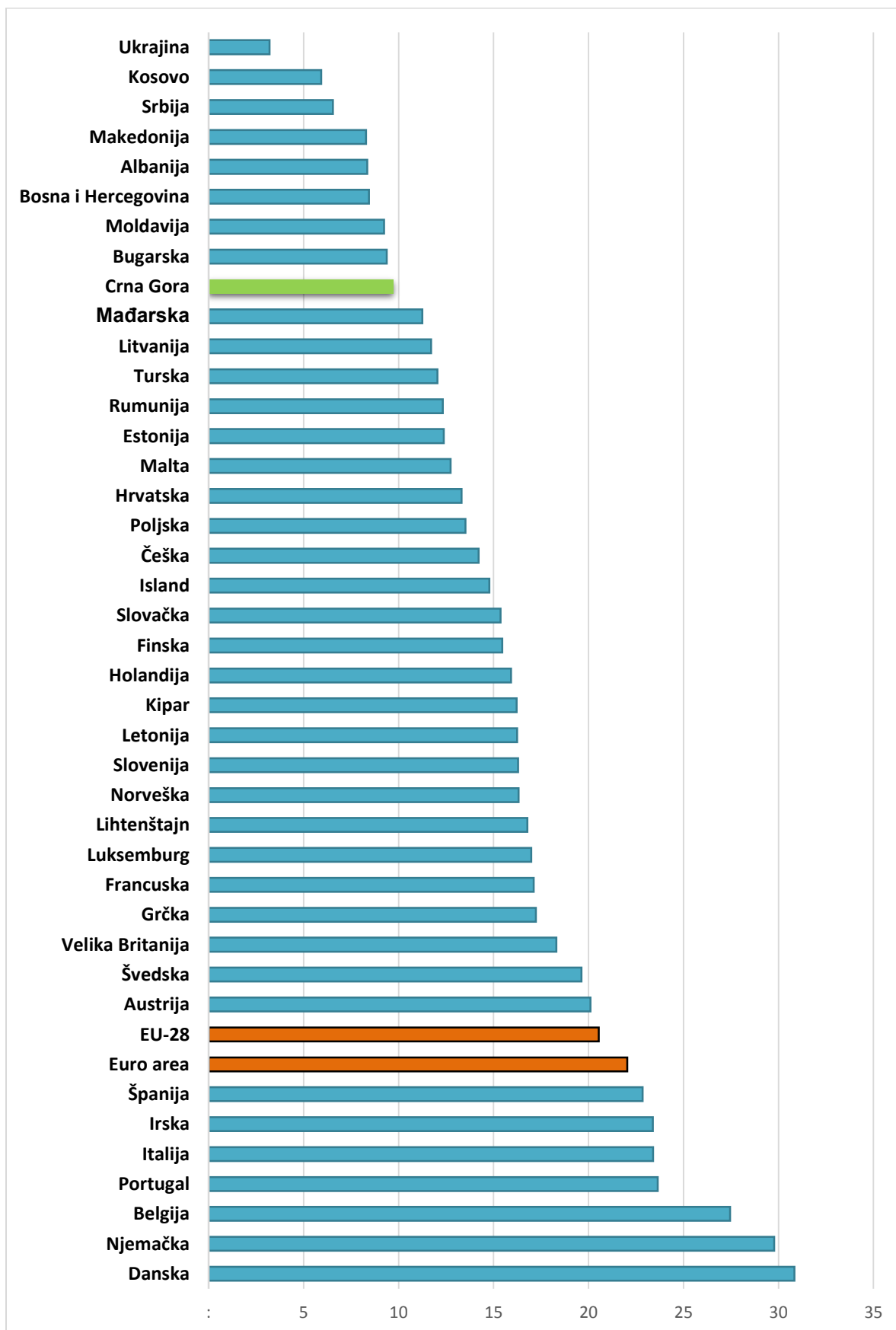
6.3. Upoređenje cijena električne energije u Crnoj Gori sa cijenama evropskih zemalja u 2016. godini

Prema izvještaju Eurostat-a objavljenom u maju 2017. godine, cijena električne energije za domaćinstva u zemaljama EU je u prosjeku smanjena za 2,33% u periodu između druge polovine 2015. i druge polovine 2016. godine, dok u navedenom periodu u Crnoj Gori je došlo do smanjenja cijena električne energije za 0,37%.

Promjena u cijenama električne energije se kretala od smanjenja od 14% u Holandiji do povećanja od 17% u Belgiji.

U periodu između druge polovine 2015. godine i druge polovine 2016. godine, najveće povećanje cijena električne energije za domaćinstva u nacionalnoj valuti bilo je registrovano u Belgiji 17%, Norveškoj 13%, Švedskoj i Turskoj 6% i Srbiji 4% itd. Najveće smanjenje bilo je registrovano u Holandiji 14%, na Kipru 12% i Lihtenštajnu, Litvaniji i Rumuniji 6%. Cijene su u većini zemalja članica ostale uglavnom stabilne sa nižim povećanjem ili smanjenjem cijena od 1% do 3%, dok su u Sloveniji, Albaniji, Velikoj Britaniji, Hrvatskoj i Malti cijene ostale nepromijenjene.

Iskazano u eurima, prosječne cijene električne energije za domaćinstvo u drugoj polovini 2016. godine bile su najniže u Ukrajini 3,2 €/kWh, na Kosovu 5,9, u Srbiji 6,5 i Makedoniji 8,3 a najviše u Danskoj 30,8, Njemačkoj 29,8, Belgiji 27,5 i Portugalu 23,6. Prosječna cijena električne energije u zemaljama EU bila je 20,5 €/kWh. Odobrena cijena električne energije za domaćinstva sa dvotarifnim brojlilima u Crnoj Gori iznosi 9,97 €/kWh uključujući sve takse i PDV (odnosno 8,38 €/kWh bez PDV i taksi).

7. Aktivnosti Agencije u primjeni Zakona o energetici

7. AKTIVNOSTI AGENCIJE U PRIMJENI ZAKONA O ENERGETICI

7.1. Zakon o energetici i uloga Agencije u njegovoj implementaciji

Novi zakon o energetici je stupio na snagu krajem januara 2016. godine, pa s obzirom na novine koje je donio i obaveze koje je postavio svim subjektima na koje se odnosi, neophodno je izvršiti osvrt kako na razloge za njegovo donošenje, tako i na njegovu sadržinu posebno u pogledu obaveza svih subjekata na koje se odnosi i čiju djelatnost uređuje. Zakon je ojačao i proširio ulogu Agencije, kao i osnažio njen uticaj u odnosu na energetske subjekte koje reguliše. Dodatni razlog za osvrt na Zakon je to što je 2016. godina na koju se odnosi ovaj izvještaj i prva godina primjene ovog zakona.

Crna Gora je članica Energetske zajednice i kandidat za članstvo u EU, iz čega proizilaze brojne obaveze koje se odnose i na transponovanje i implementaciju pravnih akata EU u utvrđenim rokovima.

Savjet ministara Energetske zajednice u oktobru 2011. godine donio odluku koja članice Energetske zajednice obavezuje da implementiraju Treći energetske paket EU: Direktivu 2009/72/EZ o tržištu električne energije; Direktivu 2009/73/EZ o tržištu prirodnog gasa; Regulativu (EZ) br. 714/2009 o uslovima za pristup sistemu za prekogranične razmjene električne energije; Regulativu (EZ) br. 715/2009 o uslovima za pristup prenosnim sistemima prirodnog gasa. Takođe, Savjet ministara Energetske zajednice je u oktobru 2012. godine donio odluku koja članice Energetske zajednice obavezuje da implementiraju: Direktivu 2009/119/EZ o obavezi održavanja minimalnih zaliha sirove nafte i/ili naftnih derivata i Direktivu 2009/28/EZ o korišćenju energije iz obnovljivih izvora.

Navedeni akti su implemetirani kroz donošenje Zakona o energetici i Zakona o korišćenju prenosnih sistema za prekograničnu razmjenu električne energije i prirodnog gasa,

Implementacija Trećeg energetske paketa EU je sprovedena na način koji osigurava puno usklađivanje crnogorskog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU u sektoru električne energije i gasa, kroz donošenje dva navedena zakona, što zajedno sa usklađivanjem i donošenjem podzakonskih akata, čini zaokružen pravno - regulatorni okvir i predstavlja uslov za zaživljavanje tržišta električne energije.

Radi ostvarenja definisanih ciljeva, Agenciji su data velika ovlašćenja, kako u pogledu utvrđivanja opštih akata kojima se uređuje funkcionisanje tržišta električne energije i djelatnosti energetske subjekata, odobravanja opštih akata koje donose energetske subjekti, tako i u pogledu obimnih ovlašćenja u nadzoru nad radom subjekata u energetskeg sektoru.

Posebno treba istaći sljedeće novine:

- Zakonom je definisana sadržina metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda operatora sistema, sa ciljem da se obezbijedi podsticanje investicija i razvoja ovih sistema, radi obezbjeđenja sigurnosti snabdijevanja električnom energijom.
- Propisano da se planiranje razvoja prenosnog i distributivnog sistema zasniva na desetogodišnjim planovima razvoja koje subjekti ažuriraju na godišnjoj osnovi (za OPS) i na petogodišnjoj osnovi (za ODS). Trogodišnji investicioni planovi su sastavni dio planova razvoja i subjekti ih ažuriraju na jednogodišnjoj osnovi. Precizirana je nadležnost Agencije u postupku odobravanja i kontrole realizacije planova, kao i obaveza da u vezi sa tim utvrdi odgovarajuća pravila.
- Operator sistema dužan je da utvrđuje trogodišnje programe otkupa infrastrukture koju koristi više korisnika sistema, a koja je u vlasništvu drugog lica, po vrstama sredstava i lokacijama, uvažavajući redosljed priključenja na sistem, i infrastrukturu uključujući u razvojni, odnosno investicioni plan.
- Snabdijevanje kao tržišna djelatnost nije više regulisana od strane Agencije.

Od početka 2017. godine, snabdjevač koji snabdijeva domaćinstva i male kupce, do zaživljavanja likvidnog tržišta, cijenu električne energije za ove kupce dužan je da formira na način utvrđen prelaznim odredbama Zakona. Po osnovu povećanja cijene električne energije, cijene za krajnje kupce se ne mogu povećavati iznad ponderisane cijene električne energije ostvarene u prethodnoj godini i fjučersa za narednu godinu na referentnoj energetske berzi, koju će imenovati Agencija, a najviše do 7% u 2017. godini i 6% u 2018. i 2019. godini. Za sve ostale kupce cijena električne energije se formira slobodno, tj. na tržišnim principima. Shodno tome, Agencija je u decembru 2016. godine donijela odluke o utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog i distributivnog sistema za regulatorni period 2017-2019. godina, ali ne i za snabdjevača, što predstavlja pozitivan signal za ulazak novih snabdjevača i razvoj konkurencije na tržištu.

- Snabdijevanje električnom energijom krajnjih kupaca u Crnoj Gori može da vrši i snabdjevač čije je sjedište u državi članici EU ili članici Energetske zajednice na osnovu licence izdate od strane Agencije, a na osnovu dokaza o ispunjenosti uslova za obavljanje djelatnosti u državi u kojoj je registrovan.
- Uvodi se snabdjevač poslednjeg izbora i ranjivih kupaca, koji vrši snabdijevanje električnom enegijom ili gasom: 1) domaćinstava i malih kupaca koji ne pripadaju kategoriji domaćinstva priključenih na distributivne sisteme električne energije na 0,4 kV ili gasa koji bez svoje krivice ostanu bez snabdjevača ili ugovora o snabdijevanju; 2) domaćinstava i malih kupaca koji izaberu taj način snabdijevanja; 3) ranjivih kupaca, po cijenama za utvrđenim na osnovu metodologije Agencije.

Propisano je da se ovaj snabdjevač određuje u postupku javnog nadmetanja, za period od tri kalendarske godine. Određeno je da se propisom Vlade utvrđuju postupak javnog nadmetanja, uslovi za učesće na tenderu, bliži sadržaj tenderske dokumentacije, kao i kriterijumi za ocjenu ponuda.

- Uvoden je novi model distributivnog sistema – zatvoreni distributivni sistem električne energije, kojim je transponovana Direktiva 2009/72/EC koja utvrđuje da je zatvoreni distributivni sistem opravdan u slučajevima kada treba osigurati optimalnu efikasnost integrisanog snabdijevanja energijom koje zahtijeva posebne operativne standarde, kao i u slučaju kada se sistem koristi primarno od strane vlasnika i sa njim povezanim subjektima, u kom slučaju operatoru distributivnog sistema treba omogućiti da se izuzme iz obaveza koje bi predstavljale administrativno opterećenje zbog posebne prirode odnosa između operatora distributivnog sistema i korisnika sistema. Preko ovog sistema se distribuira električna energija na geografski ograničenom području, a čine ga postrojenja, vodovi i transformatori od mjesta priključka na prenosni ili distributivni sistem do mjesta priključka korisnika tog sistema, kao i objekti, telekomunikaciona i informaciona oprema i druga infrastruktura neophodna za njegovo funkcionisanje. Uvođenje ovog modela distributivnog sistema je bilo neophodno, s obzirom da u Crnoj Gori postoji veliki broj potencijalnih sistema (trgovinski centri, turistički kompleksi, i sl.) koji bi mogli steći status zatvorenog distributivnog sistema.
- Predviđena je obaveza podnosioca zahtjeva za priključenje novog kapaciteta ili za povećanje priključne snage postojećeg kapaciteta da plati naknadu za priključenje, koja se sastoji od dijela za izvođenje priključka na sistem i dijela za stvaranje tehničkih uslova u sistemu.
- Utvrđeno je da ako zbog tehničkih ograničenja nije moguće priključenje objekta korisnika na sistem, a u slučaju da planom razvoja nije predviđena izgradnja potrebne infrastrukture ili je planirana za kasniji period, operator sistema će, izuzetno, dati saglasnost investitoru da o svom trošku izgradi infrastrukturu potrebnu za priključenje njegovog objekta na sistem, koju će predati nadležnom operatoru sistema u skladu sa odredbama ovog zakona. Takvu saglasnost operator sistema će dati u slučaju kada se objekat investitora gradi kao obaveza iz potvrđenog međunarodnog ugovora, kada se objekat investitora gradi u okviru projekta za koji je izdata koncesija, ili kada je izgradnja objekta investitora, po mišljenju Vlade, od značaja za razvoj države. Preuzimanje izgrađene infrastrukture od strane nadležnog operatora sistema vrši se na osnovu ugovora o otkupu koji on zaključuje sa investitorom i kojim se utvrđuje iznos naknade koji je obavezan da plati investitoru radi otkupa infrastrukture.

- Novina je i izdavanje sertifikata o nezavisnosti Operatora prenosnog sistema. Sertifikacijom treba da se provjeri da li su ispunjeni uslovi za nezavisnost Operatora prenosnog sistema i sa aspekta djelovanja shodno izdatoj licenci kao i u odnosu na treće države, posebno da se potvrdi da na njegovo djelovanje ne može da ima uticaj bilo koji subjekat koji istovremeno ima uticaj na druge energetske subjekte (proizvođače, snabdjevače, operatora distributivnog sistema).
- Agencija se i do sada bavila pitanjem kvaliteta snabdijevanja električnom energijom, ali se tek usvajanjem Zakona stižu uslovi da ovo pitanje dobije bolji tretman. Dato je ovlaštenje Agenciji da, za efikasno praćenje primjene standarda kvaliteta, uvede finansijske kompenzacije, kojima bi se sankcionisalo neispunjavanje minimuma kvaliteta od strane energetskih subjekata.

7.2. Normativna aktivnost

U skladu sa ovlaštenjima iz Zakona, Agencija je donijela sljedeća opšta akta:

- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i naknade za rad operatora tržišta električne energije ("Službeni list CG", broj 41/16);

Ovom metodologijom se uređuju: uslovi, način i postupak utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda i naknade za rad operatora tržišta, način izračunavanja naknade i alokacija naknade na obveznike plaćanja.

Zbog specifičnosti djelatnosti koju obavlja Operator tržišta u odnosu na druge energetske djelatnosti u skladu sa Zakonom, Metodologijom je propisano da se primjenjuje metod regulacije „trošak plus“ uz utvrđivanje regulatornog prihoda za jednogodišnji period, umjesto podsticajnog metoda koji se primjenjuje kod Operatora prenosnog i distributivnog sistema. Propisano je da se troškovi poslovanja utvrđuju na osnovu finansijskog plana, plana rada i druge dokumentacije koju Operator tržišta dostavlja uz zahtjev, kao i da se u slučaju neispunjavanja plana rada i odstupanja u ostvarenju troškova u odnosu na utvrđene, ta odstupanja uzimaju u obzir pri utvrđivanju prihoda za naredni period.

- Pravila za izradu i praćenje realizacije desetogodišnjih planova razvoja prenosnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 43/16)

Navedenim pravilima utvrđuju se: način i postupak izrade, sadržaj, način i postupak odobravanja, postupak sprovođenja javne rasprave, kao i način praćenja realizacije desetogodišnjih planova razvoja prenosnog sistema električne energije. Pravilima je propisano da operator sistema utvrđuje plan na osnovu neposrednog i stalnog praćenja rada sistema i sagledavanja trenda potreba, kao i podataka i informacija dobijenih od svih relevantnih subjekata. Cilj plana je detaljan prikaz stanja prenosnog sistema u Crnoj Gori, na osnovu kojeg se utvrđuju smjernice razvoja i potrebne investicije.

- Pravila za izradu i praćenje realizacije desetogodišnjeg plana razvoja distributivnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 43/16)

Navedenim pravilima utvrđuju se: način i postupak izrade, sadržaj, način i postupak odobravanja, postupak sprovođenja javne rasprave, kao i način praćenja realizacije desetogodišnjih planova razvoja distributivnog sistema električne energije. Pravilima je propisano da operator sistema utvrđuje plan na osnovu neposrednog i stalnog praćenja rada sistema i sagledavanja trenda potreba, kao i podataka i informacija dobijenih od svih relevantnih subjekata. Takođe, propisano je da plan mora biti utemeljen na postojećoj i planiranoj distribuiranoj proizvodnji i opterećenju sistema i sadržati mjere koje garantuju sposobnost sistema da zadovolji potrebe za prenosom električne energije i sigurnost snabdijevanja. Cilj plana je detaljan prikaz stanja distributivnog sistema u Crnoj Gori, na osnovu kojeg se utvrđuju smjernice razvoja i potrebne investicije.

- Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 43/16 i 61/16) i Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje distributivnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 43/16 i 83/16)

Navedenim metodologijama utvrđuju se: uslovi, način i postupak utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena operatora prenosnog i distributivnog sistema, alokacija regulatorno dozvoljenog prihoda na korisnike sistema, elementi za obračun i način izračunavanja cijena po kojima se plaćaju usluge prenosa i distribucije električne energije.

Cilj Metodologije za prenos i Metodologije za distribuciju je uspostavljanje ravnoteže između interesa operatora sistema i korisnika sistema, odnosno kupaca, kao i obezbjeđivanje održivosti i sigurnog funkcionisanje sistema uz minimalne troškove. Dostizanju navedenog cilja doprinose izmjene regulatornog okvira, među kojima su najznačajnije sljedeće:

- Uvođenje "hibridnog regulatornog metoda" umjesto "maksimalno dozvoljenog prihoda"

Pri utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda primjenjuje se "hibridni regulatorni metod", kojim je omogućena podjela rizika promjene energetske veličine između operatora i korisnika sistema kroz primjenu parametra alfa (α). Navedena izmjena je izvršena u cilju ublažavanja uticaja promjena energetske veličine (u ovom slučaju snage) na način što se rizik od te promjene dijeli između operatora sistema i korisnika sistema.

- Promjena načina utvrđivanja troškova poslovanja na koje se može uticati (promjena načina utvrđivanja faktora efikasnosti X i uvođenje parametara Zj i Zs)

Utvrđivanje ovih troškova na osnovu analize zahtijevanih troškova je zamijenjeno utvrđivanjem na osnovu formula u kojima su polazna osnova utvrđeni troškovi za godinu podnošenja zahtjeva (ako su ostvareni troškovi u prethodnom periodu veći od utvrđenih) ili prosječno ostvareni troškovi (ako su ostvareni troškovi u prethodnom periodu manji od utvrđenih). Ova izmjena je izvršena u cilju podsticanja operatora da poveća svoju efikasnost i smanji troškove poslovanja.

Propisano je da se troškovi poslovanja na koje se može uticati utvrđuju na osnovu utvrđenih troškova za godinu podnošenja zahtjeva ako su ostvareni troškovi u prethodnom periodu veći od utvrđenih, ili na osnovu prosječno ostvarenih troškova ako su ostvareni troškovi u prethodnom periodu manji od utvrđenih. Navedena osnova se koriguje za faktor efikasnosti i stopu inflacije. Propisan je novi način za utvrđivanje faktora efikasnosti (X), koji se sastoji od dva elementa, X1 – mjera neefikasnosti i X2 – mjera efikasnosti postignuta primjenom novih tehnologija. Mjera neefikasnosti (X1) se izračunava na osnovu odnosa troškova ostvarenih i utvrđenih za prethodni regulatorni period, čime se regulisani subjekat stimuliše da povećanjem svoje efikasnosti utiče na smanjenje faktora efikasnosti za naredni regulatorni period.

Osim navedenog, predviđena je mogućnost korigovanja troškova na koje se može uticati za parametre Zj i Zs, koji predstavljaju promjene ovih troškova (porast ili smanjenje u apsolutnom iznosu), koje su nastale usljed okolnosti koje subjekat nije mogao kontrolisati (na primjer promjena zakona, povećanje stope poreza, uvođenje novih tehnologija, uticaj realizacije razvojnih projekata odobrenih od strane Agencije, viša sila). Jednokratna promjena troškova poslovanja na koje se može uticati (Zj) podrazumijeva promjenu koja je nastala u tekućem regulatornom periodu ili poslednjoj godini prethodnog regulatornog perioda, a koja neće imati uticaj na naredni period (na primjer viša sila). Trajna promjena ovih troškova (Zs) je promjena nastala u toku tekućeg regulatornog perioda ili poslednjoj godini prethodnog regulatornog perioda čije će se djelovanje nastaviti i u narednom regulatornom periodu (na primjer promjena stope poreza na zarade, uvođenje novih tehnologija, uticaj realizacije razvojnih projekata odobrenih od strane Agencije).

Agencija utvrđuje iznos parametara Zs i Zj na osnovu podataka i obrazloženja dostavljenih uz zahtjev operatora, a njihov cilj je obezbjeđivanje da troškovi nastali usled okolnosti koje su van kontrole subjekata budu pokriveni i da ne ugroze održivost poslovanja subjekata.

- Promjena načina utvrđivanja vrijednosti investicija za regulatornu godinu

Utvrđivanje vrijednosti investicija za regulatornu godinu je izmijenjeno, na način što u regulatornu osnovu sredstava ulazi vrijednost investicija u toku na kraju godine koja prethodi godini podnošenja zahtjeva i polovina vrijednosti odobrenih investicija za regulatornu godinu.

Promijenjen je prag za vršenje korekcija po osnovu realizacije investicija koji iznosi 75% planirane vrijednosti investicije. Pri vršenju korekcija po osnovu realizacije investicija u manjem obimu od planiranog, predviđeno je primjenjivanje stope koja je jednaka polovini kamatne stope po kojoj je emitovana poslednja crnogorska državna obveznica, kao naknada kupcima za korišćenje više odobrenog povrata na sredstva po osnovu planiranih investicija od strane operatora sistema.

Propisana je mogućnost isključivanja investicije iz osnovice za izračunavanje povrata na sredstva, ako je investicija operatora isključivo ili pretežno povezana sa realizacijom projekata planiranih na osnovu potvrđenih međunarodnih ugovora, infrastrukturnog ili drugog projekta, a ti se projekti ne realizuju. Takođe je propisano da iznos ukupnog povrata na sredstva utvrđenog tokom perioda realizacije investicije, uzimajući u obzir izvršene korekcije, ne može biti veći od iznosa povrata koji bi se ostvario da se investicija završila u planiranom roku sadržanom u investicionom planu u kome je prvi put odobrena ta investicija, osim ako je do kašnjenja u realizaciji investicije došlo zbog više sile. Na taj način, na cijene koje plaćaju krajnji potrošači utiču samo one investicije koje su oprezno planirane i koje su potrebne za funkcionisanje sistema.

Cilj izmjena regulatornog okvira u pogledu tretiranja investicija je stimulisanje subjekata da objektivno planiraju investicije, uzimajući u obzir sve ograničavajuće faktore koji mogu uticati na eventualna kašnjenja u njihovoj realizaciji, kao i ograničavanje uticaja investicija na cijene koje plaćaju kupci.

- Promjena alokacije troškova koji se transponuju u tarife

Propisano je da se alokacija troškova koji se transponuju u tarife vrši na osnovu ugovorene snage. Pri utvrđivanju regulatornog okvira, Agencija jednako vodi računa o interesima kupaca i o interesima operatora sistema. U interesu kupaca je postavljanje regulatornog okvira koji omogućava obezbjeđenje dovoljnih količina električne energije koje su potrebne za život, rad i poslovanje privrednih subjekata i snabdijevanje na siguran, bezbjedan, pouzdan i kvalitetan način. Da bi se navedeno postiglo neophodno je obezbijediti uslove za modernizaciju, održavanje i razvoj elektroenergetskog sistema, što u skladu sa Zakonom predstavlja obaveze operatora sistema.

Elektroenergetski sistem razvijaju operatori sistema na osnovu potreba i zahtjeva kupaca. Operatori sistema su dužni da investiraju u razvoj elektroenergetske infrastrukture da bi se zadovoljile potrebe kupaca i održavaju infrastrukturu da bi kupcima omogućili permanentnu raspoloživost traženog kapaciteta i električne energije. Sa druge strane, kupci su dužni da plate za raspoloživost sistema.

Propisana alokacija omogućava bolju optimizaciju sistema, sigurnije obezbjeđivanje utvrđenog regulatornog prihoda i racionalnije zahtjeve korisnika elektroenergetskog sistema. Ovaj pristup podrazumijeva da cijene po kojima kupci plaćaju korišćenje sistema zavise od odstupanja ostvarene snage u odnosu na snagu koju će, prema svojim potrebama, ugovoriti sa operatorima sistema. S obzirom da je kupcima u interesu da svoje potrebe zadovolje uz najniže moguće troškove, propisana alokacija ih stimuliše da pristupe odgovornije i racionalnije procjeni i planiranju svojih potreba. Ovo je posebno značajno zbog specifičnosti i kompleksnosti elektroenergetske

infrastrukture, koja se ne može na jednostavan i brz način prilagođavati promjenama zahtjeva kupaca, a da to ne iziskuje velike radove i ogromne troškove. Oprezno odmjerene potrebe kupaca, definisane kroz ugovore, imaju višestruke pozitivne efekte, kao što su: bolje i efikasnije upravljanje sistemom od strane operatora; kvalitetnije planiranje razvoja sistema; izbjegavanje nepotrebnih investicija u infrastrukturu i nastanak većih troškova održavanja te infrastrukture (što direktno utiče na smanjenje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena po tom osnovu); dostupnost profila potrošnje svih kupaca (što utiče na razvoj tržišta i konkurencije).

- Metodologija za utvrđivanje cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 44/16)

Metodologijom se uređuje način utvrđivanja cijena, rokova i uslova za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije, kao i predmet metodologije, svrha, principi na kojima se zasniva metodologija, vrste usluga – pomoćne usluge i usluge balansiranja, definisani su pružaoci usluga i plan nabavke usluga, usluge koje se pružaju bez naknade, usluge za koje se plaća naknada, mogućnost operatora da u slučaju nepredviđenih okolnosti odstupa od ove metodologije, način podnošenja zahtjeva za utvrđivanje cijena za pomoćne usluge i usluge balansiranja, sadržaj zahtjeva, razmatranje zahtjeva, objavljivanje izvještaja o analizi dokumentacije, razmatranje izvještaja i mišljenja i primjedbi dostavljenih od strane zainteresovanih lica, način donošenja odluke i objavljivanje odluke, početak i trajanje regulatornog perioda, rok za podnošenje zahtjeva za utvrđivanje cijena za pomoćne usluge i usluge balansiranja.

- Metodologija za utvrđivanje načina obezbjeđivanja sredstava za rad Agencije ("Službeni list CG", broj 44/16)

Metodologija utvrđuje način određivanja naknada koje plaćaju subjekti koji posjeduju licencu za obavljanje energetske djelatnosti i subjekti koji imaju status zatvorenog distributivnog sistema, i to: naknada za izdavanje licenci, naknada za utvrđivanje statusa, godišnja naknada za korišćenje licence i godišnja naknada za korišćenje statusa. Iznos pojedinačnih naknada za licence za obavljanje regulisanih djelatnosti u elektroenergetskom sektoru izračunava se na osnovu jedinične naknade za regulisane djelatnosti i na osnovu prihoda imao licence za regulisanu djelatnost. Naknade za korišćenje licenci za obavljanje djelatnosti u sektoru nafte i gasa obračunavaju se prema broju licenciranih transportnih sredstava, prema m³ skladišnih kapaciteta i prema jedinici prometovanih naftnih derivata i tečnog naftnog gasa.

- Pravila za utvrđivanje statusa zatvorenog distributivnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 48/16)

Zatvoreni distributivni sistem je novi institut predviđen Zakonom. Pravilima se regulišu uslovi za utvrđivanje statusa, dokazi koji se dostavljaju uz zahtjev za utvrđivanje statusa i određivanje operatora, obaveze operatora distributivnog sistema, obaveza plaćanja naknada za korišćenje sistema od strane korisnika, način kontrole formiranja naknada koju sprovodi Agencija, kao i obaveze Agencije u slučaju prigovora korisnika sistema na način određivanja naknada za korišćenje sistema, obavezu plaćanja naknada za dobijanje i korišćenje statusa koju Agenciji plaća operator sistema.

- Regulatorni kontni plan ("Službeni list CG", broj 48/16)

Regulatornim kontnim planom uvode se posebni računi koji omogućavaju jednostavnije izračunavanje ukupnih opravdanih troškova poslovanja, amortizacije i povrata na sredstva, kao i razlike u odnosu na odobrene i ostvarene prihode i troškove, kao što je propisano metodologijama za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena.

- Pravila za poravnanje razlike između opravdanih i ostvarenih prihoda i utvrđenih troškova između licenciranih operatora distributivnog sistema ("Službeni list CG", broj 50/16)

Pravila uređuju poravnanje razlike između opravdanih i ostvarenih prihoda i utvrđenih troškova između licenciranih operatora distributivnog sistema nastalih usljed obaveze primjene ujednačenih cijena za korišćenje distributivnog sistema, u svim distributivnim sistemima u Crnoj Gori.

- Pravila o licencama za obavljanje energetske djelatnosti ("Službeni list CG", broj 50/16)

Pravilima je uređen sadržaj obrazaca za podnošenje zahtjeva za izdavanje licence, dokazi koji se dostavljaju uz zahtjev, sadržaj odluke o izdavanju licence, sadržaj i izgled licence, rok izrade licence, način kontrole ispunjavanja uslova utvrđenih licencom, način razmjene informacija sa energetske subjektom, i način plaćanja naknada za licencu i sadržaj registra licenci. Ova pravila predstavljaju usklađivanje postojećih sa odredbama novog zakona. Novinu predstavlja kraći rok trajanja perioda na koji se izdaje licenca, izdavanje licence snabdjevaču koji ima sjedište u državi članici Evropske unije ili članici Energetske zajednice, kao i rješenje da se subjekat koji je formiran izdvajanjem iz vertikalno integrisanog subjekta, a koji nastavlja da obavlja energetske djelatnosti na istim objektima, uređajima, instalacijama ili postrojenjima, uz zahtjev za izdavanje licence ne zahtijeva podnošenje tehničke dokumentacije, koja se odnosi na objekte u kojima se obavlja predmetna djelatnost.

- Pravila o promjeni snabdjevača krajnjih kupaca električne energije ("Službeni list CG", broj 50/16)

Ovim pravilima uređuju se uslovi i postupak promjene snabdjevača krajnjih kupaca električne energije, kao i prava, obaveze i rokovi za postupanje operatora prenosnog ili distributivnog sistema i snabdjevača u postupku promjene snabdjevača, odnosno uređuju se obaveze i ovlaštenja učesnika maloprodajnog tržišta električne energije, u postupku promjene snabdjevača.

Pravo na promjenu snabdjevača električnom energijom je jedno od prava koja Zakon garantuje svim kupcima električne energije, kao uslov za razvoj maloprodajnog tržišta električne energije, koje je za sve kupce električne energije otvoreno 01.01.2015. godine.

S obzirom da je tržište za kvalifikovane kupce u Crnoj Gori otvoreno još 01.01.2009. godine, u skladu sa utvrđenom obavezom iz Zakona o energetici iz 2010. godine, po osnovu kojeg su i donijeta Pravila o uslovima i postupku promjene snabdjevača kvalifikovanih kupaca električne energije, ova pravila predstavljaju usklađivanje postojećih sa odredbama novog zakona i proširuju obavezu na sve kupce električne energije, tj. i na najbrojniju kategoriju – domaćinstva.

Novina u odnosu na postojeći akt je uvođenje obaveze operatoru sistema da pripremi platformu za razmjenu podataka – elektronski format koji definiše i obezbjeđuje operator sistema, a putem kojeg se između novog snabdjevača, operatora sistema i prethodnog snabdjevača elektronskim putem razmjenjuju podaci o obračunskom mjernom mjestu i kupcu. Takođe je operatoru sistema uvedena obaveza da novom snabdjevaču potvrdi usklađenost podataka o kupcu i obračunskom mjernom mjestu, obavještenjem putem platforme za razmjenu podataka.

- Pravila o sertifikaciji operatora prenosnog sistema ("Službeni list CG", broj 50/16)

Ovim pravilima se bliže određuje postupak sertifikacije operatora prenosnog sistema električne energije ili gasa, sadržaj zahtjeva za sertifikaciju, dokumenta koja se prilažu uz zahtjev, sadržaj odluke o sertifikaciji, mogućnost oduzimanja sertifikata i pokretanja ponovnog postupka u slučajevima kada dođe do promjene u podacima na osnovu kojih je izdat sertifikat.

- Opšte uslove za snabdijevanje električnom energijom ("Službeni list CG", broj 70/16).

Opštim uslovima se uređuju: uslovi za snabdijevanje električnom energijom; prava i obaveze kupca i snabdjevača; uslovi i način očitavanja, obračun i plaćanje utrošene električne energije; pravo kupca da, bez dodatnih troškova, bude informisan o stvarnoj potrošnji električne energije; postupak po prigovoru kupca na obračun utrošene električne energije; uslovi za obustavu i ograničenje snabdijevanja električnom energijom; uslovi i postupak zaključivanja ugovora o snabdijevanju; način promjene podataka iz ugovora; način informisanja kupca o cijenama i naknadama, standardnim rokovima i uslovima, posebno u pogledu pristupa i usluga; način obavještanja kupca o promjeni cijena i naknada prije njihove primjene; uslovi snabdijevanja od strane snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca; uslovi snabdijevanja privremenih objekata; način i uslovi prestanka i raskid ugovora o snabdijevanju; pravo kupca da dobije konačni obračun nakon svake promjene snabdjevača električnom energijom, najkasnije 30 dana nakon promjene snabdjevača.

Opšti uslovi su po prvi put donijeti od strane Agencije, a iste su dužni da primjenjuju snabdjevači električnom energijom, snabdjevač posljednjeg izbora i ranjivih kupaca, operatori zatvorenog distributivnog sistema, kada snabdijevaju kupce unutar zatvorenog sistema, i nadležni mrežni operatori.

- Pravila o uslovima za izdavanje odobrenja na osnovu kojih proizvođači i snabdjevači električne energije mogu snabdijevati kupce preko direktnog voda ("Službeni list CG", broj 78/16)

Ovim pravilima utvrđuju se uslovi i postupak za izdavanje odobrenja na osnovu kojeg proizvođači električne energije i snabdjevači električnom energijom mogu da vrše snabdijevanje krajnjih kupaca preko direktnog voda. Cilj koji se želi postići ovim pravilima je da se zaštiti kupac električne energije koji će biti snabdijevan preko direktnog voda od eventualne samovolje vlasnika direktnog voda, izdavanjem odobrenja i propisivanjem uslova koje vlasnik voda treba da ispuni. Pravilima je utvrđeno da se kupac može da snabdijeva preko direktnog voda u slučaju da zbog nedostatka kapaciteta ne postoji mogućnost njegovog snabdijevanja preko prenosnog ili distributivnog sistema.

- Metodologija za utvrđivanje cijena za korišćenje prenosnog ili distributivnog sistema električne energije koje plaćaju korisnici direktnog voda kada je vod priključen na prenosni ili distributivni sistem ("Službeni list CG", broj 78/16)

Ovom metodologijom propisuje se način utvrđivanja cijena za korišćenje prenosnog ili distributivnog sistema električne energije koje plaćaju korisnici direktnog voda kada je vod priključen na prenosni ili distributivni sistem. Potreba za izgradnjom direktnog voda nastaje u slučaju odbijanja pristupa sistemu zbog nedostaka kapaciteta, s tim da su ugovorne strane obavezne da obezbijede uslove da preko direktnog voda proizvođač ili snabdjevač, po unaprijed utvrđenim cijenama i kriterijumima vrše snabdijevanje svakog kvalifikovanog kupca na svojoj teritoriji. Vlasnik direktnog voda utvrđuje cijene za pristup direktnom vodu metodologijom koju donosi, pri čemu cijena za korišćenje direktnog voda mora biti zasnovana na troškovima vezano za upravljanje i održavanje direktnog voda, stvarnom stepenu amortizacije i vrijednosti sredstava i povratu na sredstva.

- Pravila za funkcionisanje snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca ("Službeni list CG", broj 83/16)

Ovim pravilima uređuje se način rada snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca.

- Metodologija za utvrđivanje cijena koje primjenjuje snabdjevač posljednjeg izbora i ranjivih kupaca ("Službeni list CG", broj 83/16)

Ovom metodologijom uređuje se način utvrđivanja cijena električne energije koje primjenjuje snabdjevač posljednjeg izbora i ranjivih kupaca, kao i način utvrđivanja privremenih cijena električne energije koje će se primjenjivati u slučaju da u postupku javnog nadmetanja, koji je propisan zakonom, nije izabran snabdjevač, kao i način utvrđivanja cijena koje će se primjenjivati u periodu do prvog izbora snabdjevača posljednjeg izbora i ranjivih kupaca, u skladu sa Zakonom.

Cilj ovog akta je da se bliže odredi način utvrđivanja cijena električne energije koje primjenjuje ovaj snabdjevač, kao i bliže odrede prava i obaveze snabdjevača posljednjeg izbora, kako bi se obezbijedila neprekidnost snabdijevanja.

- Pravila za rješavanje sporova putem arbitraže ("Službeni list CG", broj 83/16).

Ovim pravilima se uređuje postupak rješavanja sporova između energetskih subjekata ili između energetskih subjekata i korisnika njihovih usluga o pitanjima koja proizilaze iz njihovih ugovornih odnosa, uređenih u skladu sa Zakonom, ako joj ugovorne strane povjere rješavanje spora, u skladu sa sporazumom o arbitraži.

7.3. Zaštita potrošača

Zakonom o zaštiti potrošača uređuje se zaštita prava potrošača (fizičkih lica) pri kupovini i drugim oblicima prometa proizvoda na tržištu (zaštita ekonomskih interesa, pravna zaštita, informisanje i obrazovanje, udruživanje potrošača radi zaštite njihovih interesa i druga pitanja od značaja za zaštitu potrošača).

Pravni okvir za zaštitu prava krajnjih kupaca električne energije sadržan je u Zakonu o energetici, kojim je propisano da se javni interes, u smislu obezbjeđivanja dovoljnih količina energije potrebnih za život i rad građana, poslovanje i razvoj privrednih subjekata, kao i njihovog snabdijevanja na siguran, bezbjedan, pouzdan i kvalitetan način, ostvaruje, između ostalog, i obavljanjem energetskih djelatnosti u skladu sa principima zaštite krajnjih kupaca električne energije.

Pored osnovnih prava kupaca u pogledu prava na priključenje na mrežu, izbor i promjenu snabdjevača, pristup podacima o svojoj potrošnji, otklanjanje tehničkih ili drugih smetnji u isporuci energije, Zakonom su propisane i mjere zaštite ranjivih kupaca koji su zdravstveno i socijalno ugroženi, koje obuhvataju:

- Zabranu obustavljanja snabdijevanja električnom energijom domaćinstvima u kojima žive lica sa invaliditetom, sa posebnim potrebama ili lošeg zdravstvenog stanja kod kojih može nastupiti ugroženost života ili zdravlja zbog ograničenja ili obustave snabdijevanja;
- Zabranu obustavljanja snabdijevanja električnom energijom domaćinstvima u kojima žive lica u stanju socijalne potrebe utvrđene od nadležne javne ustanove, odnosno organa državne uprave nadležnog za poslove socijalnog staranja, od početka oktobra do kraja aprila, bez obzira na eventualne neizmirene obaveze po osnovu utrošene električne energije.

Osim navedenih mjera zaštite ranjivih kupaca, Zakonom je propisano donošenje propisa Vlade kojim se uređuju kriterijumi na osnovu kojih se određuju kupci koji pripadaju kategoriji ranjivih kupaca, iznos ili visina subvencije i granica mjesečne potrošnje električne energije za koju se može ostvariti pravo na subvenciju. Rok za donošenje navedenog propisa je godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona. Međutim, ovaj propis nije donesen u propisanom roku, pa su se tokom 2016. godine primjenjivali propisi koji su važili do stupanja novog zakona o energetici na snagu.

U skladu sa Programom i Uputstvom o postupku i načinu sprovođenja Programa subvencioniranja računa za električnu energiju, koje donosi Ministarstvo rada i socijalnog staranja, definisane su grupe potrošača koje imaju pravo na subvenciju. Zaključkom Vlade od 21.04.2016. godine prihvaćeno je subvencioniranje računa za utrošenu električnu energiju najugroženijim kategorijama stanovništva u 2016. godinu, po modelu koji se primjenjivao do juna 2015. godine, odnosno za račun do 60 € kupac ostvaruje popust od 40 %, a za račun preko 60 eura isti se umanjuje za 24 €. Prema podacima koje je Agenciji dostavila Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić – FC Snabdijevanje, broj kupaca koji je ostvario pravo na subvencije tokom 2016. godine je iznosio oko 20.000.

Zakonom su utvrđeni ciljevi Agencije u vršenju svojih nadležnosti, među kojima je i obezbjeđivanje koristi za krajnje kupce i zaštita njihovog položaja kroz efikasno funkcionisanje tržišta i promovisanje konkurencije. Regulatorni okvir, koji utvrđuje Agencija u skladu sa zakonskim ovlašćenjima, zasniva se na obezbjeđivanju ravnoteže interesa kupaca i energetskih subjekata. Krajem 2016. godine Agencija je donijela odluke o utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog i distributivnog sistema za regulatorni period 2017-2019. godina, ali ne i za snabdjevača. Navedeno predstavlja pozitivan signal za ulazak novih snabdjevača i razvoj konkurencije na tržištu, što u krajnjem vodi zaštiti kupaca od dominantnog položaja snabdjevača.

Zakonom i podzakonskim aktima donijetim na osnovu ovog zakona obezbijedena je upravno - pravna zaštita kupaca prilikom odlučivanja po zahtjevu za pristup sistemu električne energije, kao i prilikom priključenja objekata i u slučaju obustave isporuke električne energije.

Saglasno nadležnostima utvrđenim Zakonom o energetici, Agencija je tokom 2016. godine u postupku po žalbama potrošača cijenila zakonitost postupanja operatora distributivnog sistema električne energije prilikom izdavanja rješenja o saglasnosti za priključenje objekata na distributivni sistem električne energije i odbijanja zahtjeva za izdavanje saglasnosti za priključenja. Takođe, Agencija u postupku po žalbama potrošača izjavljenim zbog obustave isporuke električne energije u slučaju kada kupac ne izvršava obaveze utvrđene ugovorom, odnosno računom za isporučenu energiju ispituje i zakonitost tog postupka. Tokom 2016. godine u postupku po žalbama izjavljenim na obračun električne energije u slučajevima neovlašćene potrošnje, koji su pokrenuti po prethodnom Zakonu, Agencija je cijenila zakonitost postupanja operatora distributivnog sistema u pogledu određivanja visine istog, odnosno pravilnost primjene Metodologije za obračunavanje i naplatu neovlašćeno preuzete električne energije u svakom konkretnom slučaju.

Odredbe Zakona koje se odnose na zaštitu krajnjih kupaca implementirane su kroz podzakonska akta:

- Opšti uslovi za snabdijevanje električnom energijom,
- Pravila o promjeni snabdjevača krajnjih kupaca električne energije,
- Pravila za funkcionisanje snabdjevača poslednjeg izbora i ranjivih kupaca,
- Metodologija za utvrđivanje cijena koje primjenjuje snabdjevač poslednjeg izbora i ranjivih kupaca.

8. Međunarodne aktivnosti u oblasti energetike

8. MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI U OBLASTI ENERGETIKE

8.1. Regulatorna agencije za energetiku

Podržavajući ciljeve koji su utvrđeni u Trećem energetsom paketu za stvaranje sigurne, konkurentne i održive politike upravljanja regionalnog energetskog tržišta koje ima za cilj da obezbijedi pouzdano snabdijevanje energijom za sve kupce, Agencija u kontinuitetu saraduje sa evropskim regulatorima kako bi se razvio koherentan regulatorni okvir za prekograničnu trgovinu, konkurenciju i investiciona ulaganja.

Saradnja se odvija kroz učešće u radu međunarodnih institucija čiji je član Agencija, kao i praćenjem bitnih dešavanja u sektoru energetike prisustvom na skupovima na kojima se prezentiraju iskustva regulatora, učesnika na tržištu i, uopšte, razvoja pravnog okvira na evropskom nivou i šire.

Agencija je članica Energetske zajednice i Asocijacije mediteranskih regulatora za električnu energiju i gas (MEDREG), i posmatrač u Savjetu Evropskih energetskih regulatora (CEER) i Asocijaciji akreditacionih tijela (AIB).

Energetska zajednica (Energy Community - EC)

Najveće angažovanje Agencije i u 2016. godini je u radu Energetske zajednice, kao organizacije koja je osnovana Sporazumom o formiranju Energetske zajednice potpisanim 2005. godine. sa ciljem da se u jugoistočnoj Evropi u narednih deset godina uspostavi stabilan regulatorni i tržišni okvir.

Prvobitno zaključen Sporazum o formiranju Energetske zajednice je, na predlog institucija Evropske unije i Stalne grupe na visokom nivou, produžen do 2026. godine.

Crna Gora se, kao jedna od potpisnica Sporazuma o formiranju Energetske zajednice obavezala da realizuje ciljeve ove zajednice i Agencija vrlo aktivno učestvuje u radu Regulatornog odbora, jedne od institucija Zajednice, pored Ministarskog savjeta i Stalne grupe na visokom nivou. Regulatorni odbor stvara pravni okvir za sve učesnike na tržištu električne energije i gasa, harmonizovan za cijeli region, sa ciljem da se uspostavi konkurentno tržište, postave visoki standardi za zaštitu potrošača, te omoguće investiranja. Regulatornim odborom Energetske zajednice četvrtu godinu zaredom predsjedava član Odbora ove Agencije.

Krećući se ka realizaciji postavljenih ciljeva, Regulatorni odbor je, kroz rad radnih grupa u čijem radu stalno učestvuju i predstavnici Agencije, a osnovanih sa zadatkom da pripremaju dokumenta koja usvaja ovo tijelo, tokom 2016. godine donio set izvještaja koja bliže opisuju pravno uređenje u državama članicama maloprodajnog i veleprodajnog tržišta električne energije i gasa, barijere ulaska novih snabdjevača na posmatrana tržišta, funkcionisanje balansnog tržišta, a dato je i mišljenje na odluku albanskog regulatora o sertifikaciji operatora prenosnog sistema za električnu energiju.

Regulatorni Odbor funkcioniše u stalnoj saradnji sa Agencijom za saradnju energetskih regulatora (Agency for the Cooperation of Energy Regulators, ACER) posebno kroz permanentno učešće predstavnika ovog tijela na sastancima Regulatornog odbora i dijeljenje informacija o radu ACER, te sa Savjetom evropskih energetskih regulatora, što dodatno doprinosi usklađivanju stavova i razmjeni znanja i iskustva sa regulatorima iz Evropske unije.

Osim navedenog, Energetska zajednica je pružala konsultantsku podršku u izradi i usklađivanju nacrta zakona o prenosnim sistemima za prekograničnu razmjenu električne energije i prirodnog gasa, sa Trećim paketom energetskih propisa, koji je usvojen 28. juna 2016. godine.

Obaveza Sekretarijata Energetske zajednice je da, između ostalog, svake godine Parlamentu zemlje članice prezentira godišnji Izvještaj o implementaciji Sporazuma (dostignuti napredak i otvorena pitanja). Direktor Sekretarijata je Odboru za ekonomiju, finansije i budžet Skupštine Crne Gore, te na sastanku sa predstavnicima Ministarstva ekonomije, kojem je prisustvovao i predstavnik Agencije, predstavio zaključke ovog izvještaja u dijelu koji se odnose na energetske sektor Crne Gore.

Asocijacija mediteranskih regulatora za električnu energiju i gas (Mediterranean Energy Regulators - MEDREG)

Asocijacija mediteranskih energetskega regulatora (MEDREG) osnovana je 2007. godine sa ciljem unapređenja jasnog, stabilnog i usklađenog regulatornog okvira u zemljama sjeverne, južne i istočne obale Mediteranskog bazena.

Glavni cilj ove asocijacije je da se promovišu jasni i usklađeni pravni i regulatorni okviri unutar zemalja članica kako bi se omogućilo sigurno investiranje u infrastrukturu i ubrzala integracija tržišta. Unutar ove asocijacije a kroz rad radnih grupa u kontinuitetu su se razmijenjivala iskustva i znanja, vršile analize nacionalnih zakonodavstava te kroz izvještaje prezentovala stanja i davale preporuke po pojedinim oblastima. U okviru ove asocijacije organizovane su i specijalizovane obuke iz oblasti koje su aktuelne u radu regulatora kojima su imali učešće predstavnici Agencije.

Najviše pažnje se, tokom posmatranog perioda, posvetilo analizi stanja u dijelu zaštite ranjivih kupaca kao i načinu procjene investicionih projekata i planova.

Pored aktivnosti u radu navedenih organizacija, Agencija je, u svojstvu posmatrača, bila uključena u rad Savjeta Evropskih energetskega regulatora, kroz analizu dokumenata urađenih od strane ovog tijela, kako bi pratila dešavanja na evropskoj regulatornoj sceni i bila spremna da u budućem periodu aktivno učestvuje i saraduje sa regulatorima iz zemalja Evropske unije.

Evropske integracije

Agencija je, preko svojih predstavnika u radnim grupama za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravnih tekovina koje se odnose na pregovaračka poglavlja: Poglavlje 8 – Konkurencija, Poglavlje 15 – Energetika, Poglavlje 21 – Trans-evropske mreže i Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja, pratila aktivnosti iz ove sfere angažovanja Crne Gore.

Od navedenih poglavlja, u posmatranom periodu Agencija je aktivno učestvovala u radu grupe zadužene za oblast energetike koja je imala zadatak da izradi Prilog izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore u periodu 01.10. 2015 – 01.04.2016. godine i 01.04 – 01.10.2016. godine. Osim ovih aktivnosti, u decembru 2016. godine u okviru iste grupe dopunjena je Pregovaračka pozicija u koju su unijeti podzakonski akti izradjeni nakon stupanja na snagu novog Zakona o energetici, i istaknute buduće aktivnosti na ovom polju.

8.2. Međunarodne aktivnosti energetskega subjekata

Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić

EPCG je 17.08.2016. godine dobila licencu za veleprodajno tržište na teritoriji Srbije (EMS) i tako dobila mogućnost da direktno učestvuje na aukcijama za prekogranične prenosne kapacitete, na granicama kontrolne oblasti EMS (do sada se ovaj posao obavljao preko EPCG DOO Beograd ili posrednika).

EPCG je pokrenula inicijativu za sticanje statusa BOS (balansno odgovorna strana) kod EMS (dobijen status 20.12.2016. godine) i sa tim statusom EPCG ima mogućnost da trguje na veleprodajnom tržištu unutar Republike Srbije. Na ovaj način omogućeno je da EPCG uspostavi saradnju sa trgovačkim kompanijama koje nemaju interes da vrše trgovinu unutar granica Crne Gore.

Tokom 2016. godine pokrenuta je procedura za registraciju na berzi električne energije u Srbiji - SEEPEX, kako bi EPCG mogla da bude direktni učesnik berze (trenutno se trgovanje vrši preko posrednika uz definisanu maržu za posrednika). Očekuje se da će se EPCG registrovati do kraja 2017. godine.

Crnogorski elektrodistributivni sistem DOO Podgorica

DOO CEDIS je član radne grupe operatora distributivnog sistema jugoistočne Evrope za sigurnost snabdijevanja Evrope (Southeast Europe Distribution System Operator Security of Supply Working Group – SEE DSO SoS WG). Radna grupa je počela sa radom 16. jula 2016. godine, sa ciljem da pomogne i podrži ODS u regionu u dijelu održavanja i upravljanja distributivnim sistemom kroz: regionalnu saradnju, direktnu komunikaciju predstavnika radne grupe i predstavnika kompanija iz SAD, zajedničku analizu i pokretanje rješavanja pitanja i problema od značaja za ODS. Primarna pitanja od značaja su: planovi razvoja, uporedna analiza, integracija obnovljivih izvora, pomoć pri elementarnim nepogodama, upravljanje imovinom, AMM, automatsko upravljanje distributivnom mrežom, restrukturiranje ODS. Trenutno najvažnije aktivnosti radne grupe su planovi razvoja ODS (pregled do sada urađenih planova, softverski zahtjevi, potencijalno angažovanje Instituta Hrvoje Požar) i Strategija smanjenja gubitaka – Studija efikasnosti mreže (izrada projektnog zadatka za Studiju).

Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica

CGES saraduje sa evropskim operatorima prenosnih sistema u okviru Evropske mreže operatora prenosnih sistema – ENTSO-E. CGES učestvuje u radu skupštine, komiteta, grupa i podgrupa i time doprinosi ostvarivanju ciljeva promocije uspostavljanja i omogućavanja funkcionisanja regionalnog i unutrašnjeg tržišta električne energije EU, prekogranične trgovine, kao i obezbjeđivanja optimalnog upravljanja koordinisanog rada i odgovarajućeg tehničkog razvoja evropskog prenosnog sistema. Tokom 2016. godine CGES je kroz aktivno učešće u radu Skupštine, Komiteta za rad sistema, Komiteta za razvoj, Komiteta za tržište, kao i regionalnih grupa i podgrupa u okviru pomenutih komiteta učestvovao u radu na pitanjima koja se odnose na: unapređivanje evropskih standarda funkcionisanja sistema, razvoj zajedničkog komunikacionog sistema i mreže za razmjenu podataka za operativno planiranje i analize sigurnosti, platformu za usaglašavanje voznih redova i izvještaja o razmjeni po interkonektivnim dalekovodima, usklađivanje pojedinih poglavlja Operativnog priručnika sa mrežnim kodovima, pripremi dokumenata kojima se obezbjeđuje primjena novog ENTSO E standarda za razmjenu modela i veći kvalitet podataka koji se razmjenjuju, zatim pripremi i usvajanju desetogodišnjeg plana razvoja mreže, formiranju grupe koja vrši monitoring primjene mrežnih kodova na nacionalnom nivou, svakodnevnom objavljivanju tržišnih transparentnih podataka i drugo.

Kao značajna aktivnost u toku 2016. godine u okviru Komiteta za tržište i Regionalne grupe jugoistočne Evrope, CGES je učestvovao u aktivnostima koje se odnose na: mrežni kod za alokaciju kapaciteta i upravljanje zagušenjima (CACM), mrežni kod za dugoročnu alokaciju kapaciteta, nacrt mrežnog koda za balansiranje sistema, termin-plan primjene CACM regulative, harmonizovana aukcijska pravila za SEE CAO. Primjena pomenutih mrežnih kodova treba da omogući integraciju crnogorskog tržišta električne energije u jedinstveno tržište električne energije EU, dok će rokovi za primjenu biti utvrđeni odlukama Ministarskog savjeta Energetske zajednice. Kroz regionalnu grupu jugoistočne Evrope CGES je učestvovao u radu na harmonizovanim aukcijskim pravilima kojima treba da se obezbijedi usaglašavanje rada operatora prenosa sa EU regulativama.

Kao jedan od osnivača ENTSO-E organizacije, koja danas broji 43 članice iz 36 evropskih država, CGES nastoji da deklarirane ciljeve organizacije realizuje na prostoru Crne Gore, dok na nivou asocijacije učestvuje u donošenju odluka i primjenjuje zajedničke instrumente za rad evropske interkonekcije kako bi se osigurala koordinacija u normalnim i vanrednim uslovima.

Vezano za tzv. Berlinsku inicijativu i aktivno učešće CGES-a u okviru Radnog tijela WB 6, u aprilu mjesecu 2016. godine operatori prenosa električne energije, nacionalni regulatori i ministarstva

ekonomije/energetike Crne Gore, Albanije, BiH, Makedonije, Srbije i Kosova su potpisali Memorandum o razumijevanju i time dogovorili principe saradnje i aktivnosti sa ciljem razvoja regionalnog tržišta električne energije. Na taj način su preuzete obaveze implementacije "mekih mjera" kao preuslova za razvoj regionalnog tržišta električne energije. Regionalni prioriteti se odnose na: uspostavljanje organizovanog tržišta dan unaprijed i uspostavljanje regionalnog balansnog mehanizma. CGES je sa preostalim pet operatora prenosa, u okviru Radne grupe WB 6 aktivno učestvovao u radu na implementaciji "mekih mjera" kroz Upravljački Komitet za integraciju tržišta dan unaprijed i Upravljački Komitet za prekogranično balansiranje.

CGES administrira i upravlja ENTSO-E kontrolnom oblašću Crna Gora, koja je dio kontrolnog bloka SMM, koji obuhvata još i kontrolne oblasti Srbije i Makedonije. Koordinaciju SMM bloka obavlja operator prenosnog sistema Srbije – EMS, saradujući sa CGES-om i makedonskim operatorom prenosnog sistema MEPSO.

CGES u okviru asocijacije operatora prenosnih sistema zemalja Mediterana – Med TSO, saraduje sa operatorima prenosnih sistema mediteranskih zemalja. Ova asocijacija je osnovana sa ciljem promovisanja koordinacije razvojnih planova i rada elektroprenosnog sistema Med TSO zemalja, a CGES kao jedan od osnivača navedene asocijacije, koja ima 20 članova iz 18 zemalja Mediterana, nastoji da doprinese ostvarivanju deklariranih ciljeva, donošenju odluka i radu ove asocijacije.

CGES učestvuje u izradi mrežnih studija o proširenju mreže i pripremi planova razvoja, dostavljanju podataka, analizi dokumentacije, kako bi se obezbijedila usklađenost dokumenata koji se pripremaju na nivou ove

REZIME

Izveštaj o stanju energetskog sektora za 2016. godinu po formi i sadržini urađen je na način propisan Zakonom o energetici koji je u primjeni od januara 2016. godine.

Ovaj izveštaj sadrži prikaz energetskih resursa i kapaciteta u dijelu električne energije i uglja, nalaze iz nadzora energetskih subjekata, realizaciju investicija kod regulisanih djelatnosti u energetskom sektoru finansijsko poslovanje energetskih subjekata i stanje i aktivnosti na tržištu električne energije. Dat je osvrt na cijene električne energije koje su bile u primjeni u 2016. godini, kao i pregled cijena u zemljama EU i regiona. Posebno je obrađeno učešće energetskih subjekata u međunarodnim organizacija i pripadajućih radnih tijela.

Glavni energetski resursi koji su do sada korišćeni su snaga vodenih tokova i uglj, dok se u zadnje vrijeme značajna pažnja poklanja istraživanju i korišćenju drugih energetskih resursa, pogotovo obnovljivih izvora energije (energija sunca, vjetra, biomasa,...).

Crna Gora raspolaže velikim tehnički iskoristivim hidroenergetskim potencijalom koji se odnosi na iskorišćenje rijeka Zete, Pive, Tare, Morače, Lima, Komarnice, Čehotine i Ibra i njihovih pritoka, u iznosu od 4,6 TWh godišnje ali je u do sada izgrađenim elektranama (HE Perućica i HE Piva), korišćenjem uglavnom hidropotencijala Zete i Pive, iskorišćeno oko 1.800 GWh, odnosno nešto više od 39% tehničkog potencijala.

U Crnoj Gori je u toku niz projekata u realizaciji navedenih aktivnosti, kako u dijelu iskorišćenja vodnih resursa i resursa uglja, tako i aktivnosti na istraživanju rezervi nafte i gasa u priobalnom pojasu.

Skupština Crne Gore je u junu 2016. godine donijela Odluku o dodjeli ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore kompanijama Eni Montenegro B.V. Amsterdam Holandija i Novatek Montenegro B.V. Amsterdam Holandija, a u decembru 2016. godine Odluku o dodjeli Ugovora o koncesiji za proizvodnju ugljovodonika u podmorju Crne Gore kompaniji Energean Montenegro Limited sa Kipra. Na osnovu navedenih odluka, sa navedenim kompanijama su zaključeni ugovori kojima je predviđeno da faza istraživanja traje ukupno 7 godina, sa dva perioda, u trajanju od 3 i 4 godine.

Pored navedenog potencijala koji se može koristiti za izgradnju proizvodnih postrojenja većih kapaciteta, na teritoriji Crne Gore postoji i hidropotencijal malih vodotoka, koji se zadnjih godina sve više koriste za izgradnju malih hidroelektrana.

Obnovljivi izvori energije su, zbog ekološkog i tehnološkog aspekta, postali najuticajni element pri strateškom planiranju razvoja energetike, kako u svijetu, tako i u Crnoj Gori.

Odlukom 2012/04/MC-EnC od 18. oktobra 2012. godine, donesenom na 10. sastanku Ministarskog savjeta Energetske zajednice, utvrđena je obaveza Crne Gore da implementira Direktivu 2009/28/EC o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora u svoj zakonodavni sistem, kao i obaveza da ostvari nacionalni cilj kojim je predviđeno da u Crnoj Gori učešće energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj bruto finalnoj potrošnji dostigne nivo od 33%.

Kako bi se ispunile utvrđene obaveze, Vlada Crne Gore je donijela Program razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije kojim su utvrđeni nacionalni ciljevi korišćenja obnovljivih izvora energije, podsticajne mjere, rokovi i dinamika njegovog ostvarivanja.

Na osnovu Zakona o energetici i Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, Vlada Crne Gore je donijela Nacionalni akcioni plan korišćenja energije iz obnovljivih izvora do 2020. godine, kojim je definisan način iskorišćenja energije iz obnovljivih izvora, kao i planirano korišćenje tehnologija potrebnih

za zadovoljenje nacionalnog cilja udjela energije proizvedene iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije.

Pored starih malih hidroelektrana koje su u posjedu EPCG i Zeta Energy i koje su priključene na distributivni sistem, do kraja 2016. godine, izgrađeno je ukupno devet malih hidroelektrana instalisane snage od 17,404 MW, koje su u vlasništvu DOO Hidroenergija Montenegro, DOO Synergy, DOO Igma Energy i DOO Kronor.

Regulatorna agencija za energetiku je za devet navedenih mHE utvrdila status povlašćenog proizvođača električne energije, dok je shodno Zakonu o energetici, do kraja 2016. godine, za 14 mHE utvrdila privremene statuse povlašćenog proizvođača.

Privedena je kraju i izgradnja VE Krново snage 72 MW, koja je trenutno u fazi funkcionalnog ispitivanja parametara i uskoro se očekuje njeno puštanje u rad.

Imajući u vidu broj zaključenih koncesionih ugovora (za 46 mHE sa ukupnom planiranom instalisanom snagom od 91 MW) i izdatih energetskih dozvola (za 27 mHE sa ukupnom planiranom instalisanom snagom od 12 MW), konstatuje se da postoji sve veće interesovanje za izgradnju malih elektrana u Crnoj Gori i u narednom periodu.

U izvještaju je dat i osvrt na rezerve uglja u dva basena, Pljevaljskom i Beranskom.

Ukupne rezerve uglja u svim revirima na području Pljevalja, prema stanju na dan 31.12.2016. godine (Izvor podataka: *Dopis Rudnika uglja Pljevalja, broj 17/1495-2 od 24.05.2017. godine*) iznose 186.910.237 tona. Prosječna energetska vrijednost pljevaljskog uglja varira između 5.572 kJ/kg u basenu Ljuće II do 13.663 kJ/kg u basenu Rabičlje, dok u maočkom basenu iznosi 12.504 kJ/kg.

Beransko područje je nedovoljno istraženo, i procjena je da geološke rezerve mrkog uglja iznose oko 158 mil. tona, ali eksploatacione rezerve, procijenjene studijom IMC koja se bavila istraživanjem energetskih resursa tokom 2008. godine, iznose maksimalno 17,8 mil. tona (Izvor podataka: *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*).

Ugovorom o prenosu Ugovora o produženju prava na eksploataciju i istraživanje mrkog uglja na ležištu Petnjik, broj 01-1699/1 od 04.07.2016. godine, zaključenim između Ministarstva ekonomije kao koncedenta, DOO Rudnici mrkog uglja Podgorica, kao ustupioca koncesije, i DOO Rudnici Berane, kao prijemnika koncesije, stvoreni su uslovi za ponovno aktiviranje proizvodnje u ovom rudniku, koja je u 2016. godini ostvarivana mjesečno oko 6000 tona sa tendencijom daljeg rasta.

U Izvještaju je dat pregled svih prenosnih i distributivnih kapaciteta u Crnoj Gori.

Isporuku električne energije putem prenosnog sistema u 2016. godini karakterisala je velika pouzdanost, preneseno je 99,99% potreba domaće potrošnje za električnom energijom, a u istom periodu nije bilo otkazivanja prekograničnih prenosnih kapaciteta zbog neraspoloživosti interkonektivnih dalekovoda, niti ozbiljnih kvarova na pojedinim 220 i 400kV dionicama prenosnog sistema.

Dominantni tok snaga u regionu jugoistočne Evrope je u pravcima sjever - jug i istok - zapad. Izgradnja podmorskog DC kabla prema Italiji i njegovo potpuno iskorišćenje, koje će uslijediti nakon izgradnje novih i jačanja postojećih unutrašnjih i interkonektivnih veza, dovešće do promjene smjera tranzita preko teritorije Crne Gore. Najavljeno je da će tokom 2018. godine biti pušten u probni rad dio kabla, prenosnog kapaciteta 500MW.

Distributivni sistem električne energije čine postrojenja 35 kV, transformatori 35/x kV/kV i vodovi 35 kV, kao i postrojenja, transformatori i vodovi nižeg naponskog nivoa do mjesta priključenja korisnika sistema,

čija je glavna funkcija napajanje krajnjih kupaca energijom koja je u distributivni sistem ušla iz prenosnog sistema ili iz elektrana priključenih na distributivni sistem.

Tokom 2016. godine izvršeno je odvajanje operatora distributivnog sistema od vertikalno integrisanog subjekta (Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić - EPCG) i time stvorena osnovna pretpostavka za zaživljavanje maloprodajnog tržišta električne energije.

U 2016. godini kupcima priključenim na distributivni sistem isporučeno je 2.510,3 GWh električne energije, što je za 96,2 GWh ili 3,69% manje nego tokom 2015. godine. U odnosu na količine električne energije za isporuku distributivnim kupcima planirane Energetskim bilansom (2.472 GWh), ostvarena je za 38,3 GWh ili 1,55% veća potrošnja.

U sektoru nafte i gasa, Agencija, u skladu sa Zakonom, izdaje licence i prati rad energetskih subjekata koji obavljaju djelatnosti transporta nafte drumskim transportnim sredstvima, trgovine na veliko naftnim derivatima, trgovine na malo naftnim derivatima i skladištenje nafte i naftnih derivata. U okviru sektora za gas, za sada se izdaju licence za obavljanje djelatnosti trgovine i transporta tečnog naftnog gasa (TNG).

Na tržištu naftnih derivata u 2016. godini, u Crnoj Gori, na osnovu licencenci izdatih od strane Agencije, poslovao je ukupno 71 subjekat.

Ukupni licencirani skladišni kapaciteti na kojima se obavlja djelatnost skladištenja naftnih derivata i TNG-a, na kraju 2016. godine, iznosili su 143.770 m³, što je za 200 m³ više u odnosu na stanje korišćenja kapaciteta u 2015. godini. Skladišni kapaciteti u 2016. godini su uvećani za dva novoizgrađena maloprodajna objekta

Na kraju 2016. godine, djelatnost transporta naftnih derivata i TNG su obavljala 34 licencirana subjekta, koji su raspolagali sa ukupno 126 transportnih sredstava. Od navedenog broja transportnih sredstava, u vlasništvu AD Jugopetrol Podgorica je 25 vozila, dok je preostalih 101 vozilo u vlasništvu ostalih licenciranih subjekata.

Posebno je obrađen segment kontrole rada i poslovanja energetskih subjekata koji obuhvata pravno razdvajanje operatora distributivnog sistema, zaključivanje ugovora između energetskih subjekata, razvoj i organizovanje tržišta električne energije, spremnost energetskih subjekata za uspostavljanje sistema prikupljanja i obrade podataka vezano za ispunjavanje minimuma kvaliteta snabdijevanja, realizacija investicionih planova, posebno sa aspekta njihovog uticaja na smanjenje gubitaka u distributivnom sistemu.

Gubici u distributivnom sistemu su smanjeni ugradnjom "pametnih" brojlara, izmještanjem mjernih mjesta na granicu posjeda i učestalijim kontrolama za otkrivanje neovlašćene potrošnje i smanjeni su sa 541,04GWh koliko su iznosili 2012. godine na 404,01GWh koliko su iznosili 2016. godine što je smanjenje od 25,3%. "Pametna" brojilara imaju tehničku mogućnost memorisanja pokušaja zloupotrebe radi neovlašćenog preuzimanja električne energije i slanja podataka u memorijske centre, te omogućavaju potpuni uvid u listu događaja. Na ovaj način se olakšava identifikacija neovlašćene potrošnje električne energije, te se dominantno smanjuju komercijalni gubici električne energije.

U toku 2016. godine vršena je kontrola ostvarivanja uslova iz licenci subjekata u naftnom sektoru, pri čemu nijesu evidentirane značajnije nepravilnosti.

U izvještaju je dat poseban osvrt na realizaciju investicionih planova mrežnih operatora, Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD Podgorica i Crnogorskog elektrodistributivnog sistema doo Podgorica. Konstatuje se da se investicije kod operatora prenosnog sistema realizuju zadovoljavajućom dinamikom, osim projekata tzv. „povezane infrastrukture“ čija se realizacija replanira zbog kašnjenja na realizaciji podmorskog kabla koje ima uticaja i na realizaciju povezane infrastrukture u Crnoj Gori.

Finansijska realizacija investicija CGES za 2016. godinu iznosi 87 %.

Procenat realizacije investicionog plana CEDIS za 2016. godinu iznosi 37,76%. Investicije u primarnu mrežu realizovane su u iznosu od 12,38%, u sekundarnu mrežu u iznosu od 50,25%. Investicije u AMR i mjerna mjesta realizovane su u iznosu od 58,99%. Ostale investicije realizovane su u iznosu 0,57%, a investicije u ostala osnovna sredstva u iznosu od 60,43%. Najveći procenat realizacije postignut je kod AMM projekta Zaključno sa 31.12.2016. godine ukupno je ugrađeno 263.069 novih brojila što predstavlja 72% od ukupnog broja kupaca električne energije u Crnoj Gori. Prilikom zamjene, vršilo se izmještanje brojila na granicu vlasništva, što je pored rekonstrukcije mreže, dovelo i do smanjenja mogućnosti za neovlašćeno preuzimanje energije. Nova brojila imaju mogućnost daljinske komunikacije, čime se postiže efikasnije i tačnije očitavanje, veći stepen i pouzdanije isključenje neurednih kupaca a samim tim i veća naplata koja najvećim dijelom projekta prelazi 100%, što znači da se naplaćuju i zaostala potraživanja. Tokom implementacije ovog projekta, uređivane su baze podataka kupaca, a omogućeno je i praćenje gubitaka po trafo-reonima. Efekti ugradnje novih brojila se već vide, jer ukupni gubici u distributivnoj mreži u 2016. godini koji su iznosili 404,01 GWh su niži od gubitaka ostvarenih u 2015. godini, kada su iznosili 445,05 GWh, za 9,22%. Gubici u prethodnom periodu su bili znatno veći, pa se kao primjer može navesti 2012. godina, odnosno godina kada je i početak projekta ugradnje novih brojila, kada su gubici iznosili 541,04 GWh.

Treba napomenuti da je Zakonom o energetici propisana obaveza operatoru distributivnog sistema da do 01. januara 2019. godine najmanje 85% potrošača električne energije opremi sredstvima savremenog sistema mjerenja.

U posebnom poglavlju izvještaja obrađeno je finansijsko poslovanje energetskeg subjekata, CGES, CEDIS, Operatora tržišta, Montenegro bonusa i Rudnika uglja Pljevlja, kao i poslovanje subjekata iz oblasti nafte i gasa.

Potrebno je istaći da izvještaj ne sadrži analizu poslovanja EPCG iz razloga navedenih u uvodnom dijelu ovog izvještaja.

CEDIS je, prema preliminarnim podacima iz Izvještaja o radu, za period 01.07.-31.12.2016. godine, ostvario ukupne poslovne prihode u iznosu od 43.219.790 € a ukupne poslovne rashode u iznosu od 50.585.741 €. Negativan poslovni rezultat proistekao iz poslovnih aktivnosti kao razlika poslovnih prihoda i rashoda iznosio je 7.365.951 €.

Prema finansijskom izvještaju za 2016. godinu CGES je ostvario ukupan prihod u iznosu od 30,2 mil €. U istom periodu CGES je ostvario rashode u iznosu od 27,50 mil €, odnosno ostvario je dobit prije oporezivanja u iznosu od 2,70 mil €. Dobit CGES nakon oporezivanja iznosi 2,40 mil. €.

Prema finansijskim iskazima za 2016. godinu COTEE je ostvario ukupan prihod u iznosu od 527.441 €, a ukupne rashode u iznosu od 488.932 €, odnosno ostvario je dobit prije oporezivanja iz redovnih aktivnosti u iznosu od 38.509 €.

U 2016. godini Rudnik uglja AD Pljevlja ostvario je ukupan prihod u iznosu od 39.633.217 €, što je za 28,92% manje u odnosu na 2015. godinu, ukupne rashode u iznosu od 35.105.126 €, što je za 29,66% manje u odnosu na 2015. godinu. Dobit prije oporezivanja iznosi 4.528.091 € odnosno dobit poslije oporezivanja iznosi 4.043.751 €.

Od ukupno 71 licencirana subjekta u oblasti nafte i gasa, do izrade ovog izvještaja, izvještaje o poslovanju za 2016. godinu dostavilo je 50, od čega je 44 subjekta ostvarilo pozitivan finansijski rezultat, dok je šest subjekata ostvarilo negativan finansijski rezultat.

Stupanjem na snagu Zakona o energetici, 28. januara 2016. godine i Zakona o prekograničnoj razmjeni električne energije, 19. jula 2016. godine, u primarnu legislativu je implementiran Treći energetskeg paket

EU, a donesena su i podzakonska akta, čime je zaokružen pravno - regulatorni okvir i stvoreni svi preduslovi za zaživljavanje tržišta i jačanje tržišne orijentacije u organizovanju i funkcionisanju energetskog sektora.

Tržište električne energije u Crnoj Gori sastoji se od veleprodajnog i maloprodajnog tržišta. Učesnici veleprodajnog tržišta su proizvođači, trgovci, snabdjevači i kupci - samosnabdjevači, kao i operator prenosnog sistema i operator distributivnog sistema kada kupuju energiju za pokrivanje gubitaka u svojim sistemima, dok su učesnici maloprodajnog tržišta snabdjevači i krajnji kupci (potrošači na svim naponskim nivoima).

Na veleprodajnom tržištu električne energije je u 2016. godini učestvovalo 36 aktivnih trgovaca, pri čemu je DOO Uniprom Nikšić, u svojstvu kupca - samosnabdjevača obezbjeđivao energiju za potrebe Kombinata aluminijuma Podgorica.

Važan segment veleprodajnog tržišta električne energije predstavlja dodjela raspoloživih prenosnih kapaciteta na interkonektorima (međusistemi vodovi), koja se odvija putem aukcija koje već nekoliko godina na području jugoistočne Evrope organizuje Kancelarija za koordinisane aukcije u jugoistočnoj Evropi (SEE CAO). Aukcijama se vrši dodjela raspoloživih kapaciteta na granicama svih elektroenergetskih sistema u regionu, osim na granicama sa Srbijom koja još nije potpisala sporazum o pristupanju SEE CAO. I tokom 2016. godine, SEE CAO je vršila godišnje, mjesečne i dnevne aukcije prekograničnih kapaciteta na granicama Crne Gore sa Bosnom i Hercegovinom i Albanijom, dok je dodjela prenosnih kapaciteta na granici sa Srbijom vršena putem aukcija koje je organizovao CGES. Inovirana Aukcijska pravila, na osnovu kojih SEE CAO organizuje aukcije, su u septembru 2016. godine odobrena od strane Agencije, dok su Pravila o aukcijama koja primjenjuje CGES, usaglašena sa Zakonom o energetici, odobrena u junu 2017. godine.

Na maloprodajnom tržištu su se u istom periodu, pored postojećih snabdjevača EPCG i DOO Montenegro Bonus, pojavila tri nova licencirana snabdjevača krajnjih kupaca (DOO Energia Gas and Power, DOO Uniprom i DOO Petrol Crna Gora MNE). Iako se na osnovu podataka navedenih u dostavljenim biznis planovima novih snabdjevača, u početnoj fazi ne očekuje njihovo značajnije učešće u snabdijevanju crnogorskog konzuma, sama njihova pojava na tržištu predstavlja dobar znak i napredak u procesu stvaranja prave konkurencije u snabdijevanju, odnosno zaživljavanju i jačanju maloprodajnog tržišta električne energije.

U 2016. godini je konačno završeno izdvajanje operatora distributivnog sistema iz vertikalno integrisanog elektroprivrednog subjekta (EPCG) i formiranje posebnog pravnog subjekta DOO Crnogorski elektrodistributivni sistem (CEDIS), što je veoma bitan uslov za pojavu novih snabdjevača, odnosno za zaživljavanje i razvoj maloprodajnog tržišta.

U poglavlju Aktivnosti Agencije dat je osvrt na rješenja sadržana u Zakonu o energetici, kroz koja je implementiran Treći energetski paket EU, navedena su podzakonska akta koja je Agencija donijela u skladu sa ovlaštenjima iz Zakona, kao i zakonska rješenja i aktivnosti Agencije u dijelu zaštite potrošača.

U posebnom poglavlju Izveštaja obrađene su međunarodne aktivnosti Agencije, kao i energetskih subjekata: EPCG, CEDIS i COTEE.

Agencija aktivno učesvuje u radu Regulatornog odbora Energetske zajednice (ECRB), kojim od kraja 2013. godine predsjedava Predsjednik Odbora Agencije. U službi ECRB su tri specijalizovane radne grupe, za električnu energiju, gas i zaštitu potrošača u kojima Agencija ima svoje predstavnike. Agencija je aktivan učesnik i u radu MEDREG-a u okviru kojeg prisustvuje zasjedanju Generalne skupštine, kao i radu radnih grupa u kojima takođe ima svoje predstavnike. Agencija u svojstvu posmatrača prati rad CEER i AIB.

Međunarodne aktivnosti EPCG bile su usmjerene na stvaranju uslova za učestvovanje na tržištima električne energije u okruženju. U tom cilju obezbijedili su licencu za veleprodajno tržište na teritoriji Srbije kao uslov za učestvovanje na aukcijama za prekogranične prenosne kapacitete na granicama kontrolne oblasti Srbija.

Dobijen je i status balansno odgovorne strane od Elektromreža Srbije čime je omogućeno trgovanje na veleprodajnom tržištu Republike Srbije i saradnja sa trgovačkim kompanijama koje trguju na tržištu Republike Srbije.

Tokom 2016. godine pokrenuta je procedura za registraciju na berzi električne energije u Srbiji - SEEPEX, kako bi EPCG mogla da bude direktni učesnik berze.

DOO CEDIS je međunarodnu saradnju ostvarivao kroz članstvo u radnoj grupi operatora distributivnog sistema jugoistočne Evrope za sigurnost snabdijevanja Evrope (Southeast Europe Distribution System Operator Security of Supply Working Group – SEE DSO SoS WG), koja je formirana sa ciljem da pomogne i podrži ODS u regionu u dijelu održavanja i upravljanja distributivnim sistemom kroz regionalnu saradnju.

CGES saraduje sa evropskim operatorima prenosnih sistema u okviru Evropske mreže operatora prenosnih sistema – ENTSO-E. Kao značajna aktivnost u toku 2016. godine u okviru Komiteta za tržište i Regionalne grupe jugoistočne Evrope, CGES je učestvovao u aktivnostima koje se odnose na: mrežni kod za alokaciju kapaciteta i upravljanje zagušenjima (CACM), mrežni kod za dugoročnu alokaciju kapaciteta, nacrt mrežnog koda za balansiranje sistema, termin-plan primjene CACM regulative, harmonizovana aukcijska pravila za SEE CAO.

Vezano za tzv. Berlinsku inicijativu i aktivno učešće CGES-a u okviru Radnog tijela WB 6, u 2016. godini operatori prenosa električne energije, nacionalni regulatori i ministarstva ekonomije/energetike Crne Gore, Albanije, BiH, Makedonije, Srbije i Kosova su potpisali Memorandum o razumijevanju i time dogovorili principe saradnje i aktivnosti sa ciljem razvoja regionalnog tržišta električne energije. Na taj način su preuzete obaveze implementacije "mekih mjera" kao preuslova za razvoj regionalnog tržišta električne energije. Regionalni prioriteti se odnose na: uspostavljanje organizovanog tržišta dan unaprijed i uspostavljanje regionalnog balansnog mehanizma. CGES je sa preostalih pet operatora prenosa, u okviru Radne grupe WB 6 aktivno učestvovao u radu na implementaciji "mekih mjera" kroz Upravljački Komitet za integraciju tržišta dan unaprijed i Upravljački Komitet za prekogranično balansiranje.

Pored navedenih aktivnosti, CGES ostvaruje međunarodnu saradnju i kao dio kontrolnog bloka SMM, koji obuhvata kontrolne oblasti Crne Gore, Srbije i Makedonije, kao učestvovanjem u radu asocijacije operatora prenosnih sistema zemalja Mediterana – Med TSO.

Broj: 17/2388-3

Podgorica, 26. jul 2017. godine

Predsjednik Odbora Agencije

Branislav Prelević, s.r